

**Ilga Apine, Leo Dribins, Ēriks Jēkabsons,
Elmārs Vēbers, Vladislavs Volkovs**

**Latvijas nacionālo minoritāšu prasības etniskās
identitātes saglabāšanas garantēšanai
saistībā ar Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju
par nacionālo minoritāšu aizsardzību**

Pētījuma pārskats

Projekta vadītājs: dr. philos. Elmārs Vēbers

**Pētījums tapis ar Eiropas Padomes Informācijas biroja
finansiālu atbalstu. Pētījumā sniegtie viedokļi var atšķirties no
Eiropas Padomes oficiālās nostājas**

Rīga 2005

Saturs

Priekšvārds	3
Ievada vietā. Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par Nacionālo minoritāšu aizsardzību ratifikācijas problēmas vēsture Latvijā	4
1. Etnisko minoritāšu identitāte	
1.1. Krievi	8
1.2. Baltkrievi	23
1.3. Ukraiņi	26
1.4. Poļi	29
1.5. Lietuvieši	34
1.6. Ebreji	39
2. Latvijas etnisko minoritāšu tiesību aizsardzības prasības	
2.1. Krievi	43
2.2. Baltkrievi	48
2.3. Ukraiņi	51
2.4. Poļi	55
2.5. Lietuvieši	57
2.6. Ebreji	59
3. Secinājumi	64
3.1. Krievi	66
3.2. Baltkrievi	68
3.3. Ukraiņi	69
3.4. Poļi	70
3.5. Lietuvieši	71
3.6. Ebreji	73
4. Rekomendācijas	75
5. Pielikumi	
5.1. Fokusdiskusiju ekspertu aptauju rezultāti	77
5.2. Publikācijas par EP Vispārējās konvencijas ratifikācijas tēmu 2003.-2004. gadā	79
Summary	81

Priekšvārds

Pētījums "Latvijas nacionālo minoritāšu prasības etniskās identitātes saglabāšanas garantēšanai saistībā ar Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību" ir veikts, pateicoties Eiropas Padomes Informācijas biroja pasūtījumam. Šis pētījums ir projektā „Mainīgās identitātes: etnisko grupu mobilizēšanās un sabiedrības etniskās struktūras izmaiņu ietekme uz sabiedrības integrāciju” veiktās izpētes turpinājums un papildinājums.

Šo projektu ietvaros, sākot ar 2003. gada decembri, veikti pētījumi par etnisko grupu (krievu, baltkrievu, ukraiņu, poļu, lietuviešu, ebreju, atsevišķās epizodēs arī čigānu un tatāru) līdzšinējo attīstību un konsolidēšanos par nacionālām minoritātēm. Tika analizētas pārmaiņas, kas šajā jomā notikušas Latvijā pēdējo 15 gadu laikā. Pētījumu mērķis bija izzināt minoritātēm piederīgo personu identitātes struktūru, etniskās un nacionālās identitātes ietekmi uz minoritāšu un valsts attiecībām, kā arī starpetniskajām attiecībām. Pamatojoties uz šo pētījumu rezultātā gūtajiem secinājumiem, izstrādāti ieteikumi sabiedrības integrācijas procesa veicināšanai.

Lai gūtu pietiekami plašu priekšstatu par nacionālo minoritāšu identitātes transformācijām Latvijā, nebūtu pareizi aprobežoties tikai ar identitātes problēmu strukturālo un evolucionāro izpēti. Tāpēc arī tika veikts šis papildpētījums par nacionālo minoritāšu prasībām sakarā ar savas etniskās identitātes saglabāšanas un turpmākas attīstības nodrošināšanu. Minētās prasības veido nozīmīgu aspektu Latvijas valsts etnopolitikas un pilsoniskas sabiedrības attīstības jomā. Tas ietekmē ne vien sabiedrības integrāciju, bet arī valsts stabilitāti un tās ārpolitiku. Minoritāšu prasības savijas ar sabiedrības informētības līmeni un izpratni par Eiropas Padomes Vispārējās konvencijā par nacionālo minoritāšu aizsardzību iekļautajiem tiesiskajiem principiem. Sabiedrības informētībai ir principiāla nozīme sakarā ar diskusijām par šīs Konvencijas iespējamo ratifikāciju Saeimā.

Pētījuma mērķis ir veicināt valsts etnopolitikas pilnveidošanu minoritāšu tiesību ievērošanas virzienā, sekmēt izpratni par minoritāšu tiesību jautājumiem, mazināt iespējamus valsts un minoritāšu interešu konfrontācijas draudus. Pētījuma uzdevums ir rast papildu argumentus, lai pārliecinātu Latvijas sabiedrību par nepieciešamību objektīvi novērtēt minoritāšu identitātes saglabāšanas centienus, atbalstīt EP Vispārējās konvencijas ratifikāciju un tās īstenošanu.

Pētījumu veica LU Filozofijas un socioloģijas institūtā izveidota darba grupa. Projekta vadītājs ir dr. phil. Elmārs Vēbers. Krievu minoritātes stāvokli un prasības pētīja dr. soc. Vladislavs Volkovs, baltkrievu – dr. hab. hist. Ilga Apine, ukraiņu un ebreju – dr. hist. Leo Dribins, poļu un lietuviešu – dr. hist. Ēriks Jēkabsons.

Ievada vietā

Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību ratifikācijas problēmas vēsture Latvijā

Projektā iesaistītā pētnieku grupa uzskata, ka Eiropas Padomes Ministru komitejas 1993. gadā izveidotās Nacionālo minoritāšu aizsardzības komitejas sagatavotā un 1994. gada 10. novembrī EP Ministru komitejā pieņemtā Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību (turpmāk - Konvencija) ir pats svarīgākais Eiropas starptautiskais tiesību dokuments etnisko minoritāšu tiesību jautājumā. To izstrādāja eksperti, kuriem bija dziļas zināšanas par etniskām attiecībām, kā arī liela pieredze valsts un minoritāšu saskaņas un sadarbības veicināšanā. Ar Konvencijas pieņemšanu sākās jauns posms mazākumtautību tiesību nostiprināšanā un paplašināšanā. Bija radīts pirmais juridiski saistošais daudzpusējais dokuments, kas veltīts nacionālo minoritāšu aizsardzībai visā Eiropā. Konvencija:

- ir sekmējusi Eiropas apvienošanu;
- veidojusi platformu valsts un minoritāšu tiesisko attiecību humānai un racionālai ietekmēšanai;
- stiprinājusi tolerances tendenci Eiropā;
- radījusi jaunu spēcīgu starptautisku instrumentu etnisko konfliktu novēršanai vai izbeigšanai.

Latvijas valstī, kurā blakus pamatnācijai dzīvo daudzas minoritāšu etniskas grupas (krievi, baltkrievi, ukraiņi, poļi, lietuvieši, ebreji, čigāni, igauņi, tatāri u.c., vairāk nekā 40% pastāvīgo iedzīvotāju), Konvencijas principi ir sevišķi svarīgi un aktuāli.

Jāņem vērā, ka dienā, kad sākās Konvencijas parakstīšana, proti, 1995. gada 1. februārī, Latvija vēl nebija kļuvusi par Eiropas Padomes dalībvalsti, tas notika tikai 1995. gada 10. februārī. Latvijas pievienošanās Konvencijai tika parafēta 1995. gada 11. maijā, kad Latvijas valdības uzdevumā ārlietu ministrs Valdis Birkavs oficiāli parakstījās zem Konvencijas teksta. Latvija bija 26. Eiropas valsts, kas tādējādi apliecināja savu gatavību respektēt etnisko minoritāšu tiesības, tāpat kā visas citas 38 valstis, kuras parakstīja Konvenciju. Taču Konvencijas 27. pantā ir noteikts, ka katrai valstij, kas to parakstījusi, tā arī "jāratificē, jāpieņem vai jāatzīst". Tikai tad Konvencija kļūst par šai valstij saistošu tiesībdokumentu, stājas tur spēkā.

Latvija ir to septiņu valstu skaitā, kuras Konvenciju ir parakstījušas, atbalstījušas, bet nav apstiprinājušas savu nostāju ar ratifikācijas aktu, vai valdības lēmumu. (tāpat kā Beļģijā, Grieķijā, Gruzijā, Islandē, Nīderlandē, Luksemburgā.)

Kaut gan Latvijā jautājums par minoritāšu tiesību apjomu ir aktuāls (tajā pašā laikā etniskās attiecības, kā zināms, ir samērā mierīgas), Latvijas valsts institūcijas nesteidzās sagatavot Konvencijas ratifikāciju arī pēc tam, kad 1999. gadā Ministru kabinets akceptēja valsts

programmas “Sabiedrības integrācija Latvijā” koncepciju, kas ievieša skaidrību par valsts etnopolitikas stratēģiju.

Konvencijas sagatavošanu ratifikācijai, mūsaprāt, kavējuši divu apstākļu kopums:

1. Lielais nepilsoņu skaits (vairāk nekā 20% no iedzīvotājiem); samērā lēnie naturalizācijas tempi iepriekšējos gados; krievu partiju centieni panākt visu Konvencijā minēto tiesību attiecināšanu uz visiem cittautiešiem, arī ieceļotājiem, kuriem nav Latvijas pilsonības; latviešu labējo politisko partiju uzskats, ka Konvencijas ratifikācija apdraud nacionālās valsts pastāvēšanu.

2. 1998. gadā pieņemtajā Izglītības likumā izvirzītais mērķis – pāriet uz latviešu mācībvalodu visās valsts finansētajās vidusskolās, kurās mācības līdz tam notikušas galvenokārt krievu valodā. Latviešu politiskās partijas uzskatīja, ka, Konvenciju ratificējot, šādu pāreju pilnā apjomā īstenot nevarēs.

Par Konvencijas nekavējošu ratifikāciju iestājās tikai opozicionārās politiskās partijas: Latvijas Sociālistiskā partija, partija “Līdztiesība”, apvienība “Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā”, Tautas Saskaņas partija. Ratifikācijas jautājums ir kļuvis par TSP un PCTVL politiskās stratēģijas svarīgu sastāvdaļu, ar kuru tās cenšas palielināt savu ietekmi pie minoritātēm piederošo Latvijas pilsoņu, kā arī nepilsoņu vidū.

Šādā situācijā liberālās jeb centra partijas, piemēram, “Latvijas ceļš”, izturējās atturīgi, un aktīvi neatbalstīja ratifikācijas sagatavošanu.

Latvijas valdības pozīcija šajā jautājumā bija pasīva. Nelīdzēja arī Eiropas Padomes, Eiropas Savienības, Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pārstāvju vairākkārtējie ieteikumi izbeigt ratifikācijas novilcināšanu.

Konvencijas ratifikācijas jautājumā Latvijas iekšpolitisko nacionālo uzskatu argumenti guva pārsvaru pār Eiropas demokrātisko valstu starptautisko apvienību rekomendācijām un padomiem. To uzskatāmi liecināja balsojumi Latvijas parlamentā par ratifikācijas likumprojekta nodošanu apspriešanai Saeimas komisijās:

1) 2000. gada 11. maijā 7. Saeima, ar 15 deputātiem balsojot „par”, 25 deputātiem balsojot „pret” un 52 – atturoties, noraidīja PCTVL frakcijas priekšlikumu par ratifikācijas sagatavošanu;

2) 2001. gada 8. martā 7. Saeima, 28 deputātiem balsojot „par”, 28 deputātiem balsojot „pret” un 31 deputātam atturoties, vēlreiz pauž noraidījumu;

3) 2002. gada 26. septembrī 7. Saeima, 14 deputātiem balsojot „par”, 27 – „pret” un 33 – atturoties, trešo reizi pasaka *nē* ratifikācijas tūlītējai sagatavošanai. Šo Saeimas sēžu laikā izteikti arī galvenie iebildumi un pretargumenti pret ratifikāciju.¹

Frakcija “*Tēvzemei un Brīvībai /LNNK*” norādīja, ka Konvencijas piemērošana Latvijas etnodemogrāfiskos apstākļos radītu draudus nacionālās vienkopienas valsts pastāvēšanai un kavētu īstenot integrāciju, pamatojoties uz latviešu valodu un vienotu izglītības sistēmu. Konvencijas “ratifikācija nozīmētu atgriešanos pie situācijas, kāda bija pirms 1990. gada”, daudzās pilsētās tad krievu valodā būtu vairāk uzrakstu nekā latviešu valodā. Neesot arī iespējams nodrošināt, lai visi ierēdņi zinātu krievu valodu.

Partijas “*Latvijas ceļš*” frakcija uzskatīja, ka nevis “Jurkāna frakcijai”, bet gan Latvijas valdībai likumprojekts ir jā sagatavo un jā iesniedz ratifikācijai, jo šis jautājums ir Ministru kabineta kompetencē. Tūlītēju apspriešanu kavējot arī neskaidrība par to, kādi cilvēki Latvijā ir piederīgi nacionālai minoritātei. Nav iesniegta un pieņemta minoritātes definīcija. Latvijā minoritāšu tiesības jau garantējot Satversme un 1991. gada likums “Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju”.

Tautas partijas frakcija ieteica jautājumu par Konvencijas ratifikāciju atlikt, veikt rūpīgu tās analīzi un izvērtēt sekas, kuras rastos ratifikācijas gadījumā. Frakcija sevišķi iebilda pret minoritāšu valodas lietošanu administratīvajā pārvaldē un pret vietu nosaukumu lietošanu dažādās valodās.

2002. gadā Konvencijas ratifikācijas jautājums tika saistīts ar gaidāmo Latvijas uzņemšanu Eiropas Savienībā. Partijas “Jaunais laiks”, “Latvijas ceļš”, LSDSP, Zaļo un Zemnieku savienība ieteica Konvencijas ratifikāciju rūpīgu sagatavot un noformulēt arī atrunas un piezīmes par atsevišķiem pantiem. Turpretī PCTVL prasīja ratificēt Konvenciju bez kādām atrunām un piebīdēm.

Partiju viedokļus tuvināt centās Eiropas Padomes Informācijas birojs, sarīkojot Rīgā 2001. gada septembrī un 2002. gada novembrī konferences par Konvencijas ratifikāciju, kurās tikās partiju un sabiedrisko organizāciju pārstāvji. Diskusijas sekmēja Konvencijas satura izskaidrošanu, tā rezultātā zināmā mērā palielinājās ratifikācijas piekritēju skaits. Pozitīva nozīme bija Konvencijas teksta precizēta tulkojuma sagatavošanai un izplatīšanai, pievienojot tulkojumam Eiropas Padomes ekspertu sagatavoto Paskaidrojošo ziņojumu, t.i., komentārus par Konvencijas pantiem. Latvijā tika izplatīts arī Konvencijas teksts krievu valodā.

2003. gada 7. februārī Eiropas Padomes Informācijas birojs un Naturalizācijas pārvalde sarīkoja mazākumtautību organizāciju un biedrību pārstāvju semināru par Konvenciju. Seminārā izraisījās spraiga diskusija par etnisko attiecību saistību ar Konvencijas ratifikāciju.

¹ Sk. 7. Saeimas sēžu protokolus. // Latvijas Vēstnesis, 2000, 16. maijs; 2001, 9. marts; 2002, 26. septembris.

Noskaidrojās, ka daudzi vēl neizprot šā Eiropas mēroga dokumenta saturu un nozīmi, saskata tajā atbalstu divkopienu valsts izveidošanai Latvijā, divām valsts valodām u.c.

Jautājuma izskaidrošanā iekļāvās jaundibinātais Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts, ministrs Nils Muižnieks izvirzīja uzdevumu ratificēt Konvenciju 8. Saeimas darbības laikā un ieteica pieņemt tikai vienu atrunu attiecībā uz pantu par vietu nosaukumiem, jo tas nav piemērots Latvijas apstākļiem.

2004. gada pirmajā pusē Konvencijas ratifikācijas sagatavošanas problēmu sāka apspriest 8. Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas Sabiedrības integrācijas apakškomisija, kurā bija iekļauti 14 deputāti no visām frakcijām. To vada deputāts Andris Bērziņš. Komisijā dominēja uzskats, ka pēc Latvijas uzņemšanas Eiropas Savienībā izvairīšanās no ratifikācijas nav pieļaujama.

Tā pirmo reizi valdība un Saeima sāka lietišķi apspriest ratifikācijas sagatavošanas uzdevumus.

Taču šo procesu arvien vairāk apgrūtināja asās politiskās cīņas, kuras kopš 2004. gada 1. septembra izraisījās par izglītības reformas uzsākšanu vai neuzsākšanu. Radikāli labējie un kreisie politiķi vēlējās saistīt Konvencijas ratifikāciju ar savu politisko mērķu citiem aspektiem, ar cīņu par noteicošo lomu latviešu un cittautiešu vidū, sava elektorāta paplašināšanu, gatavojoties pašvaldību un 9. Saeimas vēlēšanām. Šādā gaisotnē 2004. gada 6. maijā 8. Saeima, 59 deputātiem balsojot „pret”, 20 (PCTVL, TSP un LSP deputātiem) balsojot „par”, 9 (Latvijas Pirmās partijas deputātiem un Saeimas priekšsēdētājam Ingrīdai Ūdrei) atturoties, ceturto reizi noraidīja PCTVL priekšlikumu par ratifikācijas procedūras uzsākšanu.²

Partijas “Jaunais laiks” pārstāve, 8. Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas priekšsēdētāja Ina Druviete 2004. gada jūlijā ieteica atlikt ratifikācijas sagatavošanu līdz laikam, kad būs pārtrauktas ielu akcijas pret izglītības reformu. Arī Tautas partijas frakcija un ārlietu ministrs Artis Pabriks atbalstīja šo viedokli. Savukārt astoņas krievu minoritātes biedrības un apvienības, kā arī “Latvijas Cilvēktiesību komiteja” (LKC) 2004. gada augustā nosūtīja Saeimai kopīgu prasību par Konvencijas tūlītēju ratifikāciju, piešķirot Konvencijā minētās tiesības visiem pie minoritātēm piederīgiem Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem. Turklāt LCK, Latvijas Krievu kopiena un Krievu sabiedrība Latvijā piedraudēja, ka atteikuma gadījumā notiks individuālās nepakļaušanās un kolektīvu masveidīgas protesta akcijas, kuras būšot analogas ar demonstrācijām pret skolu reformu.³ Protestētāji cerēja gūt Eiropas Padomes, Eiropas Savienības un Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas institūciju atbalstu.

² Sk. Latvijas Vēstnesis, 2004, 13. maijā.

³ Sk. Vesti Segodņa, 2004, 23. augustā.

Par konvencijas ratifikāciju arvien noteiktāk iestājas Eiropas Padomes un Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas pilnvarotie pārstāvji, kuri ierodas Latvijā.

1. Etnisko minoritāšu identitāte

1.1. Krievi

Krievu iedzīvotāju klātbūtnes statistiskie radītāji

Krievu nacionālā minoritāte ir vislielākā minoritāte Latvijas Republikā. 2004.gadā Latvijā dzīvoja 664 092 krievi jeb 28,8% no visiem iedzīvotājiem. 330,2 tūkstoši krievu ir Latvijas pilsoņi jeb 51% no visiem Latvijā dzīvojošiem krieviem. Vislielākā krievu skaitliskā klātbūtne jūtama Rīgas reģionā – 376,1 tūkstoši (39,9% no reģiona iedzīvotājiem) un Latgalē – 150,6 tūkstoši (40,0% no reģiona iedzīvotājiem). Vismazākā krievu iedzīvotāju daļa ir Vidzemē – 39,2 tūkstoši jeb 11,0% no visiem vidzemniekiem. Latvijas Republikas lielajās pilsētās krievu īpatsvars pārsniedz vidējo īpatsvaru valstī. Rīgā dzīvo 320,0 tūkstoši krievu (43,3% no pilsētas iedzīvotājiem), Daugavpilī – 61,6 tūkstotis (54,7%), Jelgavā – 20,2 tūkstoši (30,7%), Jūrmalā – 20,3 tūkstoši (37,6%), Liepājā – 29,6 tūkstoši (34,0%), Rēzeknē – 18,8 tūkstoši (49,9%), Ventspilī – 13,7 tūkstoši (31,1%).

Krievu iedzīvotāju skaits pēdējo 15 gadu laika samazinās. Salīdzinājumā ar 1989. gadu, kad Latvijā dzīvoja 905,5 tūkstoši krievu (34,0% no visiem iedzīvotājiem), krievu skaits 2004. gadā samazinājās par 241,5 tūkstošiem cilvēku. Krievu iedzīvotāju skaita samazināšanos ietekmē vairāki faktori. Pirmkārt, krievu negatīvais dabiskais pieaugums.

1. tabula

	1990.g.	1995.g.	1996.g.	1997.g.	1998.g.	1999.g.	2000.g.	2001.g.	2002.g.
Krievu dabiskais pieaugums	887	-6441	-5234	-5376	-5493	-4760	-4530	-5031	-4695

Krievu skaita samazināšanās tempi ir lielāki nekā vidējie Latvijas iedzīvotāju skaita samazināšanās tempi. Krievu īpatsvars Latvijā ir 29%, bet krievu īpatsvars negatīvajā dabiskajā pieaugumā ir 37%. Latviešu īpatsvars starp Latvijas iedzīvotājiem ir 58,4%, bet viņu īpatsvars negatīvajā dabiskajā pieaugumā ir 41%. Krieviem ir viens no vislielākajiem mirstības koeficientiem salīdzinājumā ar citām etniskajām grupām valstī un viens no viszemākajiem dzimstības koeficientiem. Piemēram, 2002. gadā, kad krievu īpatsvars Latvijā bija 29,6% no visiem iedzīvotājiem, no visiem dzimušajiem bērniem krievi bija 26,0%, bet no visiem mirušajiem – 30,5%.

Otrkārt, krievu skaita samazināšanos ietekmē arī starpvalstu migrācija. Neraugoties uz to, ka krievu emigrācija no Latvijas kopš 1992. gada ir būtiski samazinājusies, krievus raksturo negatīvs migrācijas saldo. 2002. gada krievu iedzīvotāju migrācijas saldo bija 957 cilvēki (52,2% no visiem emigrantiem bija Latvijas krievi).

Tomēr statistiskie dati liecina, ka krievi ir vienīgā no lielajām minoritātēm Latvijā, kurai kopumā raksturīga savas etnicitātes atražošana. Krievus raksturo endogāmas laulības vai laulības krievvalodīgo vidē. Tā, piemēram, 2002. gadā 59,6% krievu vīrieši un 54,9% krievu sievietes laulājušies ar saviem tautiešiem. Bet salīdzinājumā ar 1990. gadu Latvijā ir palielinājies eksogāmo laulību īpatsvars, un šis process ir raksturīgs arī krieviem. Demogrāfijas dati liecina arī par to, ka krievu sievietes vairāk laulājušās ar citas tautības pārstāvjiem, nekā krievu vīrieši. Tabula rāda krievu vīriešu un sieviešu īpatsvaru, kuri izvēlējušies etniski jauktās laulības.

2. tabula

	1990.g.	1992.g.	1996.g.	1999.g.	2002.g.
Krievu vīrieši	36,0%	36,9%	40,2%	39,9%	40,4%
Krievu sievietes	38,0%	35,9%	41,8%	43,4%	45,1%

Salīdzinājumā ar 1992. gadu, 2002. gadā to krievu īpatsvars, kuri laulājušies ar latviešiem, arī ir palielinājies, un šo laulību skaits ir pat lielāks, nekā to laulību skaits, kuras noslēgtas starp krieviem un citu nacionālo grupu piederīgajiem. 1992. gadā 16,5% krievu vīrieši laulājušies ar latvietēm, bet 2002. gadā – 22,6%; 1992. gadā 16,1% krieviete laulājusies ar latviešu vīriešiem, bet 2002. gadā – jau 25,9%.

Demogrāfijas dati liecina, ka Latvijas Republikas pastāvēšanas periodā iedzīvotāju vidū notiek ļoti svarīgas pārmaiņas, kuras ietekmē krievu etnisko identitāti:

- kaut gan krievu skaits samazinās visos Latvijas reģionos, tā tomēr ir vislielākā etniskā grupa un vairākos Latvijas reģionos veido noteicošu īpatsvaru Latvijas iedzīvotāju vidū;
- krievi pārsvarā orientējas uz savas etnicitātes atražošanu, tomēr jūtama arī tendence izmantot citu etnisko kopumu (vispirms latviešu) vērtības sociālās integrācijas procesā.

Krievu valoda ir viens no Latvijas krievu iedzīvotāju identitātes pamatelementiem. Latvijā dzīvojošo krievu kolektīvā identitāte ir lingvistiski orientēta. 95% no krieviem uzskata krievu valodu par savu dzimto valodu. (Šis rādītājs ir visaugstākais nacionālo minoritāšu vidē.) Visbiežāk krievi min krievu valodu kā savu dzimto valodu lielākajās pilsētās (Daugavpilī – 97,9%, Rēzeknē – 97,4%). Viszemākais rādītājs ir Kurzemē: Kuldīgas, Liepājas, Saldus, Talsu,

Tukuma rajonā un daļēji – Vidzemē – Limbažu un Madonas rajonā, kur mazāk par 80% krievu uzskata krievu valodu par savu dzimto valodu.

Skolēnu īpatsvars Latvijas lielāko pilsētu krievu mācībvalodas vidusskolās ir lielāks nekā krievu iedzīvotāju īpatsvars attiecīgajās pilsētās. Tā, piemēram, 2003. gadā Rīgā krievi bija 43,3% no visiem iedzīvotājiem, bet skolēnu īpatsvars vispārizglītojošajās skolās ar krievu mācībvalodu bija 52%.

Krievu sabiedriskās organizācijas

Krievu iedzīvotāju piedalīšanās nacionālās kultūras biedrībās apliecina viņu etniskās mobilizēšanās pakāpi. Latvijā kopš astoņdesmito gadu beigām darbojas vairākas krievu biedrības un sabiedriskās organizācijas, kuru mērķis ir saglabāt un attīstīt krievu identitāti Latvijas apstākļos.

Latvijas Krievu kultūras biedrība (LKK)

1989. gadā, veidojoties Latvijas Krievu kultūras biedrībai, tā sev izvirzīja mērķi apvienot visu krievu sabiedrību Latvijā. Par šādas apvienības pamatu tika uzskatīta krievu kultūra. Tomēr, pēc LKKB priekšsēdētāja rakstnieka J. Abizova domām, ideja par krievu kultūru kā Latvijā dzīvojošo krievu konsolidācijas pamatu nebija populāra. Līdz ar to LKKB nespēja sasniegt deklarēto mērķi, un šīs biedrības darbība tika orientēta uz to krievu un krievvalodīgās inteliģences loku, kura krievu kultūras saglabāšanu Latvijā uzskata par īpaši nozīmīgu.

LKKB ir ievērojama un autoritatīva krievu sabiedriskā organizācija Latvijā. LKKB aktīvi sadarbojas ar citām radnieciskām krievu sabiedriskajām organizācijām, kuru mērķis ir krievu kultūras un valodas aizstāvība Latvijā, ar Latvijas Krievu valodas un literatūras pasniedzēju asociāciju, ar Latvijas Asociāciju krievu izglītības atbalstam krievu valodā, ar Latvijas Puškina biedrību. LKKB bibliotēku izmanto zinātnieki, Latvijas augstāko mācības iestāžu pasniedzēji un studenti. LKKB sadarbojas ar Latvijas Universitātes un Daugavpils universitātes zinātniskajiem kolektīviem. LKKB atbalsta Konvencijas ratifikāciju.

Latvijas Krievu valodas un literatūras pasniedzēju asociācija (LKVLPA)

Tāpat kā Latvijas Krievu kultūras biedrība, arī Latvijas Krievu valodas un literatūras pasniedzēju asociācija ir tendēta atbalstīt krievu etniskās identitātes un kultūras vērtību saglabāšanu, jaunatnes interesi par krievu valodu un literatūru.

LKVLPA ir sabiedriskā organizācija, kas apvieno kā augstskolu, tā vidējo mācību iestāžu krievu valodas un literatūras pētniekus un pasniedzējus visā Latvijā. LKVLPA priekšsēdētāja ir Latvijas universitātes docente, filoloģijas doktore T. Liguta. Asociācijas darbībai, kas ilgst jau daudzus gadus, piemīt daudzveidīgs raksturs. Tā sadarbojas ar pamatskolu un vidusskolu krievu valodas un literatūras

skolotājiem, risinot metodiska rakstura jautājumus, kā arī organizē gadskārtēju konkursu "Gada skolotājs" un gadskārtējas metodiskas konferences.

LKVLPA atbalsta Konvencijas ratifikāciju. LKVLPA atzinīgi vērtē palīdzību, ko Krievijas Federācijas valdība, kā arī Maskavas valdība sniedz Latvijai krievu un latviešu skolām, sūtot tām mācību palīg līdzekļus. Ar LKVLPA atbalstu krievu valodas un literatūras skolotājiem organizēti kvalifikācijas celšanas kursi Maskavā un Sanktpēterburgā.

LKVLPA kopā ar Izglītības un zinātnes ministriju ik gadu organizē krievu valodas un literatūras olimpiādes. Šīm olimpiādēm ir noteikts periodiskums: vienu gadu skolās, kur krievu valoda ir dzimtā, un otru gadu, kur tā ir svešvaloda. T. Liguta atzīmē, ka pieaugusi latviešu skolu skolēnu interese par šīm olimpiādēm.

Krievu kultūras centrs „Meļetija Kaļistratova nams ” (Daugavpils)

Šī ir lielākā krievu sabiedriskā organizācija ārpus Rīgas. Tā ir izveidota 1994. gadā no daudzām sabiedriskām, kultūras un reliģiskajām organizācijām, kas apvienotas Krievu kultūras centra Padomē. Padomes priekšsēdētājs ir profesors U. Trofimovs. Krievu kultūras centrs ir nepolitiska sabiedriskā organizācija, kuras mērķis ir "krievu kultūras, reliģisko un laicīgo tradīciju saglabāšana un cieņa pret citām kultūrām Latvijas Republikā".

Krievu kultūras centrs kā sabiedriskā organizācija savā darbībā apvieno daudzas funkcijas. Tas veic zinātnisku, pētniecisku un izglītošanas darbu, cenšas saglabāt un popularizēt tautas pašdarbības tradīcijas un jaunradi, organizē kultūras masu pasākumus.

Latvijas Krievu kopiena (LKK)

Latvijas Krievu kopiena ir vislielākā krievu sabiedriskā organizācija Latvijā, tajā ir 2790 reģistrēti biedri. LKK nodaļas darbojas gandrīz visās Latvijas pilsētās.

Krievu kopiena savā darbībā izvirzījusi ilglaicīgu stratēģisku mērķi – veicināt krievu diasporas attīstību Latvijas Republikā. Atbilstīgi šim mērķim ir noteikti arī organizācijas uzdevumi - kultūrizglītības un sociālās labdarības darbs, juridiskā palīdzība, kā arī sabiedriski politiskie uzdevumi. Taču pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā, pēc LKK prezidenta, ekonomikas doktora V. Altuhova domām, jāveic arī Krievu kopienas darbības korekcija un uzmanība jāpievērš Latvijā dzīvojošo krievu etniskās identitātes stiprināšanai. V. Altuhovs uzskata, ka LKK jāsekmē krievu nacionālās minoritātes adaptācija Latvijā jaunajos apstākļos. Tā kā Latvijas valsts ir kļuvusi pilntiesīga ES dalībniece, LKK darbībā nepieciešams stiprināt tās funkcijas, kuras veicina krievu etniskās identitātes saglabāšanu tieši kultūras jomā. Latvijas Krievu kopienas prezidents atzīst, ka tās politiskās aktivitātes, kuras bija raksturīgas LKK deviņdesmitajos gados un 2000. gada sākumā, nav vairs lietderīgas pašreizējā Latvijas attīstības posmā.

Tajā pašā laikā LKK atzīst, ka ir nepieciešams pastiprināt kultūras aktivitātes ar mērķi veicināt krievu etniskās identitātes saglabāšanu, un aktīvi sadarboties ar citām krievu organizācijām, koordinējot kopējos pasākumus sabiedriski politiskajā dzīvē. Tas pirmām kārtām attiecas uz izglītības reformu

mazākumtautību vidusskolās. Šajā jautājumā LKK ir aktīvi sadarbojusies ar Latvijas Krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociāciju. LKK uzskata, ka nacionālajām minoritātēm nepieciešams noteikt pārstāvības kvotas valdībā, parlamentā un vietējās pašvaldībās.

Latvijas Krievu kopiena kopā ar citām krievu organizācijām (Latvijas Cilvēktiesību komiteju, Krievu sabiedrību Latvijā, Krievu jaunatnes Latvijas asociāciju, asociāciju „DVINA”, Jelgavas krievu biedrību, Latvijas jaunatnes klubu, Latvijas un Krievijas sadarbības asociāciju, Krievu kultūras atbalsta reģionālo sabiedrisko fondu) 2004. gada 23. augustā publiskoja aicinājumu Latvijas Saeimai „Par EP Vispārīgās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību ātru un bezierunu ratifikāciju”. LKK uzskata, ka Konvencijas ratifikācija pirmām kārtām ir svarīga krievu mācībvalodas skolām. LKK un citas krievu organizācijas uzskata, ka ratifikācija sekmēs juridisko ierobežojumu pārvarēšanu krievu valodas lietošanai valsts iestādēs, kā arī vēsturiskās toponīmas lietošanai, personvārdu rakstībai u. tml. Latvijas Krievu kopiena uzskata, ka Konvencijas objekts ir Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji.

Latvijas Krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācija (LKMVAA)

Latvijas Krievu mācību valodas skolu atbalsta asociācija ir organizācija, kas savos statūtos par darbības mērķi pasludinājusi - "veicināt Latvijā krievvalodīgās izglītības atbalstīšanu un attīstību". Asociācija ir Latvijas vēsturē pirmā krievu sabiedriskā organizācija, kas radusies, lai apvienotu cilvēkus, kuri vēlas īstenot savus uzskatus attiecībā uz konkrētu likumu. Šajā organizācijā ir apmēram 50 biedru, un šis skaits jau vairākus gadus ir stabils. Asociācijas priekšgalā ir trīs līdzpriekšsēdētāji – I. Isakovs, J. Vatoļins un V. Gluhovs.

Asociācija nav izstrādājusi savu programmu, tomēr par programmas dokumentiem tās biedri uzskata savu Memorandu un vecāku konferenču "Mācīties dzimtajā valodā" 2000., 2001. un 2002. gada rezolūcijas. Tā ir skaita ziņā neliela krievu sabiedriskā organizācija, kas rīkojusi vecāku konferences, kurās piedalījušies 500 līdz 800 cilvēku - skolēni, viņu vecāki un skolotāji. Konferenču rezolūcijās ir saskatāma pēctecība. Asociācija izvirzījusi prasību "izslēgt no Izglītības likuma normu, kas no 2004.g. 1.septembra paredzēja pāreju skolās ar krievu mācībvalodu uz mācībām tikai latviešu valoda". (Šī norma, kā zināms, bija izslēgta no likuma 2004. gada sākumā.) Bez šīs konkrētās prasības Asociācija izstrādājusi arī citas vispārīgākas idejas par krievu etniskās identitātes saglabāšanu. Pie tām pieder:

- prasība garantēt pamatizglītības un vidējās izglītības iegūšanu minoritātes valodā, ja ievērojams skaits cilvēku izsaka šādu vēlēšanos;
- prasība, lai pašvaldība nosaka mācībvalodu skolās, ievērojot skolu padomes priekšlikumus;
- prasība, izvēloties skolas izglītības programmu, ievērot skolēnu un viņu vecāku vēlmi, konkrētās skolas īpatnības un nodrošinājumu ar pasniedzējiem;
- izveidot IZM struktūrā Mazākumtautību izglītības departamentu.

Pēc asociācijas ilggadējā priekšsēdētāja I. Pimenova iniciatīvas pieņemts Memorands, kurā teikts, ka latviešu valodas prasme ir Latvijā dzīvojošo nelatviešu tikumiska norma.

2004. gadā asociācijas vadībā notikušas pārmaiņas, kas saistītas ar sabiedriski politiskās situācijas saasināšanos, īstenojot Izglītības likumu. Asociācija ilgu laiku bija vienīgā krievu organizācija, kas konsekventi piedāvāja krievu nacionālās minoritātes izglītības stratēģiju. Taču 2003. gadā šo iniciatīvu pārņēma politiskie spēki, vispirms politiskā apvienība „Līdztiesība”, kurai ir galvenā loma Krievu skolu aizstāvības štāba darbībā. Jaunā vadība uzskatīja, ka asociācijai attieksmē pret štābu jāieņem elastīga pozīcija: jākoncentrējas uz kultūras un izglītības projektu izstrādi un īstenošanu, turklāt jāatbalsta tās Štāba darbības, kas vērstas uz krievu valodas aizstāvību.

Latvijas Krievu kopienu asociācija (LKKA)

Latvijas Krievu kopienu asociācija reģistrēta 1994. gadā. Patlaban šajā asociācijā ietilpst 23 krievu sabiedriskās organizācijas. Tās sekretārs ir M. Gavrilovs. 1999. gadā asociācijā ietilpstošās sabiedriskās organizācijas nodibināja Krievu nacionālo kultūras autonomiju (KNKA). Līdz ar to LKKA noteica savu pozīciju – aizstāvēt Latvijā dzīvojošo krievu etnisko identitāti, izmantojot nacionālās kultūras autonomijas mehānismu. Krievu nacionālās kultūras autonomijas statūti par šīs sabiedriskās organizācijas mērķi noteic "krievu iedzīvotāju kā Latvijas nacionālās minoritātes pašpārvaldes īstenošanu nacionālās kultūras autonomijas ietvaros". LKVLA atbalsta Konvencijas ratifikāciju.

LKKA uzskata, ka ir svarīgi, lai Latvijā dzīvojošo krievu sabiedriskajā un politiskajā dzīvē būtu pārstāvētas tikai tās organizācijas, kuras atklāti deklarējušas sevi kā krievu (slāvu) organizācijas.

LKKA biedri uzskata, ka krievu nacionālās identitātes saglabāšanai Latvijā nepieciešams nodibināt krievu nacionālās skolas. LKKA nostājas pret nacionālo minoritāšu skolu pārveidošanu par skolām ar latviešu mācībvalodu, uzskatot, ka "pilnīgi pietiek ar kvalificētu latviešu valodas mācīšanu specializētās stundās". Krievu nacionālā skola jāfinansē valstij, un tai jāatrodas krievu sabiedrisko organizāciju aizgādībā.

Pēc M. Gavrilova domām, krievu valodas saglabāšanai Latvijā radīti pieņemami apstākļi. Krievu valoda ir spējīga pilnībā pastāvēt krievu cilvēku privātajā un sabiedriskajā dzīvē, krievu nacionālajā skolā. Krievu valodas saglabāšanos Latvijas krievu minoritātes sadzīves saskarsmē pozitīvi ietekmējot Krievijas un tās informācijas telpas tuvums. Latvijas Krievu kopienu asociācija ir kritiski noskaņota pret politiskās apvienības „Līdztiesība” lomu Latvijas krievu sabiedrības dzīvē.

Latvijas krievu kopienas apvienotais kongress (LKKAK)

LKKAK nodibināts 2004. gadā pēc krievu skolu aizsardzības štāba iniciatīvas. LKKAK ir vislielākā krievu sabiedriskā organizācija (kā LKKAK biedri ir reģistrējušies ap 50 tūkstoši cilvēku).

LKKAK ir izvirzījusi šādu darbības mērķi: „Krievu kultūras un lingvistiskās kopienas interešu pārstāvība, krievu kopienas pilsonisko, lingvistisko, izglītības, kultūras, nacionālo,

sociālo un ekonomisko interešu aizsardzība. ... Krievu kultūras un tradīciju saglabāšana un attīstība. ... Cilvēktiesību aizsardzība.”

LKKAK pārstāvji ir izteikuši prasību ratificēt Konvenciju. LKKAK programmā deklarēti mērķi “piešķirt krievu valodai oficiālu statusu vietās, kur krievi kompakti dzīvo”, „saglabāt un nodrošināt likumdošanā krievu skolas nākotni Latvijā”, neparedzot minoritāšu skolas statusu krievu skolai.

LKKAK valdes loceklis J. Vatoļins uzskata, ka vajag publicēt Latvijas pilsētu un novadu retrokartes ar krievu toponīmu, kura bija izmantota XIX gadsimtā. J. Vatoļins Apvienotā kongresa satversmes sapulcē savā referātā uzsvēra, ka vajag papildināt LKKAK programmu ar prasību ieviest krievu vēsturisko toponīmu Latvijas teritorijā, kur krievi dzīvo kompakti.

Liepājas krievu kopiena (LKK)

Dibināta 2004. gadā. Organizācijas darbības mērķis – saglabāt krievu kultūru, reliģiju un valodu. Organizācijas veidošanas iemesls – palīdzēt Liepājā dzīvojošajiem krieviem nodibināt spēcīgu sabiedrisko organizāciju pilsētas mērogā. LKK apvieno krievu inteliģences pārstāvjus, uzņēmējus un kultūras darbiniekus. LKK kopiena vēlas apvienot visas krievu kultūras organizācijas. LKK vadība uzskata, ka šī sabiedriskā organizācija darbosies tikai kultūras jomā un neiejauksies politikā. Viens no LKK vadītājiem V. Kravcovs uz jautājumu, kā viņš vērtē Konvencijas ratifikācijas nepieciešamību, atbildēja, ka šis jautājums ir politizēts, un tāpēc LKK nevēlas apspriest šo tematu.

Krievu identitāte: ekspertu viedokļi

Intervēto 30 respondentu (pedagogi, zinātnieki, biedrību aktīvistu u.c.) vairākums uzskata, ka nacionālā un etniskā identitāte ir ļoti svarīga, pat intīma cilvēku dzīves sociālā un psiholoģiskā joma. Identitātes būtību ļoti grūti izteikt zinātniski korekti. Nacionālā identitāte ietver sevī cilvēka pašapziņas raksturojumu:

„Būtiski ir tas, kā cilvēks pats sevi apzinās. Nav svarīgi, kas viņam ierakstīts pasē, nav svarīgi kāda ir asinsradniecība, svarīga ir apziņa un piederība kādai sabiedrības daļai.”

„Es domāju, ka identitāte, ja iedziļināties šajā vārdā, nozīmē kādu zināmu noteiktību. Kādu īpašību kopumu, kas attiecas uz to vai citu sabiedrības daļu. Ja, teiksim, tā ir nacionālā identitāte, tad noteikti tas ir kaut kādu pazīmju kopums, kas raksturo identificēšanos ar noteiktu sabiedrību, un sabiedrība savukārt ir apveltīta ar zināmu daudzumu šo pazīmju. Attiecībā uz indivīdu, noteikti var runāt par identitātes veidošanās procesu. Par sevis apzināšanos. Tas ir attiecīgs process.”

“Vispirms identitāte nosakāma pēc ģimenes. Ja mana ģimene uzskata sevi par krieviem, tad arī es sevi uzskatu par krievu. Tā ir nereflektēta pašidentitāte. .. uzskata sevi par piederīgu pie noteiktas tautas, jo viņš zina, ka ir krievs vai tatārs. Tad valoda - tā, kuru cilvēks uzskata par savu dzimto. Ļoti būtiska ir arī sevis saistīšana ar vēsturi, ar noteiktu vēsturisko mantojumu, vēstures mitoloģiju, ar to, kas veido valsts vēsturi. Arī sevis saistīšana ar noteiktu vērtību sistēmu – ar tikumiskajām, estētiskajām, reliģiskajām vērtībām. Visbeidzot sevis saistīšana ar rituālu, svētku tradīcijām, jo svētku tradīcijas jebkurā kultūrā fiksē nozīmīgus momentus. Vēl varētu runāt par faktoloģiskām kultūras vērtībām un tautas mitoloģiju.”

Tikai viens respondents raksturoja nacionālās identitātes būtību, norādot uz šīs parādības elementiem – uz pilsonību, kultūras īpatnībām (valodu) un piederību konkrētai teritorijai (valstij). No visiem viedokļiem, kas tika izteikti par nacionālo identitāti, šis viedoklis ir vienīgais, kas atbilst akadēmiskai definīcijai.

„Es uzskatu, ka svarīgi ir trīs aspekti – jautājums par cilvēka pilsonību, jautājums par dzimto valodu un viņa teritoriālo piederību. Jo Latvijā ir ļoti raksturīgi, ka izceļas trīs reģioni – Rīga, Latgale un latviešu Latvija – reģioni, kur pārsvarā ir pamatnācijas pārstāvju pārsvars. Tātad pilsonība, valoda un teritorija.”

Runājot par Latvijas krievu identitāti, respondenti centās atsegt šo tematu plašāk, salīdzinājumā ar nacionālās identitātes raksturojumu. Respondenti uzskata, ka Latvijā dzīvojošo krievu identitāte ir sociālā parādība, kas ietver daudzus elementus. Krievu identitāte ir saistīta ar krievu etnosa tradicionālo un moderno kultūru. Ja runājam par etnisko identitāti, tad viss ir skaidrs tieši tradicionālās kultūras līmenī. Tā ir sevis pieskaitīšana etnosam: skaidra ģimenes identitāte un piederība noteiktām tradīcijām, skaidras tikumiskās, estētiskās vērtības, valoda, ļoti bieži šeit ietver arī reliģiju.

Tomēr, sākot ar 18.gadsimtu, tradicionālās kultūras robežas ir kļuvušas nenoteiktas. Šajā nozīmē krievu etnoss ir ļoti irdens, un jau sen ir grūti pateikt, kas tad īsti ir krievu etnoss.

Viens diskusijas dalībnieks izteicās, ka ir nepieņemami, ka krievu kultūru identificē ar tautas kultūru, folkloru. Katrā ziņā, pat tad, ja folklorai ir kāda loma mūsdienu krieva identitātē, tā nekādā gadījumā neaprobežojas ar to. Viens no ekspertiem sacīja: „Brīžiem man liekas, ka mūsdienu ierēdņi grib visu identitātes problemātiku iedzīt šajos etnogrāfijas rāmjos, folklorā. Latvietis ir latvietis tikmēr, kamēr viņš staigā postalās, krievs, ja nespēlē balalaiku, nedejo kamarinsku un nenēsā vīzes, nav īsts krievs.”

Bet, runājot par identitātes elementiem, uzsvērtā tika valodas loma. Tika konstatēts, ka respondenti pārsvarā uztver krievu identitāti kā lingvistisko identitāti. Tieši krievu valoda ir

krievu kultūras nesējs. Latvijā dzīvojošie krievi savu identitāti saista ar valodas identitāti nevis ar folkloras elementiem un etnicitāti.

„Ja salīdzinām ar Igauniju, tad tur it kā ir vairāk etnisko krievu. Šeit Latvijā ir daudz vairāk jauktu laulību, vēsturiski viss ir vairāk sajaucies. Ir grūti cilvēkam, kuram ir sajaukušās visas nacionalitātes. Protams, pirmām kārtām ļoti saista valoda, tā ir svarīga sastāvdaļa, jo dzimtā valoda uzreiz iesūc ne tikai vārdu un burtu salikumu, bet arī krievu kultūru. Vai viņš to grib vai negrib, to jau kopš pašas bērnības viņš ir apguvis. Jau klausoties krievu pasakas, kad viņam tās lasa māte vai vecmāmiņa, viņš saņem šo informāciju. Varbūt šeit, Latvijā, gan mazākā mērā...”

Krievu valoda ir pamats krievu vides un sociālās infrastruktūras veidošanai Latvijas sabiedrībā. Dzimtā valoda vietējos krievus saistīta ar Krievijas informācijas un kultūras telpu, līdz ar to paplašinās viņu sociālās iespējas Latvijā.

„Man liekas, ka tagad ir izstrādājies pašregulācijas mehānisms krieviem un veidojas pilsoniska sabiedrība. Savas partijas, savi parlamenta deputāti, savi plašsaziņas līdzekļi. Ļoti svarīgs faktors ir tas, ka 1989. gadā, kad veidojās Tautas fronte, krievu valodā iznāca divas avīzes – „Sovetskaja molodež” un „Sovetskaja Latvija”. Tagad mēs redzam lielu pārbagātību, dienas avīzes vien ir sešas, daudz nedēļas laikrakstu, īsta krievu preses renesanse.

“Teiksim, tāds fakts: Krievijā plašsaziņas līdzekļi un prese vairāk ir atkarīga no varas institūcijām, no tiem cilvēkiem, kuri sniedz tipogrāfijas pakalpojums utt., bet šeit avīzes vairāk ir atkarīgas no reklāmdevēja. Tātad šeit ir vairāk pakārtota atkarība, kaut gan, protams, par preses brīvību runāt ir grūti. Ļoti svarīgs moments ir tas, ka krievu kultūra Latvijā pēdējos 15 gados ir veikusi lielu lēcieni, jo tā patiešām ir atbrīvojusies no politiskā diktāta. Tā kā latviešu nācija galvenokārt nodarbojas ar savām problēmām, tā „nelien” mūsu kultūras sfērā, piemēram, krievu mākslinieku viesizrāžu, filmu un mūsu lasīto grāmatu skaits ir pieaudzis vairākkārt. Es varu teikt, ka laikam gan krievi Latvijā, ja salīdzina ar latviešiem, atrodas daudz labākā situācijā. Paskatieties, cik gadā tiek veidotas mākslas filmas krievu valodā, latviešiem gadā iznāk labi ja piecas filmas, krievu filmu vairāk par simts. Latviešiem ir prese, kas iznāk latviešu valodā, krieviem ir prese, kas tiek izdota Latvijā, plus vēl tā prese, kas tiek izdota Krievijā. Tālāk, paskatīsimies interneta vietņu daudzumu, tas taču ir sprādziens. Krievu interneta segments ieiet pasaules piecniekā. Tā ka, protams, identitātes zaudēšana mums nedraud. Būs zināma nobīde vienā vai otrā virzienā ... Jūs zināt, tā atgādina frontes līniju, tā svārstās uz vienu vai otru pusi. Veidojas ieloki, kaut kādi placdarmi, bet nenotiek nekādi pārrāvumi. Es uzskatu, ka situācija ieiet normālā gultnē, ņemot vērā to sociālekonomisko situāciju, kurā mēs nokļūvām pēc PSRS sabrukšanas.”

„Man identitāte galvenokārt ir valodas prasme. Tā, piemēram, kad ārsts vēlējās noskaidrot, kādā valodā runāt ar slimnieku, kas pie viņa vērsies, viņš man nejaudāja, kāda ir mana nacionalitāte, bet prasīja, kāda ir mana ģimenes valoda. Tas nozīmē to, ka cilvēks pēc izcelsmes var būt ebrejs, čigāns vai kāds cits, bet, ja viņa ģimenes valoda ir krievu valoda, tad tā ir viņa pirmā identitātes pazīme.”

Cits respondents uzskata, ka vietējiem krieviem ļoti svarīgs faktors ir vēsturiskā identitāte. Tā, piemēram, vecticībnieku identitāte ietver vēsturisko atmiņu par piederību Latvijai. Vēsture palīdzēja vecticībniekiem identificēties ar Latviju, kur viņi saglabāja savu dzīvesveidu, reliģiju un tradīcijas.

„Runājot par vēstures faktiem, bija dažādi periodi, kad krievu, latviešu un baltslāvu ciltis dzīvoja kaimiņos. Tās bija sajauktas. Ja runājam par krieviem, 17. gs. un 18. gs. notika vecticībnieku pārvietošanās. Speciālisti uzskata, ka tā bija visapjomīgākā pārvietošanās. Līdz 1940. gadam šeit bija 10% krievu, ne tikai vecticībnieki, bet arī pareizticīgie. Viņi, es domāju, sevi apzinājās šeit. Tie, kas dzīvoja šeit līdz četrdesmitajam gadam, izjūt daudz lielāku komfortu, nekā nesen ieceļojušie krievi. Pirmkārt, pilsonība, otrkārt, kāds nekustamais īpašums. Noteikta vēsturiskas dzīvošanas pieredze šajos apstākļos. Es šeit gribēju pateikt, ka tiešām identifikācija un izdzīvošana tieši tagad ir process. Tas lielais skaits... tas jau nav pats svarīgākais, ... Krievi un citas tautas šeit, Latvijā, tiešām stāv risinājuma priekšā, apzinoties sevi kā noteiktu grupu.”

Respondents uzskata, ka Latvijas krievu identitātes galvenā īpašība ir etniska piederība, kas ir svarīgāka par lingvistisko identitāti. Lingvistisko identitāti var samērā viegli mainīt, bet etnisko piederību – ne.

„Man gribētos, lai tie krievi, kas šeit atrodas jau vairāku gadsimtu garumā, kaut kādā veidā ap sevi pulcētu šo etnisko kopumu, etnisko grupu. Plašākā nozīmē krievvalodīgie, man šis apzīmējums ne visai patīk, ir tie, kas krievu valodu uzskata par savu dzimto valodu. Man ir svarīga šī etniskā izcelsme, es gribu to saglabāt, attīstīt, gribu piedāvāt to citiem. Bet, ja kāds pārvalda krievu valodu un uzskata to par dzimto valodu, bet etniski nav krievs, tad es arī negribētu viņu atgrūst un uzskatīt, ka tas nav īsts cilvēks.”

Respondenti uzskata, ka Latvijā dzīvojošo krievu identitāte atrodas sociālo pārmaiņu procesā. Atsevišķi respondenti uzskata, ka krievu identitātes pamats ir etnicitāte un ticība.

„Šos pēdējos 15 gadus cilvēki ir nostādīti izvēles priekšā. Tāpēc, es teiktu tā: ja cilvēks zina, ka viņš ir krievs, tad nekādas problēmas es te neredzu. Vienkārši daudz skaidrāk ir saskatāma sasaiste ar ticību, ar vēsturi. Bet, ja ir jaukta laulība, tad cilvēkam ir jāizdara izvēle. Kas viņš ir? Jāpadomā. Tiem, kuri jau ir veikuši pašnoteikšanos, tādas problēmas nepastāv.”

„Šodienas situāciju krieviem un krievvalodīgajiem apgrūtinā arī tas, ka ir krievvalodīgie poļi, ebreji utt. Apgrūtinājums ir tāpēc, ka krievam būt šodien nav nemaz tik vienkārši. Pārfrāzējot vecu serbu sakāmvārdu var teikt: krievam būt ir labi, bet ļoti grūti. Tiem cilvēkiem ir grūtāk, kuri izjūt šo saiti, kuri uzskata krievu valodu par dzimto un nevēlas to mainīt. Pārmaiņu situācija Latvijā noveda daļu no vietējiem krieviem pie izvēles asimilēties latviešu vidē vai ne.”

„Es domāju, ka daudzi vēl nav izvēlējušies, kā rīkoties. Daudzi maina uzvārdus uz latviešu uzvārdiem. Cenšas pārvērsties par latviešiem. Daudzi vēl atrodas izvēles priekšā. Latvijas Republikas neatkarības laikā ir izveidojušās jaunas sabiedriskās organizācijas, kuras nepastāvēja padomju periodā. Krievi var izveidot pilsoniskās sabiedrības elementus, kuri atjauno krievu identitāti.”

„Tagad izcelsmi atceras pat tie, kas bija pavisam tālu no tā, un es varu apliecināt, ka notiek zināma atgriešanās pie savām saknēm. Pat jaušams lepnums par savu piederību. Parādījušās jaunas organizācijas, kuru agrāk vispār nebija. Iespējams, tās nav lielas... Es zinu, kā tas notiek baltoslāvu biedrībā un krievu sabiedriskajās organizācijās. Tas ir pozitīvs moments, un man šķiet, ka Latvijā noris šīs krievu kopienas veidošanās process.”

„Krievu tautai piemīt unikāla īpašība – paust varonību un konsolidāciju tieši krīzes situācijās. Tā tas ir bijis vienmēr, ja raugās vēsturiskā aspektā. Teiksim, Napoleons iebruka Krievijā, Maskava nodedzināta, sākās vispārēja partizāņu cīņa, un tā tālāk. Otrais Pasaules karš, kad jau daudzi bija gājuši bojā, tiek rasti papildspēki. Tur es pilnībā piekrītu, jo tiek izdarīts lielāks spiediens, jo lielāka ir konsolidācija pretspāram. Ne vienmēr izdodas konsolidācija „par“ kaut ko, bet „pret“ izdodas noteikti. Pašlaik šī konsolidācija notiek izglītības reformas sakarā.”

Respondenti uzskata, ka sociālpolitiskās pārmaiņas Latvijā sāpīgāk uztver tie krievi, kuri ir Latvijas Republikas pilsoņi vai dzimuši Latvijā, nevis iebraucēji.

„Tās ir tās problēmas – nesen iebraukušie krievi un pirms kara iebraukušie krievi, kuri it kā vairāk ir tendēti integrēties. Tie, kuri šeit ir dzimuši, sāpīgāk uztver šo reformu. Tie, kas ir atbraukuši, nemaz necenšas integrēties... viņi paliek nepilsoņi. Runāt, ka viņi ir tendēti vai nav tendēti integrēties, - tas ir diezgan liels vispārinājums.”

„Es runāju par tiem cilvēkiem, kuriem ir mugurkauls, kuri nejūtas kā imigranti un nejūtas arī kā Krievijas pilsoņi. Tā ir pamatmasa, kas šeit dzīvo. Viņu vidū tagad notiek konsolidācija. Kaut gan pastāv nopietnas problēmas. Tie cilvēki, kuri brauc prom, nekādā veidā nav saistīti ar Latviju. Viņi pat necenšas jaukties šajos procesos, viņi saka: „Ja kas, es aizbraukšu uz austrumiem.” Viņi ir mazāk politiski aktīvi. Ja cilvēkam nav citas izejas, viņš pretosies, bet, ja viņš zina, ka viņam ir izeja, viņš mierīgi saka – es nejaukšos. Bet tādu ir maz, cilvēki jau ir izdarījuši savu izvēli, tie, kas vēlējās aizbraukt, jau gandrīz visi ir aizbraukuši.”

Respondenti raksturoja arī reliģijas un reliģisko organizāciju ietekmi uz krievu vienotības veidošanos. Viedokļi šajā jautājumā ir atšķirīgi. Viens respondents uzskata, ka reliģija un reliģiskās organizācijas pašlaik būtiski neietekmē Latvijas krievu identitāti. „Diemžēl, mūsu situācijā, kurā atrodamies pašlaik, šis faktors pagaidām vēl nav ieguvis ...nozīmīgu ietekmi. Ir cilvēki, kas to saprot, bet tie ir mazākumā, un man liekas, ja šis faktors iedarbosies, situācija kļūs arvien labvēlīgāka, bet, ja tā bremzēsies, tad situāciju būs negatīva šajā pašapzināšanās procesā.”

Respondenti, kuri nāk no vecticībnieku vides, uzskata, ka nevar raksturot šo krievu iedzīvotāju daļu, ignorējot reliģisko piederību. „Un tieši reliģiskā piederība ir pamats krievu identitātei. Viena no šādām reliģijām ir vecticībnieki. Šī ticība apvieno tikai krievus. Vecticība – tā ir visnenākā reliģija. Tāpat kā pareizticība. Un cilvēki, kuri pieder pie šīm reliģijām, pamatā nav mainījuši savu reliģiju pret citu. Tie ir noturīgi savā ticībā.”

„Es domāju, ka, runājot par krievu kopienu, reliģijai tomēr ir nozīme. Es negribu atkāpties no šīs pozīcijas. Vecticībnieki atrodas īpašā statusā, vecticībnieku bāze ir reliģiska rakstura. Pastāv uzskats, kā var par vecticībnieku runāt ārpus reliģijas. Es domāju, ka var runāt kā par noteiktu krievu grupu, jo viņi šeit ilgi dzīvo, kaut kādas īpašības ir izveidojušās, kuras saistītas ar ikdienas dzīvi. Un tas ir tas, kas iziet ārpus reliģijas ietvariem.”

Turpretī cits respondents uzskata, ka Latvijā dzīvojošo krievu apziņā ir aktualizēti citi jautājumi, nevis reliģiskā piederība, un reliģiskā identitāte nevar būtiski ietekmēt krievu cilvēku pozīciju politiskajā un sociālajā dzīvē: „Es uzskatu, ka reliģijas jautājums nav tik aktuāls, salīdzinot ar krievu valodas jautājumu Latvijā. Protams, ateisma gadu desmiti arī ir panākuši savu ...”

Respondenti uzsver kultūras, sabiedrisko un politisko organizāciju nozīmīgo lomu krievu saliedēšanai Latvijā. Tomēr respondenti neminēja apstiprinošus faktus, kas apliecinātu šo organizāciju ietekmi uz krievu identitāti.

Vienlaicīgi tika pausts viedoklis, ka nevis organizācijas, bet gan krievu valodā iznākošie plašsaziņas līdzekļi veic šo lomu. „...protams, nevajag pārvērtēt plašsaziņas līdzekļu lomu, bet es domāju, ka ir jāveic to ietekmes analīze; mēs daudz ko varam šeit runāt, tomēr cilvēki domā tā, kā raksta avīzēs. ... Sabiedrisko organizāciju loma šeit ir otršķirīga. Kopumā tas ir sarežģīts jautājums, un mēs šeit atrisinājumu neatradīsim.”

Tika izteikts viedoklis par to, ka krievi nevar pilnībā izmantot iespējas, kuras paver izveidotās organizācijas. „Latvijā ir divu tipu sabiedriskās organizācijas. Vienas ir tās, kuras ir kvantitatīvas – ar lielu biedru skaitu, tajās ir cilvēki, kuri vēlas sevi apliecināt. Liela daļa no tiem ir pensionāri. Otra veida organizācijas ir, tā sauktās, projektu organizācijas. Projekta organizācijas tiek veidotas, lai izstrādātu kaut kādas programmas. Diemžēl šādas organizācijas ir

mazefektīvas. Tās sastāv no dažiem cilvēkiem, viņi neuzņemas nekādu atbildību, uzdodas par tiem, kas viņi patiesībā nav. Cenšas par sevi radīt iespaidu kā par ietekmīgiem cilvēkiem. Diemžēl es teikšu, reizēm jau tām izdodas piesaistīt finansējumu kaut kādiem projektiem, kas saistīti ar integrāciju.”

Respondenti uzskata, ka Latvijas krievu pilsoniskā identitāte ietver divas pozīcijas: rievu attieksmi pret Latviju un krievu attieksmi pret Krieviju.

Runājot par krievu iedzīvotāju attieksmi pret Latviju, respondenti uzskata, ka vajag atdalīt attieksmi pret Latviju kā zemi, sabiedrību un pret Latviju kā valsti. „Te vajag nošķirt Latviju kā dzimtene un Latviju kā valsti. Pret Latviju kā pret savu dzimteni krievu vairākumam ir laba attieksme. Diemžēl tas tiek jaukts kopā – attieksme pret dzimteni un attieksme pret valdību. Turklāt tas, ka es nemīlu konkrēto premjerministru, nenozīmē, ka es nemīlu arī valsti.”

Respondenti uzskata, ka krieviem vairāk raksturīgs teritoriālais, nevis politiskais (valstiskais) patriotisms. “Šis patriotisms ir vairāk teritoriāls, vairāk pilsētniecisks. Man, protams, Daugavpils un Liepāja ir ļoti tuvas pilsētas, bet Rīga man patīk visvairāk. Principā esmu rīdzinieks. Pazīstu šo pilsētu, mīlu to”.

Vecticībnieku kopienas pārstāvis uzskata, ka tieši Latvija un Latvijas valsts nodrošināja viņa tautiešiem iespēju saglabāt reliģisko un nacionālo identitāti. „Latvijas valsts savā laikā pieņēma vecticībniekus, un viņi apzinājās, ka atradās šeit, tomēr ne savā zemē. Šeit viņiem bija iespēja sludināt savu ticību, viņus pat aizstāvēja, kad bija vācu vara Rīgā, vai poļu muižnieki Latgalē. Vecticībnieki apzinājās, ka viņiem kaut kas ir jāzaudē. Tomēr viņi sevi asociē ar Latvijas valsti. Pat atrodoties Krievijā viņi izjūt zināmu diskomfortu, jo šeit ir izveidojušās iezīmes, kas etniskajā ziņā viņus atšķir no krieviem un Krievijas pilsoņiem.”

Daudzi respondenti uzskata, ka galvenais šķērslis, kas kavē krievu iedzīvotāju identifikāciju ar Latvijas valsti, līdz ar to arī pilsoniskās identitātes veidošanos, ir valdības politika izglītības un valodas jautājumos. Negatīvu attieksmi pret Latvijas valsti ietekmē arī tas, ka krievi maz ir pārstāvēti valsts un pārvaldes struktūrās. „Diemžēl krievvalodīgajiem Latvijas iedzīvotājiem vienīgā joma, kur tagad ir problēmas, ir valstiskās pārvalde joma. Ir pietiekami daudz cilvēku, kuri pārvalda latviešu valodu un varētu strādāt valsts pārvaldē. Tomēr tā, ka tas tiek liegts, rodas atsvešinātība, pat naidis. Tā ir problēma.”

Runājot par Latvijā dzīvojošo krievu attieksmi pret Krieviju, jāteic, ka pastāv dažādi viedokļi. Neviens respondents neizteica viedokli, ka krievi Latvijā identificējas ar Krievijas valsti un politisko režīmu. Bet pastāv kopīga kultūras identitāte. „Teiksim, cilvēki, kas dzīvo Volgogradā, nezina, ka var dzert balzamu ar kafiju un karstu dzērveņu sulu. Mēs jau esam arī zaudējuši valodu, Krievijā sarunvaloda ir pavisam cita. Tā saucamais slengs.”

Tomēr respondenti uzskata, ka nevajadzētu pārspīlēt Krievijas lomu Latvijā dzīvojošo krievu identitātes stiprināšanā, jo Krievijai ir savas iekšējās politiskās intereses. Latvijas integrācija Eiropas Savienībā samazinās Krievijas ietekmi. „Jo vairāk mēs iejutīsimies Eiropas Savienībā, jo vairāk sāksim domāt, ka mūsu dzimtene ir Brisele. Krievija ir tik aizņemta ar savām iekšējām lietām, ka uztver dažas ārējās lietas ar iekšēju skatījumu. Krievijas kā valsts ietekme šeit ir, es domāju, stipri vien pārspīlēta. Te notiek zināma spēle. Krievija izveido attiecīgu Latvijas tēlu, informācija jau tiek vairāk izmantota iekšpolitikā, nevis ārpolitikā.”

Kāds respondents uzskata, ka reāli nevis Krievija kā valsts ietekmē Latvijā dzīvojošo krievu identitāti, bet gan Krievijas reģioni. „Latvijā dzīvojošos krievus ietekmē, Krievijas Ziemeļu un Rietumu reģioni. Mūsu vektors ir ziemeļrietumu sektors. Es katru gadu braucu uz Pēterburgu, uz Maskavu es nebraucu, tur man nav darba darījumu. Kontakti ir tikai ar ziemeļrietumu apgabalu, kurā ietilpst Pēterburga, Novgoroda, Pleskava, Arhangeļska un Kaļiņingrada. Tie ir Baltijai tuvi reģioni. Gan politiski, gan ģeogrāfiski. Un tajos ir jūtama tieksme sadarboties. Tas pats ir ar Skandināvu kapitālu. Karēlijā un Latvijā darbojas vienas un tās pašas firmas. Es domāju, ka ar laiku krievi Latvijā varēs kļūt par sava veida menedžeriem, kas apvienos šo slāni – Krievijas, eiropiešu un mūsu. Es domāju, ka Eiropā ir tāds jēdziens kā Eiro reģions, un nav obligāti jābūt Eiropas dalībvalstij.”

Visvairāk Krievijas ietekme ir jūtama informācijas jomā. “Daudzi šeit dzīvojošie krievi par Krievijas notikumiem zina daudz vairāk nekā par notikumiem Latvijā. Krievijas televīzija bija daudz interesantāka nekā mūsu. Daudzi cilvēki dzīvo Krievijas informatīvajā laukā. Tiešām tā vairāk ir garīga saikne”.

1.2. Baltkrievi

Pēc Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Iedzīvotāju reģistra datiem, 2004. gadā Latvijā dzīvoja 88 998 baltkrievu, 3,9% no iedzīvotāju kopskaita. Baltkrievi dzīvo galvenokārt lielākajās pilsētās (Rīgā 34 tūkstoši), bet daļa – savās vēsturiskās izcelsmes vietās Latgalē. 27% no visiem baltkrieviem ir Latvijas pilsoņi.

Septiņi baltkrievu līderi kā eksperti piedalījās fokusgrupas diskusijā 2004. gada 2. aprīlī, tika intervēti 36 aktīvisti no biedrībām „Svitanak” un „Pramien” Rīgā, „Uzdim” Daugavpilī, „Mara” Liepājā. Tie bija biedrību aktīvisti, skolotājas no baltkrievu skolas, pašdarbības kolektīvu dalībnieki. Aptaujas anketu aizpildīja 40 baltkrievu aktīvisti. Vēl tika izmantota informācija, ko ieguva anketēšanas rezultātā biedrībā „Svitanak”. Anketas tika sagatavotas biedrības jubilejas laikā 2003. gada beigās un aizpildītas vairākos biedrības sarīkojumos. Tas deva iespēja iepazīties gan ar biedrību līderu un aktīvistu, kā arī pasākumu apmeklētāju viedokli.

Baltkrievi labi saprot etniskās identitātes būtību un augstu vērtē tās lomu indivīda un grupas dzīvē, uzskatot, ka tā nodrošina stabilitāti un pastāvēšanu nākotnē. Viņi saskata baltkrievu etniskās identitātes strauju izaugsmi Latvijas neatkarības gados, pretstata to padomju laikiem, kad visi bijuši nonivelēti padomju cilvēki. Savu pašreizējo stāvokli baltkrievi raksturo kā etnisku atdzimšanu. Baltkrievu eksperti minēja vairākus apstākļus, kas veicina viņu etnisko atdzimšanu: 1) Latvijas valsti, kas ļāva brīvi izvērsties minoritāšu aktivitātei un stimulēja to; 2) pašu latviešu spilgtās un aktīvās pašapziņas piemēru; 3) vispārēju atmosfēru valstī Atmodas laikā un pēc tam, kad sāka veidoties dažādas minoritāšu (poļu, ebreju, lietuviešu u.c.) organizācijas. Tad arī baltkrievu izglītotai daļai lielākajās pilsētās radās vēlme apliecināt savu piederību baltkrievu kultūrai, atdalot sevi no krievvalodīgo masas.

Baltkrievi ir lepni un gandarīti, ka aizvadītajos gados viņiem izdevies stiprināt baltkrievu organizācijas visā Latvijā. Darbojās biedrības Rīgā, Daugavpilī, Ventspilī, Liepājā un Preiļos. Top baltkrievu biedrības Indrā un Krāslavā. Par viņu iekšēju konsolidēšanos liecina Latvijas mēroga apvienība – Latvijas Baltkrievu sabiedrisko apvienību savienība. Baltkrievi paši augstu vērtē savu organizētības pakāpi.

Baltkrievu etnisko identitāti stiprina baltkrievu etniskās kultūras infrastruktūra: skolas, prese, biedrības un pašdarbības ansambļi. To komponentu vidū, kuri visvairāk stiprina etnisko identitāti, baltkrievi izceļ dzimto valodu, skolu, sadzīves etnisko kultūru un svētkus, mazāku lomu piešķirot baznīcai. Baltkrievu valoda vēsturiski ilgi bijusi atstumta un izspiesta no aprites cariskajā Krievijā un padomju laika Baltkrievijā. Arī Latvijā tā ilgi netika lietota. Baltkrievi aptaujās uzsvēra kā pilnīgi jaunu parādību to, ka baltkrievu valoda Latvijas baltkrievu vidū tiek lietota skolā, pasākumos, lasījumos par godu kultūras darbiniekiem, pašdarbības kolektīvos. Tiesa, ar nožēlu viņi konstatēja, ka statistika atspoguļo bēdīgu ainu: 73% visu Latvijā dzīvojošo baltkrievu uzskata par dzimto valodu krievu un tikai 19% - baltkrievu valodu). Ierobežotā līmenī (sarunvaloda un daļēji lasītprasme) baltkrievu valodu prot 30-40% baltkrievu.

Tomēr attieksme pret baltkrievu valodu ir mainījusies, to uztver kā vērtību, kas jāsaģē un jāmāca jaunajai paaudzei.

Skolas loma baltkrievu pašapziņas stiprināšanā tiek vērtēta ļoti augsti. Rīgā 10 gadus darbojās Baltkrievu pamatskola, bet Daugavpilī (arī 10 gadus) svētdienas skola. To aizvadītajos gados apmeklējuši apmēram 50 bērnu un pusaudžu. Baltkrievu ekspertu vērtējumā tieši nacionālā skola atzīta par vissvarīgāko instrumentu pašapziņas modināšanā un etnisko vērtību pārņemšanā. Bez nacionālās skolas draudot neizbēgama asimilācija. No skolām nāk aktīvisti baltkrievu biedrībām, kā arī pārkrievotajās baltkrievu ģimenēs rodas lielāka interese par baltkrievu kultūru un sadzīves tradīcijām.

Baltkrievu biedrības Latvijā neizvirza sev uzdevumu apzināt baltkrievu bērnu skaitu skolās ar krievu mācībvalodu un gādāt par fakultatīvām nodarbībām baltkrievu valodas un kultūras pamatu apgūšanā. To gan dara biedrība „Uzdim” Daugavpilī, cerot sagatavot bāzi baltkrievu skolai Daugavpilī. Krāslavā „Varavīksnes” skolā ap 100 baltkrievu bērnu apgūst savas dzimtās kultūras pamatus.

Baznīcas loma baltkrievu etniskās identitātes stiprināšanā tiek vērtēta pretrunīgi. Izskanēja divi viedokļi. Viens – ka baznīcas lomai nav nozīmīga vieta baltkrievu etnisko vērtību skalā. Otrs viedoklis, ka tā būtu lielāka, ja dievkalpojumos tiktu lietota dzimtā baltkrievu valoda, kā tas bijis senāk uniātisma laikā. (Uniātismu baltkrievi uzskatīja par savu nacionālo reliģiju.)

Baltkrievu etnisko identitāti stiprinot viņu pieķeršanās savām etniskām sadzīves tradīcijām un kopīga svētku svinēšana. Šīs tradīcijas viņi uzskata par baltkrieviskuma salīņu Latvijas lielpilsētās, kur dominē citas kultūras – latviešu vai krievu kultūra. Visas biedrības svin Ziemassvētkus, Lieldienas, atzīmē mirušo piemiņas dienu “Dzjādi”. Sarīkojumos daudzi ierodas baltkrievu tautas tērpos, sarūpē lietišķās mākslas darinājumus (baltkrieviem ļoti raksturīgi salmu pinumi). Labprāt gatavo tautiskus ēdienus un savos sarīkojumos cienā ar tiem viesus no citām kultūrbiedrībām. Divās biedrībās, kurām ir savas telpas (Liepājas biedrībā “Mara” un Daugavpils biedrībā “Uzdim”), iekārtoti etnogrāfiskie stūrīši ar baltkrievu tautiskiem darinājumiem un sadzīves priekšmetiem.

Biedrību aktīvistu noturīgu attieksmi pret savu kultūru apliecina baltkrievu dzejas vakars, ko 2004. gada 25 septembrī organizēja Latvijas Baltkrievu sabiedrisko apvienību savienība kopā ar Rīgas Latviešu biedrību. Dzejniekiem Staņislavam Volodžkam un Anastasijai Sazankovai Daugavpilī publicēti dzeju krājumi. Dzejas vakarā piedalījās jaunās dzejnieces Alena Bučele, Nataša Komjaļevska, Tatjana Koļesova, kuras dzimušas Latvijā, bet dzejoļus raksta dzimtajā baltkrievu valodā.

Baltkrievi atzinīgi vērtē savas etniskās pašapziņas atgūšanu neatkarīgajā Latvijā un turpina pilnveidot savas kultūras infrastruktūru. Kaut arī daudzi no viņiem ir krievvalodīgi, viņi vēlas apliecināt savu etnisko identitāti. Tajā pašā laikā baltkrieviem ir izteikta interese par krievu valodas saglabāšanu mācību procesā vidusskolā. Šajā jautājumā pastāv zināma solidaritāte ar visiem krievvalodīgajiem Latvijā, taču ne organizatoriskā līmenī.

Nacionālās (pilsoniskās) identitātes būtību baltkrievu eksperti un aktīvisti saista ar Latvijas pilsonību, valsts valodas prasmi un patriotisku attieksmi pret Latviju. Viņu skatījumā baltkrievu nacionālā (pilsoniskā) identitāte pēdējā laikā ir nostiprinājusies. Faktoros, kas šo izaugsmi ir veicinājuši, baltkrievi vērtē atšķirīgi. Viņi uzsver skaidru piederību Latvijai. Diskusijā skanēja apgalvojumi, ka Latvija kā demokrātiska valsts ļauj attīstīties identitātei; Latvija ir mūsu valsts, psiholoģiski jāorientējas uz Latviju, nevis uz Baltkrieviju. Sevišķi spilgti

saskatāms nacionālās identitātes komponents: Latvija kā dzimtene vērtēta ar 4,7 ballēm (5 ballu sistēmā).

Atsevišķi objektīvi rādītāji liecina par nacionālās identitātes nostiprināšanos. 50% baltkrievu pārvalda latviešu valodu dažādos līmeņos, bet 7% - tā ir dzimtā valoda. Lēni, tomēr pieaug pilsoņu īpatsvars baltkrievu vidū. 2004. gada vidū 26 281 baltkrievi jeb 29,5% no viņu skaita bija Latvijas pilsoņi. Baltkrievi intervijās un pārrunās uzsvēra arī ģimenes lomu latviskā patriotisma audzināšanā, lai pagātnē paliktu vecās paaudzes padomiskie domāšanas stereotipi un lai bērni augtu kā Latvijas pilsoņi. Iestāšanās Eiropas Savienībā, pēc viņu domām, stiprināšot pilsonisko identitāti. Lai gan baltkrieviem ir stipras saites ar etnisko dzimteni Baltkrieviju, viņi neuzskata, ka etniskā un nacionālā identitāte savā starpā konkurētu. Kopumā baltkrievu nacionālā (pilsoniskā) identitāte nostiprinās lēnāk nekā etniskā identitāte.

Baltkrievi paši uzskata, ka viens no faktoriem, kas kavē viņu pilsonisko izaugsmi, ir vājās latviešu valodas zināšanas un lēnā naturalizācijas gaita. Baltkrievi vaino arī LR likumus, piemēram, uzskata, ka Pilsonības likums varētu būt vēl atvērtāks un pretimnākošāks. Baltkrieviem nav raksturīga pieķeršanās trešajai valstij (Krievijai).

Baltkrievu ekspertu attieksme pret Latvijas sabiedrības integrāciju ir pretrunīga, lai gan tās būtību (baltkrievu vispusīga iekļaušanās Latvijā vidē) viņi izprot. Valsts integrācijas politika vērtēta atturīgi. Latvijas sabiedrības integrācijas programmu baltkrievu aktīvisti uztver atsvešināti, kā tādu, kura nākusi no augšas un kuras tapšanā viņi nav piedalījušies. Neapmierinot arī pati integrācijas gaita. Daži eksperti vaino valstiskās struktūras, to rīcība esot bijusi nekonsekventa un pat dezintegrējoša. Aktīvistu daļa ar integrāciju saprot aicinājumu iekļauties „latviešu” sabiedrībā. Tajā pašā laikā viņi saskata, ka latvieši ir noslēgti savā vidē un pretojas citādībai. Kā piemērs tika minēta situācija Daugavpilī. Aktīvā baltkrievu biedrība „Uzdim” uz saviem sarīkojumiem aicina visas pilsētas biedrības un draudzējās ar daudzām (poļu, lietuviešu, krievu, ukraiņu). Latviešu organizācijas nekad nav atsaukušās.

Veiktās aptaujas liecina, ka baltkrievi atzinīgi vērtē savas etniskās identitātes un etniskās pašapziņas nostiprināšanos, aktivitātes etniskās kultūras kopšanas jomā, savu organizētības līmeni. Nacionālā (pilsoniskā) identitāte baltkrievu vidē nostiprinās lēnāk, tomēr pozitīvā tendence ir vērojama. Baltkrievi ir visnotaļ piederīgi Latvijai, kaut arī saites ar etnisko dzimteni ir regulāras. Baltkrievi sabiedrības integrāciju principā atbalsta, bet reālo procesu vērtē skeptiski.

1.3. Ukraiņi

Pēc Latvijas Republikas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Iedzīvotāju reģistra ziņām, 2004. gada 1. janvārī Latvijā dzīvoja 59 816 ukraiņi. No tiem 29 669 bija pierakstīti Rīgā.

10974 ukraiņi ir Latvijas pilsoņi, t.i., 18,4% no ukraiņu kopējā skaita. 2004. gadā līdz 1. oktobrim Latvijas pilsonībā uzņemti vairāk nekā 500 ukraiņi. 2004. gada beigās ap 20% ukraiņiem būs Latvijas pilsonība.

Apmēram 31% Latvijā dzīvojošo ukraiņu dzimuši Latvijā, 56% - Ukrainā, 7% - Krievijā. Darbojas 10 ukraiņu apvienības un biedrības. Tajās ir ap 1200 sabiedriskā darba aktīvisti. Galvenā loma ir Ukraiņu kultūras un izglītības biedrībai "Dņipro" un Latvijas Ukraiņu savienībai. Vēl darbojas ukraiņu kopienas Daugavpilī, Rēzeknē, Ventspilī, Liepājā, Vangažos, divas Latvijas un Ukrainas kultūras draudzības biedrības Rīgā un Ukraiņu sieviešu apvienība. Taču Latvijā dzīvojošo ukraiņu kopīgs koordinācijas centrs (vai apvienība) nav nodibināts. Tā veidošanas iniciatīvu uzņēmusies Latvijas Ukraiņu savienība, kura pēdējā laikā faktiski pilda pagaidu pārstāvības lomu. 2004. gada janvārī sāka iznākt Latvijas ukraiņu kopienas laikraksts „Visņik” („Vēstnesis”).

Ukraiņu minoritāte Latvijā izveidojusies tikai 20. gadsimta deviņdesmitajos gados, pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. Tā tikai pakāpeniski kļūst par nacionālo minoritāti. Šo procesu pirmām kārtām raksturo ukraiņu etniskās identitātes atjaunošanās un attīstība, kā arī Latvijas pilsonības iegūšana.

Ukraiņu nacionālās minoritātes veidošanās procesam ir raksturīgas īpatnības, kuras rada nopietnas problēmas. Pēc Latvijas 2000. gada Tautas skaitīšanas ziņām, tikai 27% vietējo ukraiņu uzskata ukraiņu valodu par savu dzimto valodu, tikai 55% var sarunāties ukrainiski, tikai 36% ģimenē lieto ukraiņu valodu. Ukraiņu lielākā daļa (68%) cieši saistīta ar krievu valodu un atrodas krievu kultūras ietekmē.⁴ Vairāk nekā 80% ukraiņu bērnu Latvijā mācās krievu skolās. Tajās pat fakultatīvi netiek mācīta ukraiņu valodu un literatūra.

Tādēļ Latvijā krievu valodā izdotajā presē un citos plašsaziņas līdzekļos bieži izskan pieņēmumi, ka Latvijas ukraiņi ir piederīgi krievvalodīgajai lingvistiskai kopienai.

Konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību prasības uz Latvijas ukraiņiem attiecas tiktāl, ciktāl viņi paši ar savu identitāti un sabiedrisko darbību pierāda savu piederību ukraiņu etnosam un tā vērtībām. Ja šādu pierādījumu nav, tad nevarētu atzīt ukraiņu etniskās minoritātes esamību un tās veidošanos par patstāvīgu nacionālo minoritāti Latvijā.

Mūsu pētījuma uzdevums bija izzināt Latvijas ukraiņu viedokli šajā jautājumā. Veicot pētījumu, tika apjautāti deviņi Latvijā dzīvojošie ukraiņu sabiedriskās dzīves eksperti, 11 ukraiņu biedrību un apvienību vadītāji, 12 aktīvisti, 43 Rīgas ukraiņu vidusskolas pēdējo klašu skolēni. Pavisam 75 personas no Rīgas, Daugavpils, Liepājas, Ventpils, Rēzeknes, Vangažiem.

⁴ Sk.: Отчет по итогам анализа социологического исследования, проведенного в рамках конференции «Украинцы в Латвии» – Рига, 2003, с. 10 и др.

Ekspertu un vadītāju anketas rāda viņu vērtējumus par kopienas stāvokli. Aktīvistu un skolēnu anketās atklājās viņu pašnovērtējums, t.i., personiskā pozīcija identitātes jautājumā.

Ekspertu fokusdiskusijā, kas notika 2004.gada 3. aprīlī, tikai četri eksperti atzina, ka ukraiņu etniskās identitātes atjaunošana Latvijā ir guvusi plašu vērienu, pieci uzskata, ka tā notikusi, bet pieticīgi. Ukraiņu organizētība saņēma visai viduvēju vērtējumu – 3,2 (5 ballu sistēmā). Eksperti uzskata, ka galvenais ukraiņu apvienošanās faktors ir piederības sajūta ukraiņu kultūrai un etnogrāfiskām tradīcijām.

Intervijas ar apvienību un biedrību vadītājiem deva šādus vērtējumus: septiņi vadītāji uzskata, ka Latvijā ukraiņu etnicitāte ir atjaunojusies un attīstās; divi - ka tas notiek, bet pieticīgi; divi - ka ukraiņu etniskums Latvijā nav guvis atjaunotni, bet ir pat vājinājies, salīdzinājumā ar padomju varas laiku.

Vairākkārt izpaudās vadītāju politiskā orientācija. Negatīvu nostāju pauda darbinieki, kas pieslejas PCTVL uzskatiem. Taču viņi ir mazākumā.

No ukraiņu biedrību 12 aktīvistiem ar ukraiņu etnosu identificējas tikai trīs respondenti, pārējie atzīst daļēju identifikāciju. Par savas etnicitātes svarīgāko iezīmi septiņi respondenti atzīst etnisko tradīciju saglabāšanu, pieci – to atzīst par svarīgu, bet tikai daļēju etnicitātes iezīmi. Turpretī ukraiņu valodas saglabāšanas primāro nozīmi etnicitātē atzina tikai viens respondents, seši respondenti atzīst tās daļēju nozīmi etniskās identitātes veidošanā, bet pieci neuzskata, ka ukraiņu valodas zināšana būtu viņu etnicitātes pamats.

Skolēnu auditorijā no 43 respondentiem tikai 25 identificē sevi kā ukraiņus, 14 – atzīst to daļēji, bet 4 – neatzīst sevi par ukraiņiem. 36 respondenti atzīst, ka ukrainiskuma pamats ir ukraiņu valodas zināšana. 28 – atzīst par savas etnicitātes galveno pamatu etnisko tradīciju saglabāšanu (kultūras tradīcijas nozīmē), 13 – atzīst to par daļēju pamatiezīmi. (Ka zināms, Latvijā ir tikai viena ukraiņu vidusskola. Pārējās vispārīzglītojošās skolas neveicina ukraiņu identitātes veidošanos.)

Visas 10 ukraiņu biedrības un apvienības velta pienācīgu uzmanību etnicitātes jautājumam, uzsver savu ukrainiskumu, noraida piesaisti tā dēvētajai krievvalodīgai kopienai. Galvenā rūpe ir ukraiņu kultūras saglabāšana. Tiek uzsvērts, ka arī ģimenēs, kur lieto krievu valodu, ukraiņu kultūra ir galvenā etniskā vērtība. Par savas kultūras pamatlicējiem Latvijā dzīvojošie ukraiņi uzskata nevis Puškinu un Ļermontovu, bet Tarasu Sevčenko. Jāsecina, ka ukraiņu etniskās identitātes pamats Latvijā ir izveidojies. Taču tas aptver mazu daļu no Latvijā dzīvojošajiem ukraiņiem. Turklāt arī tajā ir daudzi cilvēki, kuriem ir duāla - gan ukraiņu, gan krievu identitāte.

Mūsu pētījumā tika uzdoti jautājumi par ukraiņu nacionālo (pilsonisko) identificēšanos Latvijā, t.i., viņu identificēšanos ar Latviju vai kādu citu valsti. 2003.gadā ukraiņu socioloģes N.

Lisogorovas veiktais pētījums liecina, ka ap 45,7% ukraiņu vēlas integrēties Latvijas nacionālā sabiedrībā. Taču ne visi no viņiem vēlas iegūt Latvijas pilsonību. Tādu vēlmi izsaka tikai 40,8% aptaujāto, bet 20,1% – cer kļūt par Ukrainas pilsoņiem, 5% – par Eiropas Savienības valsti, 2,6% – par Krievijas, 2,5% – par Kanādas, 2,5% – par ASV pilsoņiem u. tml.⁵ Tātad tikai 40 - 45% ukraiņu Latvijā ir par nacionālu identificēšanos ar Latvijas Republiku.

2004. gadā mūsu pētījumā no deviņiem ukraiņu ekspertiem četri uzskatīja, ka ukraiņu identifikācija ar Latviju ir pietiekami sekmīga (laba), četri uzskatīja, ka tā ir apmierinoša, bet viens eksperts domāja, ka tā ir vāja, neapmierinoša. No 11 biedrību vadītājiem septiņi deva identifikācijas procesam labu vērtējumu, trīs viduvēju, bet viens – negatīvu vērtējumu. Bija vērojams arī paškritikas trūkums.

Par nacionālās identitātes iegūšanas kavēkļiem eksperti un apvienību un biedrību vadītāji minēja latviešu valodas nepietiekamas zināšanas (tikai 40% labi prot latviešu valodu), politiķu nacionālistiskos aizspriedumus, nepilsonību, nevienlīdzību, “ukraiņu diskrimināciju”, Latvijas vēstures nezināšanu, vājos sakarus ar savu etnisko dzimteni, Latvijas atturēšanos ratificēt Konvenciju, ukraiņu vienaldzību pret nacionālo identifikāciju.

Aktīvistu un skolēnu aptaujās no 55 respondentiem 24 respondenti pirmajā vietā likuši identifikāciju ar Latviju, 26 – identifikāciju ar Ukrainu, 25 atzīmējuši, ka viņiem ir divas identitātes – Latvijas un Ukrainas, vai otrādi (respondenti drīkstēja sniegt vairākas izvēles atbildes), 12 norāda arī uz savu daļēju identifikāciju ar kādu trešo valsti (septiņi respondenti nosauca Krieviju).

Sniedzot atbildi uz jautājumu, ko viņi uzskata par ukraiņu identitātes garantu Latvijā, deviņi eksperti un apvienību un biedrību vadītāji (no 20) nosauca Latviju, astoņi Ukrainu, trīs Eiropas Savienību. Aptaujājot Liepājas, Ventspils un Daugavpils 12 ukraiņu aktīvistus, noskaidrojās, ka Latvijas valsti par garantu uzskata četri respondenti, Ukrainu – pieci, Eiropas Savienību – seši, Eiropas Padomi – divi un Krieviju – divi. Savukārt Rīgas ukraiņu vidusskolā no 42 skolēniem 13 nosauca Latviju, 13 – Ukrainu, 19 – Eiropas Savienību, 16 – Eiropas Padomi, 13 – ANO un 7 – EDSO. Krievija netika minēta. Salīdzinot ar kopienu aktīvu, redzamas paaudžu noskaņojuma atšķirības, jauniešu acīs Krievijas prestižs ir stipri zemāks.

Kopumā 26 ukraiņu respondenti savas identitātes garanta lomu uztic Latvijai, 26 – Ukrainai, 28 – Eiropas Savienībai, 18 – Eiropas Padomei, 13 – ANO, 7 – EDSO, 2 – Krievijai. Tas liecina gan par duālo nacionālo identitāti, gan Eiropas starptautisko apvienību lomas augstu novērtējumu, gan par Krievijas ietekmes sarukšanu, kā arī par samērā vāju uzticēšanos Latvijas valstij.

⁵ Отчет по итогам конференции, с. 8., 11.

1.4. Poļi

Poļi Latvijā ir viena no vēsturiskajām minoritātēm. 1897. gadā Rīgā dzīvoja 13 415 poļi (1913. gadā – jau 45 562), bet Liepājā – 6015. Latvijas Republikā no 1918. gada līdz 1940. gadam poļi veidoja ceturto lielāko nacionālo minoritāti. 1920. gadā Latvijā dzīvoja 52 244 (3,4% no iedzīvotāju kopskaita), 1925. gadā – 51 143, 1930. gadā – 59 374, bet 1935. gadā – 48 949 poļi. 1920. gadā 40 782 poļi bija Latvijas pilsoņi. Lielākā poļu daļa, proti 72,7% poļu 1920. gadā strādāja lauksaimniecībā (galvenokārt Latgalē un Ilūkstes apriņķī), rūpniecībā – 10,4%, transporta un sakaru sfērā – 4,2%. Latviešu valodu 1920. gadā zināja 29,4% poļu, taču 1935. gadā šis skaitlis divkārt pieauga. Līdz 1940. gadam turpināja pieaugt poļu tautības Latvijas pilsoņu īpatsvars (1935. gadā 86,6% no Latvijā dzīvojošo poļu kopskaita bija Latvijas pilsoņi). Poļi bija pārstāvēti arī Saeimā un pašvaldībās, darbojās plašs organizāciju un skolu tīkls.

Minētā darbība tika ierobežota laika posmā no 1934. gada līdz 1940. gadam autoritārisma apstākļos. Pēc valsts okupācijas 1940. gadā visas poļu organizācijas tika slēgtas, bet daudzi sabiedriskie darbinieki – represēti.

Vācu okupācijas laikā 1943. gadā Latvijā dzīvoja 38 191 poļi.

Pēc kara no visām vēsturiskajām minoritātēm vienīgi poļu kopskaits palika līdzīgs pirmskara skaitļiem: 1959. gadā Latvijā bija 52,8 tūkstoši, 1970. gadā – 63,0 tūkstoši, 1979. gadā – 62,7 tūkstoši, 1989. gadā – 60,4 tūkstoši poļu. Poļu īpatsvars starp iedzīvotājiem samazinājās no 2,8% 1959. gadā līdz 2,3% 1989. gadā. Kopš 1979. gada poļi atkal veido ceturto lielāko minoritāti pēc krieviem, baltkrieviem un ukraiņiem. Zināmu daļu sastāda pēckara iebraucēji no Rietumbaltkrievijas un Rietumukrainas. Pēc kara daudzi poļi pārlatviskojās vai pārkrievojās. Vēl tagad daudzās Latgales vietās iedzīvotāju lielākā daļa vēsturiski pieder katoļticībai, taču runā galvenokārt krievu valodā. 1959. gadā poļu valodu par dzimto atzina 55,3%, 1970. gadā – 32,5%, bet 1979. gadā – tikai 21,1% poļu. Vienlaikus pieauga to poļu skaits, kuru dzimtā valoda bija krievu valoda (1970. gadā – 37,7%, 1979. gadā – 44,7%). 1989. gadā tikai 16 520 poļu par dzimto valodu atzina poļu valodu, latviešu valodu zināja 37,6%, krievu valodu – 87,9%, bet poļu valodu – 27,1% poļu.

Poļi atjaunoja savu sabiedrisko darbību 1988. gadā, izveidojot organizācijas Rīgā un Daugavpilī, kas 1990. gadā apvienojās Latvijas Poļu savienībā (3000 biedru). 1990. gadā atjaunojās arī poļu skautu un gaidu kustība Latvijā. 1989. gadā tika izveidota poļu klase Rīgas 3. vidusskolā, bet nākamajā mācību gadā poļu klase tika atvērta arī Daugavpilī. 1991. gadā barikāžu laikā Latvijas Poļu savienība puda viennozīmīgu atbalstu latviešu cīņai par neatkarību.

Pēc neatkarības atjaunošanas 1996. gadā Latvijā dzīvoja 63,4 tūkstoši poļu, no kuriem 38,9 tūkstoši (61,4%) bija Latvijas pilsoņi. 2000. gadā šie skaitļi bija attiecīgi 59,4 tūkstoši

(2,5% no iedzīvotāju kopskaita) jeb 66,6%. 2004. gadā Latvijā dzīvo 56 798 poļi, no kuriem 40 223 ir pilsoņi, 16 059 – nepilsoņi un 516 – ārvalstnieki un bezvalstnieki. Tādējādi poļu tautības Latvijas pilsoņu īpatsvars ir viens no augstākajiem (vēl augstāks ir tikai čigāņiem).

Tāpat kā citu sabiedrisko organizāciju, arī Latvijas Poļu savienības biedru skaits pēc 1991. gada saruka. 1996. gadā organizācijā bija apmēram 500 aktīvu biedru 13 nodaļās, bet 2004. gadā – 400-500 aktīvo biedru 14 nodaļās. Savienībai ir nodaļas Rīgā, Daugavpilī, Rēzeknē, Liepājā, Krāslavā, Jēkabpilī, Ilūkstē, Jelgavā, Cēsīs, Ventspilī, Dobelē, Ludzā, Bauskā, Jūrmalā, Tukumā un Maltā. Darbojas arī vairākas poļu organizācijas Rīgā, Daugavpilī un citur, poļu skautu un gaidu vienības LSGCO ietvaros, tiek izdoti divi periodiskie izdevumi.

1991. gadā Rīgā un Daugavpilī izveidojās poļu skolas (kopš 1999. gada vidusskolas), 1991. gadā – Krāslavas poļu sākumskola (tagad pamatskola), 1993. gadā Rīgā – eksperimentālā poļu pamatskola un Rēzeknes poļu sākumskola (tagad – vidusskola), bet 1994. gadā – Jēkabpils poļu sākumskola (tagad pamatskola). Tādējādi darbojas sešas poļu skolas, no kurām nozīmīgākās ir I. Kozakēvičas Rīgas poļu vidusskola un J. Pilsudska Daugavpils poļu vidusskola. Darbojas plašs poļu svētdienas skolu tīkls.

Deviņi poļu minoritātes eksperti un 47 aptaujātie biedrību aktīvistu ar jēdzienu „etniskā identitāte” izprot: 1) katrai tautai raksturīgo īpatnību kopumu, piemēram, tautas tradīcijas, nacionālās kultūras iezīmes, savu valodu; 2) vēlmi pavadīt laiku kopā ar tautiešiem, nepieciešamību pulcēties; 3) savas kultūras un nacionālo tradīciju ievērošanu; uzskata to par katras tautas esības pamatu, uz kura jābalstās visas dzīves garumā, pretējā gadījumā identitāte tiek zaudēta. Par draudu identitātei tiek uzskatīta piespiedu asimilācija (ar to izprotot galvenokārt padomju varas laikā notikušo un daudz mazākā mērā – mūsdienās). Etnisko identitāti var nostiprināt savas tautas vēstures mācīšana, katoļu baznīca un ģimene (sevišķi tas bija vērojams padomju varas laikā, kad baznīca un ģimene bija vienīgās vietas, kur varēja runāt poliski). Poļu savienības lielāko pasākumu laikā obligāti tiek noturēti dievkalpojumi baznīcās. Daugavpilī poļu 26. gaidu vienības dalībnieces aktīvi piedalās vietējās draudzes dzīvē un dzied baznīcas korī.

Jautājumā par to, vai cilvēkam iespējamas vairākas identitātes, domas dalās. Viena daļa (mazākā) uzskata, ka tādā gadījumā cilvēks kļūst par „kosmopolītu” vai “padomju cilvēku”, vairāku identitāšu esamība liecina par cilvēka rakstura vājumu. Tomēr lielākā daļa uzskata, ka daudziem poļiem ir vairākas identitātes, piemēram, vienlaikus poļu un latviešu identitāte (tas sevišķi raksturīgs jauktajām ģimenēm). Viedokļi atšķiras arī jautājumā par šo otro identitāti – lojalitāti pret Latviju vai mentalitāti, kura var būt atšķirīga arī vienas nācijas pārstāvjiem – poļiem, kuri nāk no dažādām zemēm. Vecākās un vidējās paaudzes poļu viedoklis šajā jautājumā ievērojami atšķiras no jaunākās paaudzes uzskatiem. Gados jaunāki cilvēki uzskata, ka vairākas identitātes – tā ir likumsakarība, sevišķi jauktu ģimeņu gadījumā.

Daļa no poļiem uzskata, ka laikā pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas etniskā identitāte ievērojami mazinājusies salīdzinājumā ar laiku pirms Otrā pasaules kara, turklāt vaino šajā apstākļī 50 gadus ilgo padomju varas posmu, nevis Latvijas valsts attieksmi. Daļa poļu, runājot par pašreizējo stāvokli, atzīst, ka identitāte nav mainījies, taču samazinājusies aktivitāte. Tās uzplaukums bija Atmodas laikā un uzreiz pēc neatkarības atgūšanas. Tagad izveidojušās un nostabilizējušās skolas, poļu kultūras un sabiedriskā dzīve kopumā, kas zināmā mērā rada drošības sajūtu, bet līdz ar to mazina aktivitāti. Tas vērojams arī Latvijas Poļu savienības darbībā. Bet skolās mazākie bērni vēl labprāt piedalās patriotiskos pasākumos, bet lielākie – vairs ne. Poļus saliedē ticība, saikne ar Poliju, poļu valoda, sabiedriskie un kultūras pasākumi (festivāli, dzejas dienas, konkursi, mākslas izstādes, estrādes dziesmu festivāli), Poļu savienības un skolu sadarbība ar Polijas vēstniecību, Latvijā dzīvojošo poļu prese un radoraidījums poļu valodā.

Saikni ar etnisko dzimteni vairums aptaujāto uzskata par vienu no galvenajiem faktoriem etniskās identitātes saglabāšanā un nostiprināšanā. Ik vasaru poļu bērni dodas uz nometnēm Polijā un daudzi cilvēki katru gadu apmeklē Poliju, taču ar prieku atgriežas, jo viņiem patīk Latvijā, kur ir viņu saknes, piederīgo atdusas vietas. “Ir labi braukt uz turieni, bet ir labi arī atgriezties mājās.”

Poļu savienībai ir pastāvīgi un daudzpusīgi sakari ar Polijas vēstniecību, Polijas organizāciju „Wspólnota Polska” (Poļu kopība) un „Pomoc Polakom na Wschodzie” (Palīdzība poļiem Austrumos), kuras sniedz materiālu un dažāda cita veida palīdzību un atbalstu. Tas attiecas uz finansiālo atbalstu žurnāla „Polak na Łotwie” un mēneša laikraksta „Słowo Polskie” izdošanai, Polijas vēstniecības un Poļu savienības kopīgi organizēto konferenču sarīkošanai un materiālu izdošanai, savienības pārstāvju piedalīšanos sarīkojumos Polijā.

Atbalstu no Polijas saņem arī poļu skolas. Jau 1989. gadā, izveidojoties pirmajām poļu klasēm Latvijā, tika noslēgts Latvijas un Polijas Izglītības ministriju vienošanās par viesskolotāju darbu tajās, mācot poļu valodu, literatūru un vēsturi. 1993. gadā vienošanās tika paplašināta un poļu puse apņēmas apgādāt poļu skolas Latvijā ar mācību grāmatām un didaktiskajiem līdzekļiem, kā arī sūtīt skolotājus uz Latviju. Līgums regulē arī Latvijā dzīvojošo poļu studiju iespējas Polijas augstskolās. Studijām Polijas augstskolās tiek piešķirtas vietas jauniešiem no Latvijas. Polijas valstiskā organizācija „Wspólnota Polska” regulāri sniedz atbalstu poļu izglītības iestādēm Latvijā. Poļu skolu audzēkņi piedalās konkursos un festivālos Polijā, gūstot tajos ievērojamus panākumus (tādējādi apliecinot poļu skolu augsto līmeni). Vasarās viņiem tiek pavērta iespēja pavadīt laiku dažādās nometnēs Polijā.

Poļiem ir samērā izteikta nacionālās identitāte. Aptaujātie būtībā vienprātīgi uzskata, ka poļi vienmēr bijuši lojāli pret Latviju. Jau barikāžu laikā, kad interfrontiski noskaņotie krievi

uzskatīja, ka poļi un citas minoritātes nostāsies viņu pusē, poļi bez šaubīšanās gāja kopā ar latviešiem un savu nostāju nav mainījuši. Sevišķi tas attiecas uz Rīgas poļiem, kuri vienmēr bijuši vairāk orientēti uz latviešu, nevis krievu valodu, un arī viņu bērni mācījās galvenokārt latviešu skolās. Daudzi uz jautājumu – kur vēlies dzīvot, atbildētu – Latvijā, kaut arī ar dziļu saviļņojumu uztver viesošanos Polijā, kur dzirdama dzimtā valoda. Daudzi lepojas ar to, ka ir no Latvijas un ar lepnumu rāda viesiem Rīgu, viņiem šķiet, ka Latvija kļuvusi sakoptāka, skaistāka. Tomēr vienai ekspertei šķiet, ka Rīga zaudējusi savu agrāko romantismu, kļuvusi internacionālāka, visur dzirdama krievu valoda, un šo parādību viņa vērtē negatīvi.

Daļai poļu jauniešu ir zināmas grūtības formulēt savu attieksmi. Viena jaunieze atzīmē, ka viņa ir Polijas pilsoņe, viņai patīk Rīga, kas liekas eiropeiska pilsēta, taču noteiktas skaidrības par nākotni nav, otram – patīk Latvijā, taču labprāt dzīvotu Polijā un labprāt „apprecētos ar poli no Polijas”. Savu piederību Latvijai daudzi saista ar dzimto vietu un kultūru, arī ar latviešu valodu un kultūru (daudzi poļi, domā divās valodās – poļu un latviešu valodā).

Poļu savienības vadošie darbinieki vienprātīgi atzīst, ka etniskās un nacionālās identitātes stiprināšanā un pat izveidošanā noteicošā loma ir izglītībai poļu valodā, sabiedriskajai darbībai, kultūras pasākumiem, kā arī vēsturiskajai atmiņai, kuru attīstīt palīdz gan trīs minētie faktori, gan organizācijas biedru un Latvijā dzīvojošo poļu sabiedrisko darbinieku aktivitāte kopumā. Neapšaubāmi, ka tieši poļiem vēsturiskā atmiņa ir augstā līmenī. Par to liecina gan 1919.-1920. gadā Latvijas teritorijā kritušo poļu karavīru kapu aprūpe, kurā iesaistīti Poļu savienības Latgales nodaļas un poļu skolas, gan Otrā pasaules kara vācu okupācijas laikā bojā gājušo Latvijas poļu un Polijas tālās izlūkošanas tīkla „Armija Krajowa” dalībnieku piemiņas godināšana (Daugavpilī viņiem atklāta piemiņas plāksne), gan poļu preses izdevumos regulāri ievietotie raksti par Latvijā dzīvojošo poļu vēsturi.

Rīgas poļu vidusskolas mērķis (saskaņā ar statūtiem) ir sagatavot skolēnus izglītības turpināšanai Latvijas, Polijas un citu valstu mācību iestādēs, bet viens no galvenajiem uzdevumiem saskaņā ar attīstības koncepciju ir integrēt bērnus latviskajā vidē, cenšoties saskaņot visu, kas ir specifisks poļu tautai (valodā, kultūrā, tradīcijās), ar vērtībām, kuras apvieno visus Latvijas pilsoņus (teritorija, vēsture, tagadne, nākotne). Jau sākot ar 1. klasi, liela vērtība tiek pievērsta latviešu valodas apguvei, bet 4. un 5. klasē apmēram puse no stundām notiek latviešu valodā. Sākot ar vidusskolas pirmo klasi, gandrīz visi priekšmeti tiek pasniegti latviešu valodā (izņemot poļu valodu, Polijas vēsturi un ģeogrāfiju). Skolā izveidoto pašdarbības kolektīvu repertuārā ir gan poļu, gan latviešu dziesmas un dejas. Līdzīga situācija ir arī citās poļu skolās. Sevišķa vērtība latviešu valodai tiek pievērsta Daugavpils skolā, jo šajā pilsētā joprojām lielā mērā dominē krievu valoda. Jautājumu aktualizē tas apstāklis, ka daudzi audzēkņi nāk no

krievvalodīgām ģimenēm, kurās labākā gadījumā tikai viens no vecākiem vai pat vecvecākiem pēc izcelsmes ir polis.

Raksturīgi, ka šī situācija spilgti izpaudās 2003. gadā, kad izvirzījās jautājums par starpkaru posma Polijas valsts vadītāja Juzefa Pilsudska vārda piešķiršanu skolai: skolas un Daugavpils poļu sabiedrisko organizāciju vadība vēlējas šādā veidā uzsvērt Latvijas un Polijas kopējo vēsturi, jo tieši šī Polijas valstsvīra vadītā Polijas armija 1920. gada janvārī sadarbībā ar Latvijas armiju atbrīvoja Daugavpili no Sarkanās armijas. Tomēr ievērojamai daļai audzēkņu vecāku bija iebildumi pret Pilsudska vārda piešķiršanu, jo tas izraisīja padomju varas laikā iesakņojušās negatīvas asociācijas. Tomēr vecāku vairākums piekrita un ar Polijas vēstniecības atbalstu ideja tika realizēta.

Vienlaikus jāatzīst, ka poļu vidusskolu beidzējiem nesagādā grūtības iestāšanās un mācības latviešu augstākajās mācību iestādēs (ik gadu ievērojams skaits poļu vidusskolu beidzēju iestājas Latvijas un Polijas augstskolās, piemēram, 92% no Daugavpils poļu vidusskolas beidzējiem). Līdzīga situācija paredzama arī Rēzeknes poļu vidusskolā, kur pirmais izlaidums būs 2005. gadā. Arī Rēzeknes skolā mācību programmā galveno vietu ieņem latviešu valoda, kuras apgūšanai atvēlēto stundu skaits pārsniedz poļu valodas apguvei paredzēto stundu skaitu (raksturīgi, ka tieši Rēzeknes skolā ļoti augsts ir to skolēnu īpatsvars, kuri nāk no krievu vai latviešu ģimenēm). Lielākās grūtības latviešu valodas apgūvē pagaidām saskatāmas Krāslavas poļu pamatskolā, ko arī nosaka reģiona iedzīvotāju etniskais sastāvs, taču arī šeit vērojams progress. Katrā ziņā poļu skolās atsaucību negūst krievu skolās populārā protesta kustība pret izglītības reformu.

Poļu skolu vadības nostāju cita starpā skaidri apliecina fakts, ka Rīgas poļu vidusskolas iekšējās kārtības noteikumos ir iekļauts punkts, ka skolēniem ir atļauts sarunāties tikai poļu, latviešu un angļu valodā. Mērķis ir panākt krievu valodas lietojuma samazinājumu, jo tā vēl arvien ir būtiska problēma. Objektīvu iemeslu dēļ pilnībā tas nav izdevies, taču progress neapšaubāmi ir vērojams. Arī Daugavpils poļu vidusskolā, kur šī problēma ir sevišķi aktuāla, pedagogi un administrācija dažādā veidā cenšas izskaust no krievu valodas aizgūto vārdu un vārdu kombināciju lietojumu poļu valodā. Viens no faktoriem, kurš veicina etniskās un nacionālās pašapziņas izaugsmi skolās, ir vēsturiskās atmiņas izkopšana. Skolēni regulāri piedalās Polijas vēstniecības un Latvijas Poļu savienības organizētajos pasākumos, kas veltīti ievērojamiem notikumiem Latvijas un Polijas vēsturē, kā arī Latvijas un Polijas valsts svētku pasākumos. Sevišķi jāatzīmē Latgales atbrīvošanai veltītie pasākumi, kas tika rīkoti 1920. gada ziemā. Vērā ņemamu darbu skolēnu patriotiskajā audzināšanā veic poļu skolu vispārīgās vēstures skolotāji.

Raksturīgi ir tas, ka Latvijas Poļu savienības biedru lielākā daļa ir Latvijas pilsoņi, un arī tie, kuri tādi vēl nav, principā atzīstami par labvēlīgi noskaņotiem pret Latvijas valsti un latviešu valodu. Tas izpaužas arī organizācijas konferencēs un kongresos. Tā, piemēram, 2004. gada 28. februārī, atklājot Daugavpils nodaļas konferenci, savienības priekšsēdētāja V. Krukovska savā runā uzsvēra nepieciešamību Latvijā un Daugavpilī dzīvojošajiem poļiem „padziļināt integrāciju ar latviešiem un viņu kultūru”, izrādīt cieņu latviešu kultūrai un tradīcijām. V. Krukovska savas organizācijas un Latvijā dzīvojošo poļu vārdā 2004. gada jūnijā laikrakstā „Diena” izteica protestu pret „Krievu skolu aizstāvības štāba” mēģinājumu runāt visu Latvijā dzīvojošo slāvu tautu vārdā, uzsverot, ka poļi arī ir slāvi, taču uztver izglītības reformu kā pašu par sevi saprotamu.

1.5. Lietuvieši

Kaut arī dažāda veida sakari starp latviešu un lietuviešu senčiem ir pastāvējuši jau viduslaikos, Latvijā dzīvojošo lietuviešu minoritāte sāka veidoties tikai 19. gadsimtā. 1897. gadā Latvijas valsts teritorijā dzīvoja 24 507 lietuvieši – galvenokārt Kauņas guberņas pierobežā, Rīgā un Liepājā. 1913. gadā Rīgā dzīvoja 34 982 lietuvieši. Rīgā un citviet Latvijā tika attīstīta sabiedriskā un politiskā darbība. Latvijas Republikā 1920. gadā tika reģistrēti 25 538, 1925. gadā – 23 193 un 1935. gadā – 22 843 lietuvieši. 1925. gadā 10 504 (45,3% no kopskaita) lietuviešu bija nodarbināti lauksaimniecībā, 4147 (17,9%) – rūpniecībā, 1880 – tirdzniecībā (8,1%). 1920. gada tautas skaitīšanas dati liecina, ka lietuviešu tautības Latvijas pilsoņu īpatsvars bija zemākais no visām nacionālajām minoritātēm – tikai 35,4%. Turpmākajos gados lietuviešu tautības Latvijas pilsoņu īpatsvars pakāpeniski pieauga, tomēr palika zemākais no visām minoritātēm. 1925. gadā viņu īpatsvars sastādīja 69,1%, taču 1930. gadā atkal noslīdēja līdz 51,8%.

Taču latviešu valodas pratēju skaits starp lietuviešiem bija augstākais (pēc vāciešiem) – 72,9%. Latvijas Republikas pastāvēšanas laika posms no 1918. gada līdz 1940. gadam jāatzīst par Latvijā dzīvojošo lietuviešu darbības aktīvāko periodu.

1940. gadā līdz ar padomju okupāciju daudzi lietuvieši tika represēti. Vācu okupācijas laikā 1941.–1945. gadā Latvijā dzīvoja 24 094 lietuviešus (1,4% no visiem iedzīvotājiem).

Pēc Otrā pasaules ievērojami mainījās arī lietuviešu skaits un sastāvs Latvijā. No Lietuvas uz Latviju dažādu apstākļu spiesti pārcēlās ievērojams skaits lietuviešu. 1959. gadā lietuviešu skaits bija pieaudzis līdz 32 383 (1,6% no visiem iedzīvotājiem), bet 1970. gadā – līdz 40 589 cilvēkiem (1,7%). Turpmāk gan tas nedaudz samazinājās: 1979. gadā lietuviešu Latvijā bija 37 818 (1,5%), bet 1989. gadā – 34 630 (1,3%), no kuriem Rīgā dzīvoja 7012 cilvēki. Objektīvu iemeslu dēļ Latvijā dzīvojošo lietuviešu vidē samazinājās dzimtās valodas lietojums:

1959. gadā ģimenē lietuviešu valodu lietoja 76,5 %, bet 1989. gadā – jau 64,0% lietuviešu. Latviešu valodas zināšanu kritums izpaudās spilgtāk: pirms 1940. gada latviešu valodu brīvi prata apmēram 90%, bet 1989. gadā tikai 40,3% lietuviešu.

Atmodas laikā 1988. gadā Rīgā tika izveidota Latvijas Lietuviešu kultūras biedrība, kas pauda atbalstu latviešu tautas neatkarības centieniem; 1989. gadā arī vairākas lietuviešu organizācijas ārpus Rīgas – Bauskas Lietuviešu kultūras biedrība, Liepājas Lietuviešu kultūras biedrība “Rūta”, Jelgavas Lietuviešu kultūras biedrība; 1990. gadā Daugavpils Lietuviešu biedrība, bet 1991. gadā Rīgas Lietuviešu biedrība “Rūta”. 1989. gadā tika atjaunota lietuviešu preses tradīcija Latvijā, sākot izdot laikrakstu “Latvijos lietuvīs”. Tika izvērsta plaša kultūras dzīve. 1991. gada 12. jūnijā Rīgā tika izveidota Latvijā dzīvojošo lietuviešu kopiena (LLK) nolūkā koordinēt un saskaņot visu lietuviešu sabiedriski politisko darbību Latvijā.

Pēc neatkarības atjaunošanas Latvijā dzīvojošo lietuviešu skaits un izvietojums būtiski nemainījās, kaut arī tam, tāpat kā visam valsts iedzīvotāju skaitam kopumā, piemīt samazināšanās tendence (negatīvā dabiskā pieauguma dēļ). 1993. gadā Latvijā dzīvoja 33 601 lietuvieši, 2001. gadā – 33 120, kas veidoja 1,4% no valsts iedzīvotāju kopskaita, 2004. gadā – 31 840 (17 125 Latvijas pilsoņi, 13 312 nepilsoņi, 1403 ārvalstnieki un bezvalstnieki). Latvijā dzīvo arī Lietuvas pilsoņi. Latvijā 1997. gadā dzīvoja 1466, 1998. gadā – 1450, 1999. gadā – 1400, 2000. gadā – 1430, 2001. gadā – 1612 Lietuvas pilsoņi. Lielākā daļa lietuviešu joprojām dzīvoja Rīgā – 8541 jeb 0,9 % no iedzīvotāju kopskaita, Kurzemē – 9778 jeb 3,1% (Liepājā dzīvoja 2676 lietuvieši jeb 3%, Liepājas rajonā – 2809 jeb 6,1%, Saldus rajonā – 2785 jeb 7,2%) un Zemgalē – 10 751 jeb 3,1% (Jelgavā – 975 jeb 1,5%, Jelgavas rajonā – 1248 jeb 3,4%, Bauskas rajonā – 3558 jeb 6,7%, Dobeles rajonā – 2152 jeb 5,4%). Latgalē dzīvoja 2291 lietuvietis (0,6% no iedzīvotāju kopskaita) un Vidzemē – 1759 (0,5%) lietuvieši. Līdzīgi tam, kā lielākās daļas pārējo minoritāšu pārstāvju, arī lietuvieši Latvijā pārsvarā stājas laulībā ne ar savas tautības pārstāvjiem.

Ievērojami paplašināts ir lietuviešu organizāciju tīkls, izvērsta plaša kultūras darbība, darbojas Rīgas lietuviešu vidusskola. Sākot ar 2000./2001. mācību gadu, Rīgas Lietuviešu pamatskola ieguva vidusskolas statusu (vienlaikus skolai tika piešķirtas arī jaunas telpas Prūšu ielā), un tās desmit klasēs mācījās 117 skolēni. 2003. gadā skolu pabeidza pirmā izlaiduma klase un no 11 skolas beidzējiem seši iestājās Latvijas augstskolās (no tiem četri – Latvijas Universitātē), bet četri – Viļņas universitātē (minētā tendence saglabājās arī 2004. gadā). Par skolas pedagoģiskā sastāva augsto profesionalitāti liecina ne tikai minētie skaitļi, bet arī fakts, ka visi šie studenti iekļuva valsts finansētajās grupās. 2003./2004. mācību gadā Rīgas Lietuviešu vidusskolā mācījās jau 195 skolēni (turklāt sagatavošanas klasē mācās vēl 18 bērni), skola atrodas ar Rīgas pašvaldības un Lietuvas Mazākumtautību un emigrācijas departamenta

finansiālu atbalstu lieliski iekārtotās, pārbūvētās un paplašinātās bijušā bērnudārza telpās Prūšu ielā 42A (2003. gada rudenī tika pabeigta arī sporta zāles celtniecība un ir ielānota skolēnu un skolotāju kopmītņu ēkas būve). Pedagogu kolektīvā ir arī trīs skolotājas no Lietuvas (viņas māca lietuviešu valodu un literatūru).

LLK rīkotajos pasākumos piedalās apmēram 2000 cilvēku. 1997. gada vasarā Latvijas lietuviešu kopienā pēc garākas diskusijas par turpmākās nacionālās darbības virzieniem, metodēm un mērķiem notika šķelšanās, un ar organizācijas vadības darbību neapmierinātie lietuvieši 1997. gada beigās izveidoja Latvijas Lietuviešu savienību. Tajā iestājās vairākas organizācijas – Latvijas Lietuviešu kultūras biedrība, Rīgas Lietuviešu kultūras un izglītības centrs, kas darbojas Rīgas Lietuviešu vidusskolas paspārnē, Latvijas Lietuviešu jaunatnes savienība un Politiski represēto lietuviešu biedrība. Ar Latvijas Lietuviešu savienību aktīvi sadarbojas Rīgas Lietuviešu kultūras un izglītības centrs. Vienlaikus aktīvu darbību turpina Latvijas lietuviešu kopiena. Jāatzīst, ka lietuviešu nacionālajā darbībā Latvijā nozīmīgu ieguldījumu sniedz abas lietuviešu biedrības apvienojošās organizācijas. Lietuviešu kopienā turpina darboties deviņas lietuviešu biedrības.

Saskaņā ar ekspertu veikto interviju un aptauju, daudziem Latvijā dzīvojošie lietuvieši apzinās, ka viņi pieder pie divām etniskajām identitātēm. Lielai daļai jēdziens “etniskā identitāte” viennozīmīgi saistās ar lietuvisko identitāti, taču nacionālā identitāte ir latviska. Viņi sevi asociē ar latviešiem, taču vienlaikus izjūt lepnumu par savām tēvu valodas zināšanām. Ekspertu un aptaujāto daļa uzskata, ka viņiem ir divas identitātes un Latvijas identitāte ir pat nedaudz tuvāka. Daži izjūt sevi kā “baltieši”. Abas tautas vieno tik daudz kopīgu iezīmju, arī vēsture, ka daudzi lietuvieši var teikt: “Es esmu gan latvietis, gan lietvietis. Es esmu baltietis.” Daudzi nejūt nekādas atšķirības starp latviešiem un lietuviešiem un uzskata tās par mākslīgi radītām. Par galvenajiem faktoriem, kuri traucē etniskās identitātes saglabāšanu, lietuvieši uzskata pasivitāti, lietuviešu valodas prakses trūkumu, savstarpējās nesaskaņas, kā arī, dažos gadījumos, grūtības ar Latvijas pilsonības iegūšanu.

Lietuvieši uzskata, ka galvenās etniskās identitātes pazīmes ir šādas: valodas lietošana, tautas tradīcijas, reliģija (lielākā daļa ekspertu, kaut arī ne visi, atzīst katoļticību par ļoti būtisku identitātes stiprināšanā), izglītība.

Viens no ekspertiem atzīmē, ka viņam pēdējos 15 gados nekas nav mainījies, viņš uzskata sevi par lietuvieti, Latviju neuzskata par savu dzimteni un ir Lietuvas pilsonis. Latvieši viņam patīk, taču izraisa nepatiku viņu gatavība runāt krieviski, pieļauj iespējamību atgriezties Lietuvā.

Lietuvieši ir pateicīgi, ka Atmoda viņiem pavērusi iespēju izveidot savu skolu Rīgā, kas dod nenovērtējamu ieguldījumu lietuviešu etniskās identitātes stiprināšanā. Sarežģījumus rada

sociāla rakstura problēmas (naudas trūkums liedz daudziem cilvēkiem iesaistīties lietuviešu organizāciju un skolu darbībā) un apgrūtina Lietuvas apmeklēšanu. Pēdējos 15 gados pastāvīgi samazinās lietuviski runājošo cilvēku skaits Latvijā. Daudzi asimilējas latviešu ģimenēs un sabiedrībā. Agrāk tamlīdzīga parādība bija vērojama jauktajās, proti, krievu un lietuviešu ģimenēs (notika pārkrievošanās), bet tagad tā izpaužas arī jauktajās latviešu un lietuviešu ģimenēs. Tomēr ir arī daudz pārkrievojušu lietuviešu, kuri vispār neuzskata par nepieciešamu mācīt bērniem lietuviešu valodu vai mācīties pašiem. Sevišķi Daugavpilī “to tūlīt jūt, tur tāda vide”. Eksperts atzīst: “1988. gada sākumā atjaunoja lietuviešu biedrību [...] tā laika notikumi saistīja lietuviešus. Pēdējo 15 gadu laikā šī aktivitāte ir mazinājusies.” Taču lietuviešu vidusskolā un svētdienas skolās vērojama atgriešanās pie lietuviešu saknēm arī tajās ģimenēs, kurās vecāki vairs neprot lietuviešu valodu.

Ļoti liela nozīme etniskās identitātes stiprināšanā ir saiknei ar Lietuvu. Rīgas Lietuviešu vidusskolā regulāri ierodas viesi no Lietuvas skolām. Lietuvas valdības paspārnē darbojas departaments, kas ir atbildīgs par atbalsta sniegšanu tautiešiem, kuri dzīvo ārpus Lietuvas. Lietuvas valdība sniedz ievērojamu palīdzību Latvijas lietuviešu organizācijām un skolām. Ļoti liela nozīme ir sakaru uzturēšanai ar etnisko dzimteni. Jau 1992. gadā Lietuvā tika organizētas Latvijā dzīvojošo lietuviešu kultūras dienas, kurās piedalījās visu lietuviešu biedrību daiļrades kolektīvi un mākslinieki. Nozīmīgu atbalstu Latvijā dzīvojošajiem lietuviešiem sabiedriskajā un izglītības darbā sniedz Lietuvas vēstniecība. No 1994. gada Latvijas lietuvieši piedalās pasaules lietuviešu dziesmu svētkos Lietuvā, no 1991. gada –Pasaules lietuviešu sporta spēlēs Viļņā un Kauņā, gūstot atzīstamus panākumus.

Lietuviešu skolā, jau kopš tās darbības sākuma 1991./1992. mācību gadā, liela uzmanība tiek pievērsta tradīciju iedzīvināšanai un sakaru uzturēšanai ar Lietuvu. Regulāri tiek atzīmēti lietuviešu nacionālie svētki un piemiņas dienas, skolā viesojās mākslinieki, dziedātāji un etnogrāfiskie ansambļi no Viļņas un Kauņas. Draudzīgi sakari Rīgas lietuviešu skolēniem izveidojās ar Paņevēžas 1. ģimnāziju, no Lietuvas pastāvīgi pienāk grāmatu un citu mācību līdzekļu sūtījumi. Sākot ar 1993. gadu, skolēniem regulāri tiek dota iespēja pavadīt vasaru nometnēs un piedalīties pasākumos Lietuvā. Starptautiski sakari skolu saista arī ar lietuviešu skolām Polijā un Vācijā. Skolēni vismaz reizi gadā dodas mācību braucienā uz Lietuvu. Skolu regulāri apmeklē Lietuvas valstsvīri savu vizīšu laikā Latvijā. Viņi visi par to izsakās atzinīgi, uzsverot skolas nozīmi lietuviešu pašapziņas saglabāšanā un attīstīšanā.

Lietuviešiem ir augsti attīstīta nacionālā identitāte. Lietuvieši augstu vērtē latviešu valodas lietošanu, kultūras apguvi, tomēr ne tik augstu – Latvijas Republikas Satversmi un likumus. Lietuvieši ir vienīgā no visām minoritātēm, kas uzskata, ka pēdējo 15 gadu laikā nacionālā identitāte ir nostiprinājusies. Rīgas Lietuviešu vidusskolā liela vērība tiek pievērsta

valsts valodas apguvei. Bilingvālais izglītības modelis (mācību programmu apguve latviešu un lietuviešu valodā) paredz, ka ar katru nākamo klasi pakāpeniski pieaug latviešu valodā mācāmo priekšmetu īpatsvars. Neraugoties uz to, ka 1. klasē bērni latviešu valodu pilnībā neprot un ka ir arī tādi, kuri nepārvalda lietuviešu valodu, līdz 3. klasei visi skolēni brīvi runā abās valodās. Jāpiezīmē, ka lielisku piemēru skolēniem rāda no Lietuvas atbraukušie skolas pedagogi, kuri visai īsā laikā apgūst latviešu valodu. Saskaņā ar skolas koncepciju skolā drīkst uzņemt ne tikai lietuviešu tautības vai lietuviešu izcelsmes bērnus, bet arī citu tautību pārstāvjus, kuri vēlas apgūt lietuviešu valodu, iepazīt lietuviešu tautas kultūru, vēsturi un tradīcijas. Rezultātā skolēnu vidū ir arī samērā daudz latviešu un krievu, kā arī daži ukraiņi un poļi. Skolēni ar panākumiem piedalās Rīgas Vidzemes priekšpilsētas organizētajās priekšmetu olimpiādēs (to skaitā – latviešu valodā un literatūrā), kā arī Lietuvā izglītības iestāžu un vadības institūciju organizētajos konkursos un priekšmetu olimpiādēs.

Skolā darbojas divi pašdarbības ansambļi (latviešu un lietuviešu), koris, tautas deju kolektīvs, dramatiskais pulciņš, kā arī mākslas studija. Rīgas Lietuviešu vidusskola veic lietuviešu kultūras dzīves centra funkcijas Rīgā un lielā mērā arī visā valstī. Skolā tiek atzīmēti Latvijas un Lietuvas valsts un tautas, kā arī reliģiskie svētki. Sevišķa uzmanība tiek pievērsta pasākumiem, kuru mērķis ir iepazīstināt skolēnus ar latviešu kultūru, veicinot viņu integrāciju Latvijas sabiedrībā un vienlaikus izkopjot viņu pašapziņu. Lietuviešu organizācijas un vidusskolu atbalsta Latvijas valsts un pilsētu pašvaldības (piemēram, Bauskas un Rīgas pašvaldība). Saskaņā ar lietuviešu ekspertu izteikumiem lietuviešu minoritātes aktīvisti cits citu labi pazīst, un tas atvieglo kopējo darbu Lietuvas un Latvijas labā, arī iepazīstinot Latvijas sabiedrību ar lietuviešu kultūru un tradīcijām.

Lietuviešiem viens no etniskās un nacionālās identitātes līmeņa rādītājiem neapšaubāmi ir vēsturiskā atmiņa. Latvijā dzīvojošie lietuvieši uzmanību pievērš arī Latvijas teritorijā kritušo un apbedīto lietuviešu karavīru Brāļu kapu sakopšanai. 1994. gadā Lietuvas armijas karavīru kapos Daugavpils priekšpilsētā Grīvā un Sventē tika uzstādīti krusti karavīriem, kas krituši cīņās pret Sarkano armiju un bermontiešiem, bet 1995. gada septembrī Červonkā Daugavpils rajonā tika atklāts atjaunotais Brāļu kapu piemineklis 1919. gadā kritušajiem lietuviešiem. Lieli nopelni šā pieminekļa atklāšanā bija Daugavpils Lietuviešu kultūras biedrībai "Rasa", kas uzņēmās arī visu trīs Daugavpils rajonā esošo lietuviešu karavīru piemiņas vietu turpmāko aprūpi. Kopš tā laika lietuviešu karavīru kapi Latvijā atkal ir kļuvuši par vienu no Latvijā dzīvojošo lietuviešu etniskās un pilsoniskās identitātes stiprināšanas nosacījumiem. Tā 2000. gada 24. septembrī, pieminot lietuviešu karaspēka kauju nobeiguma Daugavas frontē 80. gadskārtu, LLK un vairāku citu organizāciju biedri, Rīgas Lietuviešu vidusskolas un svētdienas skolu audzēkņi apmeklēja vēsturiskās vietas, lai uzskatāmi iepazītos ar Lietuvas un Latvijas brīvības cīņu vēsturi un abu

tautu kopīgo neatkarības cīņu epizodēm. Savukārt ar Liepājas Lietuviešu kultūras biedrības “Rūta” pūliņiem 1995. gada septembrī Pāvilstā tika atklāta un turpmāk kārtībā tiek uzturēta piemiņas vieta, kur atdusas septiņi lietuviešu policijas bataljona karavīri, kurus Otrā pasaules kara beigās ar nāvi sodīja vācu represīvās iestādes (minētais bataljons bija atbildīgs par jūras krasta apsardzību, un lietuvieši apzināti bija ļāvuši latviešu bēgļu laivām doties uz Zviedriju). Kopumā kopienas rīkotajos pasākumos piedalās apmēram 2000 cilvēku.

1.6. Ebreji

Pēc Iedzīvotāju reģistra ziņām, 2004. gada 1. janvārī Latvijā pastāvīgi dzīvoja 9927 ebreji, no tiem 7805 dzīvoja Rīgā. 6443 ebreji bija Latvijas pilsoņi, t.i., 64,9% no viņu kopskaita. (1998. gadā 5976 pilsoņi, 50,5%.) 2004. gada 1. jūlijā 65,2% ebreji bija Latvijas pilsoņi. 85,5% ebreji, Latvijas pilsoņi dzimuši Latvijā, bet no ebrejiem nepilsoņiem 70,3% dzimuši ārvalstīs: ap 40% Ukrainā, 45-48% Krievijā un Baltkrievijā.

Ebreji ir visorganizētākā minoritāte Latvijā, aptuveni 50% piedalās 10 pilsētu kopienu darbā. 2003.gada 16. martā tika nodibināts to centrs – Latvijas Ebreju draudžu un kopienu padome. Līdz ar to tapusi apvienota Latvijas Ebreju kopiena (LEK), un tā ir starptautiskās apvienības “Eiropas Ebreju kongress” dalīborganizācija. LEK ir lojāla pret Latvijas valsti, atbalsta sabiedrības integrāciju Latvijā un Latvijas integrēšanos Eiropas Savienībā.

LEK ir Latvijas ebreju vēsturiskās kopienas turpinājums, tā atdzimusi pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. Tā ir tradicionāla nacionālā minoritāte ar augsti attīstītu nacionālo apziņu. Taču salīdzinājumā ar pirmsholokausta LEK jākonstatē divas būtiskas kvalitatīvas atšķirības: dominē nevis reliģiskās draudzes, bet sekulārās teritoriālās kopienas; izzūd vēsturiskā tradicionālā jidiša valoda, ko tagad prot tikai ap 800 Latvijā dzīvojošie ebreji (ap 9%), 79,1% par dzimto valodu atzīst krievu valodu.

Arī biedrību pasākumos un abās Rīgas ebreju vidusskolās mācības pārsvarā notiek krievu valodā. Ap 47% Latvijas ebreju bērnu mācās krievu skolās. Ebreju kultūras dzīvi būtiski ietekmē gan Izraēlas, gan Krievijas kultūra, jāteic, ka vairāk gan Krievijas kultūra.

Daudzi ebreji aktīvi piedalās Latvijas nacionālās kultūras dzīvē. Ebreju kopiena ir multikulturāla.

8,8 % ebreju uzskata latviešu valodu par savu dzimto valodu, 60% prot latviešu valodu. Tomēr šāds līmenis ne tuvu neatbilst Eiropas Savienības valstu nacionālo minoritāšu un ebreju reliģisko minoritāšu valodu zināšanu līmenim.

Mūsu pētījumā centāmies noskaidrot, kāds ir Latvijas ebreju priekšstats par savu etnisko un nacionālo identitāti un tās garantiem. Tika intervēti un apjautāti deviņi ebreju kopienas eksperti, 18 skolu, biedrību un draudžu vadītāji, 22 biedrību aktīvisti, 25 Rīgas ebreju Š. Dubnova

vidusskolas pēdējo klašu skolēni, pavisam 74 personas no Rīgas, Daugavpils, Liepājas un Ventspils. Eksperti un vadītāji pārstāvēja kopienas viedokli, aktīvisti un skolēni pauda savu personisko viedokli.

Ekspertu fokusdiskusijā 2004.gada 30. martā septiņi eksperti (no deviņiem) atzina, ka pēc Latvijas neatkarības atgūšanas ebreji teicami un labi atjaunojuši savu etnisko identitāti, divi uzskata, ka tas noticis viduvējā līmenī. Vērtējot ebreju kopienas organizatorisko atjaunotni pēc 5 ballu sistēmas, trīs eksperti atzina to par teicamu, divi – par labu, bet četri – par viduvēju. Par galvenajiem faktoriem, kas veicināja savas identitātes atjaunotni, eksperti atzina tautas tradīciju kopšanu un bērnu izglītošanu ebreju skolās.

No draudžu un biedrību 18 vadītājiem divi novērtēja ebreju identitātes atjaunoto līmeni par teicamu, 10 – par labu, seši – par viduvēju. Tika konstatēts, ka Latvijā dzīvojošo ebreju etnicitātes galvenie komponenti ir savas tautas vēstures apziņa un piederības sajūta ebreju civilizācijai. Par svarīgu etniskās solidaritātes elementu ebreji uzskata holokausta traģēdijas atceri un secinājumus, kuri no tā izriet.

No 22 biedrību aktīvistiem 18 etniski identificējas tikai ar ebreju tautu, bet četri atzīst to tikai daļēji, viņu etniskā identitāte ir duāla. Par savas etnicitātes svarīgāko iezīmi 14 respondenti atzīst etnisko valodu (jidišs, ivrits), 21 respondents uzsver etnisko tradīciju saglabāšanas izšķirošo nozīmi, visi 22 aptaujātie uzskata, ka etnicitātes pamats ir sava etnosa vēstures zināšana. Kopumā vērtējot, šie respondenti liecina par augsti attīstītas etniskās apziņas līmeni.

Turpretī no aptaujātiem 25 ebreju skolēniem tikai 12 pilnīgi identificējas ar savu etnosu, 12 – atzīst daļēju identifikāciju, bet viens aptaujātais neatzīst sevi par ebreju (skolā mācās arī citu tautību bērni). 20 skolēni uzskata, ka viņiem jāapgūst etniskā valoda (ivrits), 15 – domā, ka etnicitātes pamatā ir etniskās tradīcijas, 20 – uzskata, ka etnisko piederību nosaka etnosa vēstures zināšanas un cienīšana. Vismaz puse jauniešu uzskata, ka viņi tikai daļēji ir pietuvojušies ebreju etniskajai apziņai un pārliecībai. Toties vairums no viņiem zina, kas jādara, lai to sasniegtu.

Aptaujāto 74 ebreju pārstāvju etniskā izvēle ir nepārprotama. Taču viņi neparedz, ka notiks atsacīšanās no krievu valodas lietojuma ģimenes dzīvē un kopienas sabiedriskajā dzīvē. Neparedz arī drīzu pāreju uz latviešu valodu savā kopienā. Šo noskaņojumu nosaka krievu kultūras ietekme un tas apstākļi, ka mūsdienu krievu kultūras attīstībā liela loma ir ebrejiem. Krievijas mākslu pārstāv daudzi ebreji, un viņi bieži viesojas arī Latvijā. Šādā skatījumā krievu kultūra zināmā mērā ir arī Austrumeiropas ebreju kultūra. Krieviskumu Latvijā dzīvojošo ebreju vidē pastiprina arī krievu valodā iznākošās preses un grāmatu biežā pievēršanās ebreju un ebrejiskuma tematam (sk. „Telegraf”, „Čas”, „Vesti Segodņa” u.c.).

Taču Latvijas ebreju draudžu un kopienu padome kategoriski noraida kopienas pieskaitīšanu krievvalodīgo lingvistiskai kopienai un uzsver savu etnisko patstāvību.

Latvijas ebreju nacionālā (pilsoniskā) identifikācija noris komplicēti. To rāda arī mūsu pētījuma rezultāti. Tikai pieci eksperti uzskata, ka Latvijā ebreju pilsoniskā saistība ar valsti ir pietiekami labi nostiprinājusies, bet četri vērtē to kā viduvēju un nepietiekamu. Par cēloņiem min padomiskās „domāšanas” paliekas, latviešu valodas nepietiekamas zināšanas, „dažu” politiķu intrigas, nepietiekamu toleranci pret minoritātēm.

Tikai septiņi apvienību un biedrību vadītāji (no 18 vadītājiem) ebreju nacionālās identifikācijas procesu Latvijā vērtējuši pozitīvi, deviņi uzskata, ka tas notiek nepietiekoši intensīvi, bet viens respondents pauž viedokli, ka šī identifikācija bijusi negatīva. Tika atzīmēts, ka to kavējusi latviešu valodas nezināšana, nepilsonība, sociālā nevienlīdzība, antisemitisma recidīvi sadzīvē, padomju okupācijas paliekas, Konvencijas ratifikācijas novilcināšana. No ebreju biedrību 22 aktīvistiem pieci respondenti identificējas tikai ar Latvijas valsti, četri identificējas tikai ar Izraēlu, 13 – uzskata, ka viņiem ir gan Latvijas, gan Izraēlas nacionālā identitāte, 12 – atzīst daļēju identifikāciju arī ar kādu trešo valsti – Krieviju, Ukrainu, ASV.

Skolēnu aptaujā pilnīgu identifikāciju ar Latviju pauž tikai trīs respondenti, ar Izraēlu – četri respondenti, daļītu identifikāciju ar Latviju un Izraēlu atzīst 14 respondenti. Trīs reizes ir norādīta daļēja identifikācija ar Krieviju, vienu reizi – ar ASV, vienu reizi – ar Gruziju, no kurienes nākusi šā skolēna ģimene.

Nacionālo identifikāciju daļēji atspoguļoja arī atbildes uz jautājumu, ko ebreji uzskata par identitātes galveno garantu. Ekspertu fokusdiskusijā sešas reizes minēta Izraēla, vienu reizi – Latvija un vienu reizi – Eiropas Savienība. 11 biedrību un draudžu vadītāji par garantu nosauc Izraēlu, divi – Latviju, trīs – Eiropas Savienību, septiņi no šiem vadītājiem uzskata, ka to var garantēt tikai paši Latvijā dzīvojošie ebreji, bet viens respondents domā, ka tādu garantiju vispār nav. Biedrību aktīvistu atbildes ir šādas: garanta lomā 14 reizes minēta Izraēla, sešas reizes – Latvija, sešas reizes – Eiropas Savienība, trīs reizes Eiropas Padome, vienreiz – EDSO un ANO. No aptaujātiem 25 skolēniem četri skolēni par garantu uzskata Latviju, 15 – etnisko tēvzemi (t.i., Izraēlu), septiņi – Eiropas Savienību, septiņi – Eiropas Padomi, septiņi – ANO, trīs – EDSO un trīs – ASV.

Kopumā 38 ebreju respondenti aptaujā nosaukuši Izraēlu, 13 – Latviju, 17 – Eiropas Savienību, 10 – Eiropas Padomi. Tas liecina, ka pieaug Eiropas starptautisko apvienību prestižs.

Ebreju nacionālā identitāte ārpolitiski galvenokārt piesaistīta Izraēlai, kura tiek uzskatīta par viņu identitātes saglabāšanas galveno sargu. Turpretī dzīvesvietā viņu identitāte ir saistīta ar Latviju. Ebreji ir ieinteresēti Latvijas valsts pastāvēšanā un attīstībā. Ebreju jaunatne apgūst

latviešu un angļu valodu, zināma daļa (skolās) mācās ivritu. Zīmīgi, ka neviens ebreju respondents aptaujā nav minējis Krieviju kā savas identitātes garantu.

Aptaujā atklājās vēl viena īpatnība: savu nacionālo identitāti ebreji vairāk saista ar Izraēlu, bet savu pilsonisko identitāti – ar Latviju. Duālo nacionālo identitāti stipri veicina apstākļi, ka daudzas Latvijā dzīvojošo ebreju ģimenes ir sadalītas: vieni ģimenes locekļi dzīvo Latvijā, citi – Izraēlā, turklāt Izraēlā dzīvojošo ir vairāk.

2. Latvijas etnisko minoritāšu tiesību aizsardzības prasības

2.2. Krievi

Krievi saista savas identitātes saglabāšanu ar sabiedrības integrācijas politiku Latvijā. Respondenti saista integrācijas perspektīvas ar krievu minoritātes identitātes saglabāšanas iespējām: „Formula, kā mēs saprotam integrāciju, mums jau ir izstrādāta. Mūsu identitātes zaudēšana ir pats galvenais noteikums.” Cits viedoklis: „Es pilnībā piekritu, problēmas nebūtu nekādas, ja daudzi krievi Latvijā būtu pārliecināti, ka integrācija līdzī nenesīs krievu identitātes zaudēšanu.”

Respondenti uztver krievu minoritātes integrāciju Latvijas sabiedrībā kā abpusējo procesu, proti, krievi apgūst latviešu vērtības un latvieši – krievu vērtības: „Integrāciju es uzskatu par apmaiņas procesu, par kultūras apmaiņu. Latviešiem būtu jāinteresējas par krievu kultūru un krieviem – par latviešu kultūru. Nav jau runa par Valodas likumu vien. Bet tagad ir tā, ka krieviem liek to darīt, bet latvieši uzskata, ka tas viņiem nav vajadzīgs. Integrāciju es saprotu kā savstarpēju vēlmi integrēties. Bet tā iznāk, ka tā tagad vairāk līdzinās asimilācijai.”

Integrācijas jautājumā, pēc respondentu viedokļiem, vajag atdalīt valsts politiku un Latvijas zinātnieku pozīciju no reālā procesa. Tieši reālo integrāciju respondenti uzskata par procesu, kas ievirzīts normālā gultnē: „Es domāju, ka vajag nodalīt reālo procesu no tā, kā tas notiek zinātnieku aprindās un politiķu aprindās. Es domāju, ka savstarpējo attiecību veidošana krieviem un latviešiem ir ļoti vecs temats. Uzskatu, ka process virzās normālā gultnē. Krievi, ar nelieliem izņēmumiem, latviešu valodu apgūst. Tiesa, latvieši, ar dažiem izņēmumiem, krievu valodu neaizmirst. Kultūras savstarpēji ir saistītas. Seriālus, ko veido Krievijā, rāda TV 5 kanālā. ...tagad kultūra ir ļoti stipri komercializējusies. Krievija ir varens informatīvas kultūras avots. Nesen biju kinoteātrī, rādīja Krievijas filmu ar krievu „Mumi troļ!” grupas piedalīšanos. Bija ļoti daudz latviešu zēnu un meiteņu. Vēl es varu pateikt, ka krievu interese par Latvijas dabu, par Līgo svētkiem, par latviešu ēdieniem un dzērieniem arī ir daļa no mūsu kopējās integrācijas.”

Cits viedoklis: „Valda uzskats, ka mūsdienās, 21. gadsimtā, pastāv tikai tradicionāla sabiedrība, proti, lauki un latviskums, kas piemērots lauku dzīvei, ...Valsts tiek uzskatīta par lieliem laukiem, kur cits citu pazīst, zina cits cita priekšrocības un trūkumus, un uz šā emocionāla kontakta pamata tiek organizēta sociālās kontroles sistēma. Tomēr ir cilvēki, kas šajā sistēmā neiederas. Tos tad vajag vai nu izstumt, vai arī pārveidot ...” „Politīķi tagad cenšas grūst Latviju atpakaļ lauku sabiedrības rāmjos. Tas nav iespējams. Postmodernismam ir raksturīgs tas, ka laiks ir atrauts no telpas. Mēs vairs nevaram samierināties tikai ar vienu “lauku” identitāti. Mēs vienlaikus esam visur, piemēram, mēs varam daļēji atrasties Francijā. Var veidoties pilnīgi jaunas identitātes. Mūsu politiķi gluži vienkārši negrib to atzīt. Etniskā problēma nav Latvijas kā postmodernas valsts problēma.”

Krievu kolektīvās identitātes aizsardzība latviskās pilsoniskās identitātes ietvaros atspoguļo sabiedrisku problēmu, kurai pagaidām nav rasts risinājums, kas apmierinātu valsts intereses un krievu minoritātes intereses. Sabiedriskajā apziņā mājā ne mazums aizspriedumu par Latvijā dzīvojošo krievu tiesībām attīstīt kolektīvo identitāti pilsoniskās identitātes ietvaros. Socioloģiskais pētījums, ko 2004. gadā veica Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Sociālo Pētījumu institūta darbinieki, satur svarīgu informāciju par nacionālo identitāti un dzimto valodu. Atjaunotās Latvijas Republikas apstākļos krievu kolektīvā identitāte aizvien biežāk sāk izpausties galvenokārt kā valodas identitāte. Socioloģiskā pētījuma materiāli liecina, ka krievu respondentiem dzimtā valoda ir svarīgākā viņu identitātes pazīme, un ir nozīmīgāka par tādām identitātēm pazīmes kā „etniskā izcelšanās”, „Latvija – mana dzimtene (pastāvīga dzīvesvieta)”, „es – Latvijas Republikas pilsonis”, „piederība pie noteiktas kultūras”, „piederība pie noteiktas reliģijas”.

Tāpēc Latvijas krievu iedzīvotājiem sava minoritātes statusa saglabāšana saistās ar krievu valodas sociālo funkciju saglabāšanu šīs grupas sabiedriskajā un privātajā dzīvē. Protams, ne mazāk svarīga ir problēma, cik lielā mērā krievu valodas sociālo funkciju saglabāšana valsts kultūrtelpā neierobežo personības pilsonisko identitāti neatkarīgi no etniskās izcelsmes un kultūras vērtību savdabīguma.

Dažādu Latvijas etnisko grupu pilsoniskās identitātes apvienošana veidojas par procesu, kas ļauj šīm grupām nozīmīgi paplašināt savas līdzdalības iespējas demokrātiskas sabiedrības dzīvē. Acīmredzami ir tas, ka arī nacionālo minoritāšu pārstāvju nostādne šādas identitātes atrašanās ir humāns process, kas pazemina sociālā satraukuma līmeni jaunu pilsonisku vērtību izvēles situācijā.

Tomēr socioloģisko aptauju materiāli liecina arī par to, ka krievu un citu nacionalitāšu respondentu bažas ir saistītas ne tikai ar dzimtās valodas un kultūras saglabāšanas perspektīvām Latvijas sabiedriskajā dzīvē. Uztraukumu respondentu apziņā izraisa arī bailes, kas saistītas ar

ekoloģisko briesmu un ekonomisko nekārtību iespējamību, ar demogrāfiskās un starptautiskās situācijas sarežģījumiem. Starpnacionālajās attiecībās problēmas saskata 41,7% respondentu. Starp tiem 22,0 procenti respondentu „nebaidās no draudiem savai valodai un kultūrai” un 48,8 procenti respondentu „ļoti baidās no draudiem savai valodai un kultūrai”.

Kaut arī bailes, kas saistītas ar dzimtās valodas un kultūras likteni, paaugstina sociālā satraukuma līmeni starpnacionālo attiecību kontekstā, tomēr izrādās, ka šo satraukumu pastiprina arī citi iemesli. Situāciju starpnacionālajās attiecībās par „asu problēmu” visbiežāk uzskata tie respondenti, kuru vidē visbiežāk tiek konstatēta tādu draudu esamība kā „draudi emocionālajam stāvoklim darbā”, „draudi, ko emocionālajam stāvoklim rada ierēdņi”, „nespēja izturēt konkurenci darba tirgū” u. tml.

Tabulā šī saistība atspoguļota respondentiem, kuri starpnacionālās attiecības uzskata par asu problēmu. Rādītāji atspoguļoti procentos.

3. tabula

	Draudi savai valodai un kultūrai*	Draudi emocionālajam stāvoklim darba vietā	Draudi, ko emocionālajam stāvoklim rada ierēdņi	Draudi konkurētspējai darba tirgū
Nebaidās	22,0	33,0	30,5	25,0
Nebaidās un vienlaicīgi baidās	22,4	32,0	33,0	31,0
Baidās	36,5	39,0	35,0	39,0
Ļoti baidās	48,4	56,0	58,0	47,0

* Respondenti vienlaikus varēja nosaukt vairākas pozīcijas.

Socioloģiskais pētījums parādīja arī to, ka jautājumā par starpnacionālajām attiecībām problēmas asuma pakāpi ietekmē arī liberālo vērtību priekšstata līmenis respondentu apziņā. Starp tiem respondentiem, kuri uzskata, ka valstij ir jāuzņemas rūpes par darbinieku algas līmeņa regulēšanu, starpnacionālo attiecību problēmu par „asu” uzskata 35,8% respondentu, bet starp tiem respondentiem, kuri pārliecināti, ka valstij nav jāiejaucas darba algas regulēšanas procesā, kā „asu” šo problēmu vērtē 27,3% aptaujāto.

Paaugstināts satraukuma līmenis jautājumā par starpnacionālajām attiecībām ir raksturīgs arī tiem respondentiem, kas Latvijas multietniskajā un daudzkulturālajā vidē dod priekšroku kontaktiem tikai savā dzimtajā valodā. Tā, piemēram, starp tiem respondentiem, kas ar draugiem un paziņām „pārsvarā runā dzimtajā valodā”, starpnacionālo attiecību problēmas par „asām” uzskata 36,4% respondentu. Savukārt no tiem, kuri ar draugiem un paziņām „biežāk runā dzimtajā valodā” starpnacionālo attiecību problēmas par „asām” uzskata 22,5% aptaujāto. Šāda sakarība vērojama arī attiecībā uz valodu izmantošanu darba vietā. Starp tiem respondentiem, kuri „darba vietā pārsvarā runā dzimtajā valodā”, starpnacionālās attiecības šķiet „asas” 37,6%, bet tiem, kuri „biežāk runā dzimtajā valodā”, – 13,5%.

Tādējādi pati par sevi krievu minoritātes kolektīvā identitāte nav uzskatāma par faktoru, kas paaugstina šīs grupas pārstāvju sociālā satraukuma līmeni. Tas pats jāsaista par krievu un citu minoritāšu pilsonisko identitāti. Liberālo vērtību attīstīšana gan sabiedrībā, gan nacionālo minoritāšu apziņā ļauj veidoties līdzsvaram starp Latvijas etnisko grupu kolektīvās un pilsoniskās identitātes elementiem.

Latvijā dzīvojošo krievu sabiedrībā stingri iesakņojies uzskats, ka etnisko attiecību uzlabošanās Latvijā iespējama tikai tad, ja valsts ratificēs Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Viens no šā pētījuma autoriem Vladislavs Volkovs veica nelielu aptauju, intervējot krievu biedrību vadītājus un aktīvistus, kā arī krievu iedzīvotājus. Aptaujā piedalījās 130 respondenti; 30 no tiem ir krievu nacionālo biedrību pārstāvji. Pētījuma mērķis bija noskaidrot krievu iedzīvotāju attieksmi pret Konvenciju. Pētījuma rezultāti atspoguļoti 4. tabulā.

4. tabula

	Piekrītu	Nepiekrītu
Konvencija jāratificē tuvākajā laikā	113	17
Konvenciju jāratificē nākotnē	17	113
Jāparedz atruna, ka Konvencijas normas attiecas tikai uz pilsoņiem	16	114
Jāparedz atruna, ka topogrāfiskā informācija minoritāšu valodās nav obligāta	34	96
Vispirms jāpieņem likums par Latvijas nacionālajām minoritātēm	51	79

Dati liecina, ka krievu respondenti pārsvarā iestājas par Konvencijas ratifikāciju tuvākajā laikā.

Eksperti uzskata, ka Konvencijas dažas normas ir aktuālas un palīdzētu Latvijā dzīvojošajiem krieviem saglabāt savu identitāti, bet ir arī tādas, kuras nav tik nozīmīgas. Vissvarīgākās normas saistītas ar valsts garantijām iegūt izglītību viņu dzimtajā valodā: "Saprotams, ka krievu valoda nepazudīs. Krievijā tā ir pamatvaloda, tā ir viena no eiropiešu un pasaules valodām. Bet lieta ir tā, ka Latvijā dzīvojošajiem krieviem valoda ir saistīta ne tikai ar dažāda veida ertībām, ne tikai ar to, ka to tagad pārvaldu, mani bērni pārvalda, bet tas ir saistīts arī ar manu vēsturisko ģenētisko atmiņu. Māja, kurā es dzīvoju, mani vecāki, ciems, baznīca, lūgšanu telpa, tur notiek saruna krievu valodā. Tas ir daudz dziļāk. Un man nav tik svarīgi, ka principā krievu valoda Krievijā pastāv. Man ir svarīgi, lai tā turpinātos arī šeit Latgalē un Latvijā kopumā. Izglītībai krievu valodā ir ļoti liela nozīme. Ir vēl viens moments. Ja izglītība

krievu valodā ir tikai pamatskolā, bet nav vidusskolā, tad mēs nespēsīm veidot krievu inteliģenci.”

Respondenti neuzskata par aktuālu toponīmu lietošanu minoritātes valodā. Viens no respondentiem uzskata, ka krievu toponīma ir vajadzīga tikai sakarā ar tūrisma vides attīstību Latvijā. „Es domāju, ka svarīgs ir jautājums par iespēju mācīties krievu valodā. Kāpēc? Man ir vienalga, vai Brīvības iela ir uzrakstīta latviešu vai krievu valodā. No tā nosaukums nemainās. Dzirnava ielu mēs taču netulkojam par „meļņičnaja”, cara laikā tika tulkots, bija vācu valodā tulkots nosaukums. Padomju laikā šī divvalodība bija imitācija. Cilvēki pat nezināja, ko nozīmē nosaukums „Dzirnava iela”.”

Daļa no respondentiem raksturo Konvenciju kā dokumentu ar „bezpersonisku” raksturu. Viens no respondentiem uzskata, ka Latvijas apstākļos, ņemot vērā krievu iedzīvotāju lielo īpatsvaru, ļoti grūti apmierināt šīs grupas intereses gadījumā, ja Konvencija tiks ratificēta. Šis respondents uzskata, ka Konvencijas normas ir formulētas ļoti abstrakti un tā nevarēs ievērot vietējo krievu iedzīvotāju klātbūtnes savdabību. Latvijā neesot izveidota labvēlīga psiholoģiskā un ētiskā attieksme pret vietējiem krieviem, līdz ar to Konvencijas normu un rekomendāciju darbība būs apgrūtināta. „Es sāksšu no otras puses. Protams, Konvenciju ir nepieciešams ratificēt. Pateikšu, ka problēma nav saistīta ar toponīmiem. Galvenais būtu atrunāt jautājumus par mazākumtautību izglītību. Termins „mazākumtautība” ir diezgan izplūdis. Katra mazākumtautība to saprot savādāk.”

“Konkrēti var formulēt ebreju, poļu un citu kopienu problēmas, kuras ir mazākas un kompaktākas. Tiklīdz nonākam līdz krievu jautājumam, tā jautājums kaut kā pazūd, labākajā gadījumā tiek runāts par cilvēktiesībām, nevis par problēmu, kuru patlaban apspriežam. Gluži vienkārši ir izveidojies viedoklis, ka krievu minoritāte ir mazāk līdzvērtīga. Viņiem nav to tiesību, kādas ir citām nacionālajām minoritātēm. Paradokss ir tāds, ka Krievijā krievi netiek uzskatīti par titultautu. Pat pēc Padomju Savienības sabrukšanas. Šāda attieksme it kā tiek pārnesta arī uz šejieni. Šeit kaut kā pat ir nepieklājīgi runāt par krievu problēmām, jo tad izvirzās ekstrēmisma un fašisma problēmas. Šādi stereotipi jau ir ne tikai Latvijā, bet arī globālā mērogā. Diemžēl tāpēc varam teikt, ka tādā ziņā krievi nav vienlīdzīgā situācijā. Tomēr šo problēmu vajag apspriest godīgi, mierīgi. Ja šo jautājumu nerisinās normāli, vispār nevarēs rast nekādu risinājumu”.

Tika pausts arī viedoklis, kas Konvenciju raksturo kā simbolisku dokumentu. Šis respondents šaubās, vai Konvencijai būs praktiska nozīme.

Aptaujā tika izteikts viedoklis, ka Konvencijas ratifikācija pirmām kārtām atbilst atsevišķu vecumgrupu interesēm. Saskaņā ar šo viedokli Konvencijas ratifikācija uzlabos dzīvi krievu pensionāriem, kuri nespēs apgūt latviešu valodu kvalitatīvā līmenī.

Tomēr respondenti ir pārliecināti, ka Konvencijas ratifikācija veicinās krievu valodas sociālo funkciju paplašināšanos Latvijas sabiedrībā. Respondenti uzskata, ka krievu valoda var pretendēt uz komunikatīvā līdzekļa lomu municipālajā dzīvē, kur krievu iedzīvotāju īpatsvars ir liels. Nevieni no krievu respondentiem nav norādījis uz nepieciešamību piešķirt krievu valodai otras valsts valodas statusu. „...jautājums ir par valodas izmantošanu valsts municipālajā sfērā. Protams, mums vajag ratificēt šo Konvenciju. Es neesmu par to, lai krievu valoda būtu valsts valoda, tie ir lieki izdevumi. Saeimā katru dienu top 100 lapas dokumentācijas, ja tās visas tulkotu krievu valodā, tas palielinātu izmaksas”.

2.2. Baltkrievi

Baltkrievi uzskata, ka viņu etnisko identitāti apdraud asimilācijas tendences. Tiesa, baltkrievu organizāciju pārstāvji (Liepājas biedrībā “Mara”, Rīgas pamatskolas skolotājas) neatzīst šādu draudu esamību. Kur baltkrievu aktīvisti saskata draudus? Apmēram trešā daļa no 36 respondentiem, kas aizpildīja anketas, saskata draudus valodai un etniskajai kultūrai. Netoleranci no citu tautību cilvēkiem baltkrievi tikpat kā nesajūt.

Daļa no baltkrieviem uzskata, ka šos draudus rada radikālie latviešu politiķi. Baltkrievi domā, ka viņu etniskajai drošībai par labu nenākot valdības formālā interese, kā arī latviešu piesardzība, viņu noslēgtā identitāte. Tomēr baltkrievu etniskās identitātes saglabāšanas garantu vidū pirmo vietu ieņem Latvijas valsts, tad seko ES un etniskā dzimtene. Baltkrievi uzskata, ka arī pašu minoritāte ir atbildīga par savas etniskās identitātes saglabāšanu.

Aptaujas liecina, ka baltkrievi ir sociāli un sadzīves jomā saistīti ar Latvijas sabiedrību, bet jūtās atstumti valstiskā līmenī, jo viņu vairākums nav Latvijas pilsoņi. Latvija nesteidzas vienkāršot naturalizācijas kārtību. Tāpēc baltkrievu priekšlikumi un pretenzijas saistītas galvenokārt ar Pilsonības likumu. Attiecībā uz Pilsonības likumu konkrētie priekšlikumi izskanēja šādi:

- piešķirt pilsonību visiem Latvijā (arī padomju laikā) dzimušiem, jo tā esot citās valstīs;
- atvieglot pilsonības iegūšanu cilvēkiem, kuru ģimenē ir pilsoņi (piemēram, laulātajiem);
- pilsonības iegūšanu varētu atvieglot cilvēkiem cienījamā vecumā (piemēram, pēc 65 gadiem).

Izskanēja viedoklis, ka tuvinot cilvēkus Latvijas valstij tiesiski un politiski, viņi ātrāk un vieglāk kļūtu par Latvijas patriotiem.

Baltkrievu biedrību pārstāvji vēlētos izjust lielāku ieinteresētību un saņemt arī finansējumu no valsts iestādēm un pašvaldībām. Pašlaik visciešākās saites esot ar IUMSILS, Liepājas un Daugavpils domi.

Baltkrievu vidū izplatīts ir viedoklis, ka draudus viņu etniskajai identitātei rada latviešu radikālie politiķi. Viņi aizvairo baltkrievis ar naidīgu retoriku, bet latviešu sabiedrība šādu nostāju nav nosodījusi. Savas drošības palielināšanai baltkrievis gribētu sagaidīt lielāku atvērtību un latviešu gatavību integrācijai. Baltkrievis vēlētos sajst lielāku pretimnākšanu no Latvijas valsts un latviešu sabiedrības.

Zināma nesakārtotība likumdošanā un latviešu piesardzība rada baltkrievis nedrošību un tendenci izolēties.

Baltkrievu ekspertu attieksme pret Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību un tās ratifikāciju Latvijas Saeimā bija izteikti pozitīva. Uz jautājumu „Vai jāpanāk Konvencijas ratifikācija?” tika saņemtas dažādas atbildes un komentāri.

„Es domāju, ka to vajag nedaudz atlikt, jo katrai valstij vispirms ir jānovērtē, turklāt ne tikai mums, krievvalodīgajiem, bet visai tautai jānovērtē un jāpiekrīt. Vajag pagaidīt, kad visi būs ar mieru, un tad parakstīt, lai nebūtu konfrontācijas. Ne jau visi pieprasa to parakstīt, mēs pieprasām, bet ir cilvēki, kas iebilst, tāpēc es domāju, ka tas ir sasteigti.”

„Es domāju, ka vajag, jo tad mēs vismaz jutīsim valsts atbalstu, un būs stabilitāte, un cilvēki jutīsies pilnvērtīgi.”

„Es domāju, ka jāpieņem, nevajag vilkt garumā, jo Latvija jau to parakstīja, neviens nespieda, bet, ja jau tā ir parakstīta, tad tas bija vajadzīgs un pieņemams, tāpēc vajag to ratificēt, lai mazinātu spriedzi sabiedrībā.”

„Es arī uzskatu, ka nevajag atlikt, jo visi Konvencijā iekļautie nosacījumi ir zināmi. Mēs Konvenciju esam lasījuši, labi, ka tā tika izdalīta un bija iespēja ar to iepazīties. Tur nav nekā sliktā ne latviešiem, ne kādam citam, tur ir runa par to, ka jāatzīst mazākumtautību tiesības, lai tām būtu tādas pašas tiesības šajā sabiedrībā.”

„Es redzu ne tikai vienu pusi, es skatos TV un redzu, ko latvieši par to saka, tāpēc es uzskatu, ja to pieņems tagad, tad ir nepieciešamas attiecīgas piezīmēs, lai abas puses piekristu, lai nebūtu konfrontācijas, ja uzreiz parakstīs, tad esmu pārliecināts, ka Latvijas tauta tam nepiekrītīs.”

„Ir divas tautas – krievvalodīgie un latvieši, tāpēc nedrīkst spēlēt vienos vārtos, vai nu jābūt piezīmēm, vai vēl nesteigties parakstīt, lai tas apmierinātu latviešus, šīs zemes saimniekus, un mūs.”

„Kad par to runā jau 10 vai 13 gadus, tad beidzot varētu parakstīt, ne jau pirmo reizi šis jautājums tiek cilāts.”

36 respondentu interviju anketās bija ietverti jautājumi par attieksmi pret Konvencijas ratifikāciju. Septiņi no tiem bija izraudzītie eksperti, tie atbildēja izvērstāk.

Latvijas Saeimai nekavējoties jāratificē – 30 respondenti; Konvencijas ratifikāciju var atlikt – seši respondenti; Konvencijas ratifikācijai nebūs nopietnas nozīmes – divi respondenti; vietvārdu lietošana dzimtajās valodās nav obligāta – divi eksperti (no septiņiem). Bez Konvencijas ratifikācijas vēlams būtu arī LR īpašs likums par Latvijas minoritāšu tiesībām un pienākumiem – trīs respondenti (divi eksperti un viens aktīvists). Par Konvencijas paredzēto tiesību attiecināšanu uz pilsoņiem vai nepilsoņiem izteicās tikai trīs eksperti. Paredzētās tiesības attiecināmas tikai uz pilsoņiem – divi respondenti, tās attiecināmas arī uz nepilsoņiem – viens respondents.

Tātad absolūtais vairākums savās anketās apliecina, ka gribētu, lai ratifikācija notiktu nekavējoties, bet tikai daži atzīst, ka tā varētu notikt arī vēlāk. Ratifikācijas motivācija: minoritātēm būtu lielāka drošības sajūta un tiktu aizstāvēta Eiropas demokrātija pret uzspiestu asimilāciju. Tika izteikta cerība, ka Latvijas valsts iestādes, ņemot vērā ar Konvencijas prasības, panāks lielāku tiesiskumu un likumu sakārtotību. Netieši (diskusiju laikā) izskanēja pieņēmums, ka Konvencijas ratifikācija veicinās nepilsoņu tiesību paplašināšanu un viņu līdzdalību sabiedrības dzīvē. Piekrišanu Eiropas demokrātijas standartiem apliecina arī fokusinterviju rezultāti. Baltkrievi augstu novērtē ES iespējamo ietekmi uz etniskās identitātes nostiprināšanos (4 balles), uz pilsoniskās identitātes nostiprināšanu (4,4 balles) un uz sabiedrības integrāciju Latvijā (4,4 balles). Interviju gaitā baltkrievu aktīvistu izteica domu, ka likumu liberalizācija Konvencijas iespaidā nāks par labu ne tikai minoritātēm Latvijā, bet cels arī Latvijas prestižu pasaulē.

2.3. Ukraiņi

Kā liecina mūsu pētījums, ukraiņu etniskuma atjaunošanai Latvijā nav sekojusi viņu nacionālās identitātes izveidošanās, precīzāk sakot, šis process vēl ir sākuma stadijā. Ukraiņu integrēšanās Latvijas pilsoniskajā vidē notiek lēni. Latvijas ukraiņu ekspertu diskusijā par to sprāgi debatēja. Kritiskās piezīmēs var saskatīt dažus svarīgus pašnovērtējuma aspektus, kas liecina par ukraiņu sabiedrības neapmierinātību.

„Latvijā vieni ukraiņi sevi uzskata par bijušās padomju republikas iedzīvotājiem, bet otri – par neatkarīgās Latvijas iedzīvotāju”.

“Nav vairs PSRS, ir neatkarīga Ukraina, neatkarīga Latvija, un šī neatkarība sāka mūs “ierobežot”.” Par šīs “ierobežošanas” galveno izpausmi nosauc nepilsonību, nevienlīdzību tiesībās.

“Mēs vēl neesam atguvušies no šoka... Politika ir mainījusies, bet ne tik ļoti, lai mēs kļūtu pilnvērtīgi pilsoņi.” “Lai mazāk būtu tādu kā Dobelis. Viņš teica, lai atbrauc Kučma un savāc savējos.”

“Pastāv nacionālo minoritāšu valodu diskriminācija, tas ir jāatzīst, par to savs vārds jāpasaka pašiem latviešiem.”

“Latvija ir etnokrātiska valsts un nav ieinteresēta, lai valdības aprindās ieplūstu cittautieši”. “Valsts nav ieinteresēta minoritāšu dialogā”.

Kā pozitīvo piemēru min ukraiņu kopienu tiesisko stāvokli ASV un Kanādā.

„Latvijas ceļš” savā laikā izvirzīja mērķi tiekties uz politisko nāciju, un mēs priecājamies, ka viņi ir sākuši par to runāt, bet kur šodien ir šīs idejas? ... Mēs esam aizvainota tauta. Lai kaut ko mainītu, ir jāiedzīvina politiskās nācijas ideja...”

“Eiropas Padomes Konvencijas parakstīšana (domāta - ratifikācija) nolīdzinātu nesaskaņas. Tad vismaz varētu veidoties dialogs...”

Tātad ukraiņi risinājumu redz politiskās nācijas attīstībā un Konvencijas prasību īstenošanā. Izvirzot šīs prasības, ukraiņu pārstāvji tomēr nepievienojas tā dēvēto krievvalodīgo politiķu prasībām.

“Krievvalodīgie – nepatīkams vārds, kas izveidots un padarījis mūs, krieviski runājošos, par neko...” “Jātiek vaļā no jēdziena „krievvalodīgais”.

“... Ukraiņi atdzims caur jaunatni, kas jau tagad apzinās sevi.”

Taču citi eksperti atzīst ukraiņu atkarību no krievu valodas.

“Mums, ukraiņiem, ir daudzas identitātes... tāpēc atzīstam krievu skolas izvēles iespēju.”

Ukraiņu biedrību aktīvistu intervijās izskanēja šādas domas:

- politiskā dzīve Latvijā ir nedemokrātiska, etnokrātiska;
- nav dialoga starp valsti un ukraiņu kopienu. Ukraiņus neievēro, nerespektē kā minoritāti;
- valsts ļoti maz finansiāli palīdz minoritātēm, arī ukraiņiem;
- ukraiņi nav pārstāvēti valsts institūcijās un struktūrās;
- pašos ukraiņos liela vienaldzība pret diasporu, vāji sakari ar etnisko dzimteni Ukrainu;
- Latvijas valstij ir vāja likumu bāze minoritāšu tiesību jomā. 1991. gada likums par minoritāšu kultūras autonomiju (t.i. Latvijas Augstākās padomes likums “Par

Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju”) nedarbojas;

- Eiropas Padomes Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību Latvijā nav stājusies spēkā.

Pavisam ekspertu diskusijās un ukraiņu pārstāvju intervijās izteiktas 39 kritiskas piezīmes. Tās pēc satura var iedalīt četrās grupās:

- trūkumi, kuru cēloņi meklējami PSRS sovjetizācijas politikā (trīs piezīmes).
- trūkumi Latvijas valsts etnopolitikā, vāja likumdošanas bāze minoritāšu tiesību jomā (20 piezīmes).
- Ukrainas pasīvā attieksme pret minoritāti un pašu Latvijas ukraiņu trūkumi attiecībās ar valsti (sekošana krievvalodīgiem) (11 piezīmes).
- Tolerances trūkums latviešu attieksmē pret minoritātēm (piecas piezīmes).

Atbildot uz jautājumu, vai Latvijas likumi garantē nacionālo minoritāšu aizsardzību, no 20 respondentiem 15 deva negatīvu atbildi, trīs uzskata, ka tie sniedz daļējas garantijas (zināmā mērā), viens respondents uzskata, ka tie sniedz pietiekamas garantijas, bet viens nespēja formulēt savu atbildi.

Aptaujājot 55 ukraiņu biedrību aktīvistus un Rīgas Ukraiņu vidusskolas pēdējo klašu skolēnus, uz jautājumu, vai viņu minoritātes identitāte Latvijā ir apdraudēta, sniegtas šādas atbildes (viens respondents varēja sniegt vairākas atbildes):

- 27 respondenti uzskata, ka viņu *dzimtās valodas lietošana* dažādu apstākļu dēļ tiek apdraudēta;
- 23 – uzskata, ka tā zināmā mērā (daļēji) tiek apdraudēta;
- 5 – uzskata, ka šādi draudi nepastāv;
- 21 respondents uzskata, ka tiek apdraudēta *izglītība dzimtajā valodā*;
- 25 respondenti saskata tikai daļēju šādas izglītības apdraudējumu.

[Te jāpaskaidro, ka ukraiņu lielākās daļas (ap 70%) dzimtā valoda ir krievu valoda un tādēļ viņi pievienojas protesta akcijām pret izglītības reformu.]

- 9 respondenti ir pārliecināti, ka šādi draudi nepastāv;
- 15 aptaujātie domā, ka Latvijā tiek bieži apdraudētas cilvēka tiesības *brīvi izvēlēties savu profesiju*;
- 25 – saskata tikai daļējus (epizodiskus) draudus šādai izvēlei (atsevišķās profesijās);
- 15 – atbild, ka viņu profesionālā izvēle netiek apdraudēta (tie ir cilvēki, kas brīvi pārvalda latviešu valodu.);
- 6 respondenti saskata arī būtiskus ierobežojumus minoritātes kultūras dzīvē;

- 22 – pieredzējuši daļēju minoritātes kultūras aktivitāšu ierobežošanu (līdzekļu trūkuma dēļ u.c.);
- 11 respondenti sastapušies ar *tolerances trūkumu attiekmē pret ukraiņiem* no citu etnosu cilvēku puses;
- 22 atzīmē, ka ir bijuši daži tamlīdzīgi gadījumi (neraksturīgi, epizodiski);
- 22 šādu tolerances trūkumu nav novērojuši.

Atbildes uz jautājumiem liecina, ka respondentu vairākums mazākā vai lielākā mērā personīgi piedzīvojuši gadījumus, kad viņu cilvēktiesības un cieņa tikusi aizskarta. Var secināt, ka etnisko minoritāšu tiesību aizsardzība Latvijā ir visai aktuāla, ka tā ir viena no sabiedrības integrācijas nodrošināšanas galvenajiem priekšnoteikumiem.

Konvencijas ratifikācija varētu paātrināt un paplašināt minoritāšu līdzdalību integrācijā, mazināt spriedzi un konfrontāciju starp etniskajām minoritātēm un valsti, kā arī latviešu un nelatviešu domstarpības daudzos jautājumos.

Intervētie ukraiņu eksperti un arī apvienību un biedrību vadītāji atbalsta Konvencijas ratifikācijas nepieciešamību. 18 no viņiem uzskata, ka tas jādara tuvākajā laikā, viens respondents domā, ka ratifikāciju varētu arī atlikt un vispirms pieņemt Latvijas likumu par minoritāšu tiesībām, bet cits respondents ierosina ratificēt Konvenciju un vienlaikus pieņemt Latvijas minoritāšu likumu, jo tie tad nebūšot pretrunīgi.

19 intervētie respondenti uzskata, ka Konvencijā deklarētās tiesības un to aizstāvēšana jāattiecina uz visiem Latvijā dzīvojošajiem cittautiešiem neatkarīgi no viņu pilsoniskā statusa, turpretī viens respondents ir pārliecināts, ka šīs tiesības jādod tikai Latvijas Republikas pilsoņiem, kuriem nav latviešu etniskā piederība, un ka tas jānosaka ratifikācijas akta atrunā.

13 respondenti (no 20) pauda viedokli, ka Konvencijas 11. panta 3. punkta prasības par topogrāfisko vietu nosaukumu lietošanu minoritāšu valodā nav jāpiemēro Latvijā, atzīstot, ka šī prasība šeit nav aktuāla. Respondenti pieļauj, ka šo atteikšanos var formulēt atsevišķā piezīmē vai atrunā pie akta.

Turpretī septiņi respondenti uzskata, ka šī prasība ir jāīsteno arī Latvijā un ka šāda atruna vai piezīme nav vajadzīga.

55 ukraiņu kopienas aktīvisti un vidusskolas skolēni aptaujas anketā arī pauda savu priekšstatu par Konvencijas nozīmi. No viņiem 31 respondents uzskata Konvencijas ratifikāciju par ļoti svarīgu pasākumu un Konvencijas īstenošanu – par sabiedrības integrācijas priekšnoteikumu.

Septiņi no šiem respondentiem atzina, ka Konvencijas ratifikācija būs pozitīvs akts.

Septiņi domā, ka Konvencijai nebūs svarīga nozīme Latvijā un tādēļ nav būtiska arī tās ratifikācija. (Visi šādas negācijas paudēji ir vidusskolas skolēni.)

Jāsecina, ka intervēto un aptaujāto ukraiņu apvienību pārstāvju lielākā daļa atbalsta Konvenciju un prasa tās ratifikāciju. Ir zināms, ka Latvijas Ukraiņu savienība 1998. un 2003. gadā apspriedusi ratifikācijas problēmu savās sēdēs un pieņēmusi lēmumus vērsties Saeimā ar ratifikācijas prasību. Latvijas Ukraiņu savienības līderi to vairākkārt atgādinājuši un atkārtājuši savu prasību (piemēram Latvijas televīzijas 7. kanālā raidījumā “Process” 2004. gada 7. augustā). Tomēr plašākai sabiedrībai Latvijā tas maz zināms, un tāpēc radies kļūdainš priekšstats, ka Konvencijas ratifikāciju prasa tikai krievu kopienas organizācijas, kuras it kā pauž visu minoritāšu viedokli.

Maldinoša ir arī krievu valodā iznākošajos preses izdevumos sniegtā informācija, ka ukraiņu pārstāvji piedalījušies tā saucamajā Latvijas Krievu kongresa darbā un apvienotās krievu organizācijas dibināšanā. Īstenībā 2004. gada 12. septembrī šī “kongresa” sēdē atradās ukraiņu avīzes “Visņik” korespondents. Latvijas Ukraiņu savienība un arī biedrība “Dņipro” nolēma kongresā nepiedalīties.

Konvencijas saturs adresēts ne tikai minoritātēm kopumā, bet arī katrai konkrētai etniskajai minoritātei ar tās īpašām vajadzībām savas identitātes saglabāšanai un turpmākai attīstīšanai. Tādēļ sava attieksme par Konvencijas ratifikāciju jāizsaka katrai etniskajai minoritātei atsevišķi, taču ir pieļaujams, ka vairākas etniskas minoritātes kopīgi pauž savu viedokli šajā jautājumā. Taču nevienai atsevišķai minoritātei nav tiesību runāt visu minoritāšu vārdā.

2.4. Poļi

Runājot par Latvijas sabiedrības integrāciju, poļu eksperti izsaka viedokli, ka nepieciešamība integrēties vispār nav attiecināma uz poļiem, jo „poļi te dzīvo jau sen, viņus nevajag integrēt”, respektīvi, viņi jau ir pilnībā integrējušies. Minētais ir attiecināms uz ievērojamu daļu poļu, bet ne uz visiem poļiem, jo, kā atzīst paši aptaujātie un kā liecina statistika (lielais nepilsoņu skaits), problēma tomēr pastāv, kaut arī ne tik asā formā, kā, piemēram, krievu, baltkrievu un ukraiņu gadījumā. Viens no ekspertiem pat pauž neizpratni par integrāciju kā tādu, jo uzskata, ka daudzi poļi ir „pārlietu integrējušies” un integrācija dažos gadījumos pāraug asimilācijā. Integrācija ir “politiski uzpūsta problēma”. Tomēr šis viedoklis gan jāvērtē piesardzīgi un vienīgi kā subjektīva, zinātnisku terminu neizpratnes izraisīta parādība. Vienlaikus jāatzīst, ka zināma poļu daļa pauž dažām latviešu labējām politiskajām partijām raksturīgus uzskatus par integrācijas procesa koncepciju, nozīmi un norisi Latvijā, asi kritizējot koncepciju un tās realizētāju, nosodot latviešu piekāpīgo nostāju valodu jautājumā, savlaicīgi neveikto latviešu valodas apmācīšanas kvalitātes paaugstināšanu utt.

Salīdzinājumā ar padomju laiku poļi kā minoritāte Latvijā jūtas droši un stabili, taču, aizejot vecajai paaudzei, daļēji zūd un mazinās arī poliskums. Svarīga ir tā dēvētās stafetes nodošana, kas ir ģimenes uzdevums. Stabilitātes ziņā pamatā ir patriotisms, kuru nevar iemācīt skolā. Tomēr pret iebilst jaunieši, kuri uzskata sevi par patriotiem, kaut arī tā izpausmes ir savādākas. Poļu jaunieši gan neuzskata, ka patriotismu var ieaudzināt tikai ģimene, jo, piemēram, daudzās ģimenēs vecāki nav bijuši izteikti patrioti, taču bērni mācās poļu skolā.

Poļu attieksmē pret Latvijas valsti kopš 1991. gada nekas sevišķi nav mainījies, jau toreiz poļi viennozīmīgi atbalstīja Latvijas neatkarību. Tomēr pēc neatkarības atgūšanas zināmai poļu daļai radušās problēmas ar pilsonības iegūšanu, kaut arī pirms tam tā bijusi apsolīta visiem poļiem. Tā daudziem bijusi pirmā vilšanās. Kaut arī kopumā poļu vairākums atzīst Latvijas valsts politiku attiecībā uz savu minoritāti (un minoritātēm kopumā) par pareizu un labvēlīgu, zināmai daļai poļu tomēr ir iebildumi pret Latvijas valsts realizēto pilsonības politiku (vienlaikus liela daļa poļu šo politiku atzīst par pilnīgi pareizu).

Atbildot uz jautājumu par nepieciešamību ratificēt Konvenciju, ekspertu un citu aptaujāto domas zināmā mērā dalās. Vairākums uzskata, ka Konvencija nav jāratificē sakarā ar Latvijā padomju varas gados izveidojušos pamatnācijai neizdevīgo etnodemogrāfisko situāciju, kura līdz ar ratifikāciju tiktu leģitimizēta. Tomēr daļa aptaujāto pieļauj, ka lietderīgāk būtu ratificēt, taču nevis vadoties no savas minoritātes situācijas, bet tāpēc, ka „krievi to var izmantot kā argumentu dažādās situācijās” vai „drošs paliek drošs” – tātad vadoties no Latvijas iekšējās un ārējās drošības viedokļa. Par Konvencijas ratifikāciju izsakās daļa Daugavpils poļu.

No aptaujām un sarunām noprotams, ka Konvencijas ratifikācijas jautājums poļiem nav sevišķi aktuāls, jo viņus gandrīz pilnībā apmierina Latvijas valdības nostāja pret poļu minoritāti un tās darbības apstākļi. Aktualitātes trūkumu cita starpā apliecina arī fakts, ka poļu organizāciju un skolu vadībā esošie cilvēki ar retiem izņēmumiem būtībā neorientējas Konvencijas jautājumos un dažos gadījumos sarunas gaitā par to vairākkārt maina savu viedokli atkarībā no sarunā uzzinātā konvencijas satura un varbūtējām sekām Latvijas valsts iekšējā un ārējā situācijā. Tā, piemēram, Latvijas Poļu savienības priekšsēdētāja Vanda Krukovska atzīst, ka pirms vairākiem gadiem organizācijas Centrālajā valdē apspriests jautājums par attieksmi pret Konvencijas ratifikāciju, kopumā konstatēts, ka „Konvencija ir laba”, taču, ievērojot, pirmkārt, Latvijas īpatnējo etnodemogrāfisko situāciju, otrkārt, to, ka poļu minoritāti gandrīz pilnībā apmierina, Latvijas valsts nodrošinātie darbības apstākļi, vienojās par nogaidošas pozīcijas ieņemšanu, pagaidām neatbalstot tās ratifikācijas nepieciešamību. Organizācijas vadības nostāja kopumā nav mainījusies arī patlaban, to apstiprina aptaujātie centrālās valdes locekļi un Poļu savienības reģionālo nodaļu vadītāji Rīgā, Rēzeknē, Jelgavā, Jūrmalā, Tukumā u.c. Saskaņā ar V. Krukovskas un Poļu savienības priekšsēdētāja vietnieka Romualda Ļebedeka vērtējumu

„minētais jautājums poļiem nav aktuāls”. Tomēr gan minētie aptaujātie, gan lielākā daļa pārējo aptaujāto atzīst, ka Konvencija kopumā ir vērtējama pozitīvi, taču nav bez ierunām (eventuālām atkāpēm) piemērojama Latvijas situācijai lielās krievvalodīgo iedzīvotāju grupas un tās izvirzīto politisko prasību dēļ.

Zināmu izņēmumu veido Poļu savienības Daugavpils nodaļa „Promieņ”, kuras kopsapulcē jautājums tika apspriests 2003. gada augustā. Kā liecina pašreizējais nodaļas priekšsēdētājs Zbigņevs Stankēvičs, ievērojama nodaļas biedru daļa izteicās par nepieciešamību Latvijai ratificēt Konvenciju, jo tādējādi tiks panākta iespēja nodrošināt arī noteiktu poļu valodas lomas pieaugumu Daugavpilī un apkārtnē (tiek minēts viens konkrēts piemērs – vēlme redzēt Varšavas ielā, kur atrodas poļu vidusskola un Poļu savienības Daugavpils nodaļas „Poļu nams”, ielu nosaukumu uzrakstus arī poļu valodā). Tomēr saskaņā ar Z. Stankēviča teikto minētā nostāja nebija vienprātīga un nebija kategoriska. Arī Daugavpils poļu vidusskolas direktore Ģ. Grāve, atbildot uz jautājumu par Konvencijas ratifikācijas nepieciešamību, uzsver, ka skolotāju un skolēnu kolektīvā šāds jautājums nav apspriests un skolas darbu tas tikai traucētu (būtībā tā ir zināma izvairīšanās no atbildes, taču jādodomā, ka Daugavpils vidusskolā kopumā noskaņojums ir līdzīgs pilsētas Poļu savienības nodaļā valdošajam). Turklāt Poļu savienības vadošās amatpersonas Rīgā un Rēzeknē situāciju Daugavpilī skaidro ar šajā pilsētā un, līdz ar to – arī Poļu savienības nodaļā valdošo „specifisko situāciju” (iedzīvotāju etniskais sastāvs, valodas situācija Daugavpilī).

To, ka Konvencijas ratifikācijas problēmas nav aktuālas poļu vidē netieši apliecina arī poļu ekspertu atbildes uz intervētāju jautājumu par attieksmi pret ratifikāciju: tikai sākumā atbildes attiecās uz tematu, pēc tam atbildētāji kritiski izteicās par Latvijas valsts un sabiedriskajām iestādēm un organizācijām, kuras nodarbojas ar integrācijas jautājumiem (tajās strādā „bijušie interfrontieši” vai N. Muižnieks, kurš „ir krievu iespaidā”) utt., un šiem izteikumiem nebija tieša sakara ar jautājumu, taču būtībā parādīja ekspertu daļas samērā radikālo noskaņojumu.

Vienlaikus aptaujātie atzīst, ka ir arī poļi, kuri iestājas par Konvencijas ratifikāciju, taču, pirmkārt, viņi neveido vairākumu, otrkārt, daudzos gadījumos pieder pie rusificētajiem poļiem, kuri skaitās piederīgi poļu minoritātei vienīgi saskaņā ar ierakstu pasē, bet nepiedalās poļu minoritātes sabiedriskajās aktivitātēs. Tomēr saskaņā ar veikto 27 vadošo poļu sabiedrisko darbinieku (Latvijas Poļu savienības Centrālās valdes, reģionālo nodaļu valžu locekļi, Rīgas un Daugavpils poļu vidusskolu pedagogu un skolēnu pārstāvji) aptauju, apmēram 50% poļu sabiedriskās elites atbalsta Konvencijas tūlītēju ratifikāciju (galvenokārt – ar piebildi, ka tas darāms, pirmām kārtām Latvijas stabilitātes labā un lai novērstu Krievijas pārmetumus, ko var izmantot pret Latviju naidīgi noskaņotie citu minoritāšu pārstāvji), 10% uzskata, ka tās ratifikācija jāatliek uz vēlāku laiku, bet 40% – nav jāraticē vispār un jāpieņem likums par

Latvijas minoritāšu tiesībām. Apmēram 50% uzskata, ka visas minoritāšu tiesības Latvijā attiecināmas tikai uz cittautiešiem – pilsoņiem un 70%, ka nav obligāta vietvārdu lietošana minoritāšu valodās (šajā jautājumā apmēram 20% aptaujāto nav sava viedokļa, bet 10% – uzskata, ka ir obligāta). Tādējādi izriet secinājums, ka ekspertu paustais viedoklis intervijā, kurā dominēja pret ratifikāciju izteikti argumenti, iespējams, ietekmēja blakusapstākļi: ne sevišķi dziļa izpratne par Konvencijas būtību (vienlaikus uzskatot, ka kopumā tā vērtējama pozitīvi), tās asociēšana ar Latvijai nelojālu organizāciju prasībām (rezultātā – kautrēšanās atklāti paust savu viedokli), Latvijas Poļu savienības valdes neoficiāli pieņemtais lēmums saglabāt neitrālu nostāju un šajā jautājumā nepaust savu viedokli.

2.5. Lietuvieši

Arī zināma daļa lietuviešu izjūt aizvainojumu par to, ka Latvijā dzīvojošajiem represētajiem Lietuvas pilsoņiem Saeima nepiešķirā represētā statusu un ka lietuviešiem, kuru dzīvesbiedri ir latvieši (tādi bija vēl pirms Pilsonības likuma pieņemšanas) un kuru bērni ir Latvijas pilsoņi, netika automātiski piešķirta Latvijas pilsonība. Viņi uzskata, ka attiecībā uz tāda veida jauktajām ģimenēm likumā jāizdara grozījumi. Sarežģīto pilsonības iegūšanas procedūru traucē iziet arī samērā augstā samaksa par dokumentu nokārtošanu. Aizvainojoša ir situācija, ja apkārt ir cilvēki ar Latvijas pilsonību, kuri neprot latviešu valodu, bet daudziem lietuviešiem, kuri to pārvalda, pilsonības nav. Līdz ar rodas sajūta, ka esi „otrās šķiras cilvēks” (arī sertifikāti jāpērk utt.). Tomēr šādu neapmierināto īpatsvars lietuviešu vidē ir salīdzinoši mazs.

Daļa ekspertu un aptaujāto uzskata, ka integrācija vai kā daži no ekspertiem uzskata - asimilācija bija vērojama sevišķi padomju varas laikā, par ko spilgti liecināja latviešu pārkrievošanās. Par pašreizējo sarežģīto situāciju ar skolu reformu tiek vainoti latvieši, kuri nerīkojās pietiekami enerģiski jau 1990.-1991. gadā, krasi nepalielinot latviešu valodas lomu sabiedrībā. Lietuvieši uzskata, ka konfliktu izraisa Latvijā esošā Krievijas “piektā kolonna”, kādas Lietuvā nav. Kopumā lietuvieši integrācijas norisi atzīst par nesekmīgu. Tajā pašā laikā lietuviešu eksperti samērā augstu vērtē valsts integrācijas politiku, kā arī pašu tās norisi. Tādējādi jāsecina, ka lietuvieši uzskata Latvijas valdības realizēto politiku par apmierinošu, bet tās mazāk sekmīgās norises galvenos cēloņus saskata tādos apstākļos, kā krievvalodīgo minoritātes daļas apzinātajā un neapzinātajā pretestībā šai politikai.

Eksperti un aptaujātie kopumā atzīst, ka visām minoritātēm ir tiesības dzīvot Latvijā, bet tām jāievēro Latvijas likumdošana un jāciena pamatnācijas vēlme nodrošināt savas valodas un kultūras dominanti valstī. Latviešiem ir “pārāk laba attieksme pret minoritātēm”, kas izpaužas, cita starpā, savas valodas noniecināšanā un centienos ar cittautiešiem sarunāties krievu valodā (tā

ir viena no galvenajām atšķirībām ar Lietuvu, kur lietuvieši ar savu valodas politiku ikdienas saskarsmē ir panākuši, ka cittautieši plaši izmanto lietuviešu valodu). Tā, piemēram, lietuvieti, kas precējusies ar latvieti, pēc ierašanās uz pastāvīgu dzīvi Rīgā, 20. gadsimta septiņdesmitajos gados pārsteidzis vīra kolēģu jautājums: “Tava sieva ir lietuviete, bet kāpēc viņa runā latviski?”

Kopumā lietuvieši savu stāvokli Latvijā novērtē kā apmierinošu, uzsverot to, ka viņi saņem ievērojamu dažāda veida palīdzību, no Latvijas un Lietuvas valsts un pašvaldību iestādēm. Tāpat kā poļi un ebreji, arī lietuvieši Latvijas likumus par minoritāšu tiesību aizsardzību vērtē kā vidējus (pārējie - zemāk). Nolūkā savu stāvokli uzlabot, nostiprināt etnisko identitāti un novērst pārkrievošanos vai pārlatviskošanos, lietuvieši vēlētos, lai tiktu palielināts raidlaiks Latvijas Radio IV programmā un lietuviešu kanāls iekļauts kabeļtelevīziju programmās, un lai turpmāk tiktu nodrošināts Lietuvas atbalsts vismaz līdzšinējā līmenī.

Aptaujāto lietuviešu minoritātes pārstāvju domas par Konvenciju dalās. Daļa lietuviešu minoritātes ekspertu un aptaujāto uzskata, ka Konvencija Latvijai nav jāratificē, jo tā “būs izdevīga tikai krieviem”, savukārt daļa domā, ka nepieciešams apsvērt iespēju ratificēt nākotnē, pēc tās saskaņošanas ar Latvijas īpatnējo situāciju. Ekspertu intervijā neizskanēja neviens noteikts viedoklis par nepieciešamību nekavējoties ratificēt Konvenciju. Eksperti visaugstāk no visām minoritātēm (ar maksimālo atzīmi “5”) vērtē iespēju atteikties no Konvencijas ratifikācijas un uzskata, ka jāpieņem īpašs likums par Latvijas minoritāšu aizsardzību, kurš garantēs minoritātēm tām nepieciešamās tiesības. Par to, ka jautājums par Konvencijas ratificēšanu lietuviešu minoritātei nav aktuāls, liecina arī fakts, ka ekspertu intervijas laikā uz intervētāja uzdoto jautājumu par to, tikai divas personas atbildēja par tematu, pēc tam sākās diskusija par krievu valodas lomu Latvijā, turklāt lielākā daļa no teiktā (“nesaprotu, kā krievi var nerunāt latviski”, “kaimiņš nezina latviešu valodu, beidzis Baltijas krievu institūtu”, utt.) būtībā tieši neatbilda jautājuma saturam, taču galvenajos vilcienos saskanēja ar Konvencijas neratificēšanu aizstāvošo Latvijas politisko partiju retoriku.

Latvijas Lietuviešu savienības priekšsēdētājs Jozs Kružiks viennozīmīgi norāda, ka viņa vadītajai organizācijai jautājums par Konvencijas ratifikāciju vispār nav aktuāls, taču atzīmē, ka Latvijā dzīvojošo lietuviešu nostājā arī šajā jautājumā nav pilnīgas vienprātības, pieļaujot, ka ratifikāciju atbalsta lietuvieši – nepilsoņi un lietuvieši, kuri neprot latviešu valodu. Arī Latvijas lietuviešu kopienas ietvaros nav pilnīgas vienprātības šajā jautājumā, taču kopumā starp sabiedriski aktīvajiem lietuviešiem tūlītējas ratifikācijas atbalstītāji ir mazākumā.

Tomēr saskaņā ar veikto 26 lietuviešu sabiedrisko organizāciju un to nodaļu valžu pārstāvju, lietuviešu sabiedriskās elites un vidusskolas absolventu pārstāvju aptauju 20% no viņiem atbalsta Konvencijas tūlītēju ratifikāciju (daudzos gadījumos piebilstot, ka galvenokārt tāpēc, lai novērstu iespējamus krievvalodīgo minoritātes draudus Latvijas iekšējai drošībai),

10% aptaujāto uzskata, ka ratifikācija jāatliek uz vēlāku laiku, 10% – nav viedokļa šajā jautājumā, bet 60% - nav jāratificē vispār un jāpieņem likums par Latvijas minoritāšu tiesībām. Apmēram 70% aptaujāto uzskata, ka visas minoritāšu tiesības Latvijā attiecināmas tikai uz cittautiešiem – pilsoņiem un 80% - ka nav obligāta vietvārdu lietošana minoritāšu valodās (šajā jautājumā apmēram 20% aptaujāto nav sava viedokļa).

2.6. Ebreji

Latvijas ebreju kopienas ekspertu un biedrību vadītāju intervijas liecināja, ka kopiena vēltījusi pienācīgu uzmanību tai piederošo cilvēku etniskās, nacionālās un pilsoniskās identitātes veidošanai.

Kopienas lojālā attieksme pret Latvijas valsti radīja saprašanās gaisotni, tika pausts atbalsts Latvijas valsts centieniem rast kopīgu valodu ar Latvijas vēsturiskajām mazākumtautībām. Šo lojālismu puda arī ebreju eksperti, kas piedalījās 2004. gada 30. martā organizētajā diskusijā. Ekspertu fokusdiskusijā tika uzsvērts, ka tie ebreji, kas nerepatriējās uz Izraēlu, saista savu dzīvi ar Latviju.

“Mūsu senči te dzīvoja vairākus simtus gadu... Un tas nozīmē vienu, tā ir mūsu dzimtene un mūsu valsts. Mēs varam būt pret valdību, bet nevis pret valsti. ” “Talmudā ir noteikts, ka ebrejam ir jābūt lojālam pret valsti, kurā dzīvo...” “Latvija, atjaunojot neatkarību, ir valsts, kurā bija pirmā ebreju skola, pirmās lidmašīnas lidoja pa maršrutu Rīga-Telaviva. ”

Tika uzsvērts, ka Latvijas ebreju duālā nacionālā identitāte (Izraēlas un Latvijas) nebūt nav šķērslis lojālismam. “Ir ļoti liela kļūda domāt, ka viena identitāte traucē otrai.” Ebreji uzskata, ka Latvija un Izraēla ir līdzīga tipa valstis. Tās abas ir nacionālā cīņā tapušas nacionālvalstis, kur vienam etniskam kopumam ir dominējošā loma. Tās abas ir arī Eiropas tipa nacionālās valstis, kas tapušas etnosa vēsturiskā teritorijā.

Jāņem vērā, ka, pēc ebreju domām, Izraēla tiek atzīta par galveno viņu etnosa identitātes sargu visā Eiropā, t.i. kontinenta mērogā.

Fokusdiskusijā tika vērtēti Latvijas ebreju kopienas sakari ar Izraēlu un to ietekme uz vietējo ebreju nacionālo identitāti. Pieci no diskusijas dalībniekiem uzskatīja, ka sakari ar Izraēlu ļoti veicina Latvijas ebreju identitātes atjaunotni, septiņi dalībnieki uzskatīja, ka šim veicinājumam ir pozitīva nozīme, deviņi – ka tam ir zināma, taču ierobežota nozīme, bet viens respondents bija pārliecināts, ka šai mijiedarbībai ir negatīva nozīme, tā atņemot kopienai patstāvīgu skatījumu uz nacionālo identitāti.

Kopumā tika atzīts, ka piesliešanās Izraēlai dod arī jaunu stimulu ebreju pilsoniskai identitātei Latvijā, veicina tās veidošanos un atbrīvošanos no sovjetiskā kosmopolītisma vai krieviskuma.

Taču intervētās personas secināja, ka Latvijas trūkumi etnopolitikā un likumdošanā mazina valsts prestižu un kavē ebreju pilsoniskās identitātes veidošanos. Vērtējot Latvijas likumdošanu par minoritāšu tiesībām, septiņi ebreju respondenti to vērtēja pozitīvi, deviņu personu atbildēs izskanēja viduvējs vērtējums, bet septiņas reizes tika pausta doma, ka šī likumdošana nav apmierinoša, trīs reizes – ka tā ir ļoti neapmierinoša. Tātad no 27 respondentiem tikai septiņi pauduši gandarījumu par minoritāšu tiesību likumisko nodrošinājumu Latvijā.

22 ebreju biedrību aktīvistu aptaujā Daugavpilī, Ventspilī un Liepājā tika izziņātas viņu domas par minoritātes identitātes drošību.

- 10 respondenti atbildēja, ka izjūt lielu nedrošību par savas dzimtās valodas saglabāšanos (domāta krievu valoda);
- četri respondenti domā, ka zināmi draudi daļēji var kavēt šīs valodas attīstību, bet astoņi – uzskata, ka viņu dzimto valodu te nekas neapdraud;
- 25 skolēnu aptaujā noskaidrojās, ka deviņi no viņiem izjūt lielas bažas par savas dzimtās valodas saglabāšanas iespēju, deviņi skolēni domā, ka šiem draudiem būs ierobežots mērogs, bet septiņi pauž viedokli, ka šādām bažām vispār nav nekāda pamata. (Bažas par dzimto valodu pavisam pauda 32 respondenti (no 47).)

10 biedrību aktīvistu uzskatīja, ka tiek apdraudētas pie ebreju minoritātes piederošo cilvēku tiesības izvēlēties saviem bērniem piemērotu vispārējo izglītību, trīs uzskatīja, ka šajā jomā ir daži (daļēji) ierobežojumi, bet astoņi – ka minoritāšu izglītība Latvijā nav apdraudēta, viens aktīvists nedeva atbildi. No 25 skolēniem draudus izglītības brīvai izvēlei saskatījuši 14, daļēji seši, bet nav saskatījuši pieci skolēni.

Negatīvu atbildi par izglītību devuši pavisam 35 respondenti, daļēji negatīvu – 9, bet pozitīvu atbildi – 13. Arī šajā jomā pārsvarā ir kritiskā, neapmierinātā nostāja.

Pieci no biedrību respondentiem saskatījuši Latvijā arī profesijas izvēles ierobežojumus, trīs aktīvistu uzskata, ka ir tikai daži šādi ierobežojumi, 13 – paziņo, ka Latvijā šādi ierobežojumi nepastāv, viens respondents nedeva atbildi.

No 25 skolēniem profesionālās darbības ierobežojumus saskata astoņi skolēni, daļēji tos atzīmē septiņi, bet šādu ierobežojumu esamību noliedz 8 aptaujātie (2 nav atbildējuši).

Kopā skatot, 13 respondenti ir konstatējuši profesiju izvēles tiesību pārkāpumus, 10 – uzskata, ka šie pārkāpumi daļēji skar tikai dažas profesijas, bet 21 respondents noliedz šādu

pārskatu esamību Latvijā, divi respondenti neatbildēja. Tātad kopā no 44 sniegtajām atbildēm gandrīz puse pauž pārliecību par profesiju izvēles brīvības nodrošinājumu.

Četri biedrību aktīvisti saskatījuši pat ebreju kultūras dzīves ierobežošanu Latvijā, trīs uzskata, ka tiem bijis tikai epizodisks raksturs, 14 – ka tādi ierobežojumi Latvijā gan nav pieļauti, viens respondents nedeva savu atbildi.

Skolēnu aptaujā atbildes par kultūras dzīves stāvokli sadalījās šādi: astoņas reizes minēti tās ierobežojumi, 10 reizes – daļēji ierobežojumi, astoņas atbildes noliedz ierobežojumu esamību.

Kopā skatot, 12 respondenti uzskata, ka ebreju kultūras tiesības Latvijā tiek ierobežotas, 12 – ka tādiem gadījumiem ir epizodisks raksturs, 22 – ka šādi ierobežojumi mūsu zemē nepastāv. Negatīvajam viedoklim tomēr ir neliels pārsvars.

Četri no aptaujātiem ebreju biedrību aktīvistiem uzskata, ka visai bieži izpaužas citu tautību cilvēku tolerances trūkums pret ebrejiem, astoņi respondenti atzīst šādas attieksmes esamību, bet uzskata, ka tā nav vispārējā parādība sabiedrībā, deviņi turpretī paziņo, ka nav sastapušies ar netolerances izpausmēm, viens respondents atturējās atbildēt.

No aptaujātajiem skolēniem 12 personas pauž bažas par sabiedrībā esošo tolerances trūkumu attieksmē pret ebrejiem, četri norāda, ka šī attieksme izpaužas sadzīvē, šaurā sabiedrībā, deviņi šādas izpausmes Latvijā nesaskata.

Pavisam netoleranci akcentē 16 respondenti, 12 – to saskata epizodiskās izpausmēs, bet 18 noliedz to esamību. Var teikt, ka “balsis” faktiski dalās vienādā proporcijā.

Individuālās sarunās ar aptaujas dalībniekiem noskaidrojās, ka ebreju respondentu lielais vairākums savu tiesību apdraudējumā nevaino Latvijas valsti; pārmetumi galvenokārt tiek adresēti labējām nacionālistiskajām partijām, to līderiem, ekstrēmo nacionālistu grupām, nacionālistiskām avīzēm. Taču pastāv bažas, ka var palielināties pret ebrejiem vērsti apvainojumi sakarā ar antisemitisma jauniem uzplūdiem Eiropā un Krievijā vai ar islāma fundamentālistu anticionistisko propagandu. Ebreju sabiedrība ļoti sāpīgi reaģē uz jebkuru iecietību pret antisemitisma recidīviem, piemēram, “Cionas gudro” protokolu publicēšanu avīzē “DDD” (izdevējs A. Garda) vai H. Cukura glorifikāciju, „aizmirstot” viņa dalību ebreju iznīcināšanā nacistiskās okupācijas laikā.

Liela bažas ebrejos rada fakts, ka Latvija nav ratificējusi Konvenciju. Fokusdiskusiju ekspertu un biedrību vadītāju intervijās no 27 ebreju respondentiem 25 uzskata, ka Latvijas Saeimai Konvencija jāratificē tuvākajā laikā (2004. gadā vai 2005. gada sākumā), divi – ka to var izdarīt arī vēlāk (bet 8. Saeimas laikā), viens respondents atturējās atbildēt.

Pieci respondenti uzskata, ka ratifikācijas aktam jāpievieno piezīme, ka minoritātēm piederīgi tikai tie Latvijas iedzīvotāji, kuri ir Latvijas pilsoņi. 21 respondents noraida šādu piebildi, viens nedeva atbildi.

Toties tikai četri respondenti uzskata, ka nav vajadzīga atruna par topogrāfisko uzrakstu un vietvārdu nelietošanu citās valodās, 21 respondents uzskata, ka tāda atruna ir vajadzīga, divi atturējās paust savu viedokli. Ebreju pārstāvju vairākums ir par Konvencijas ratifikāciju ar zināmām atrunām un piezīmēm.

Individuālās sarunās neviens biedrību vadītājs un eksperts neatbalstīja domu, ka Konvencija nav jāratificē. Grigorija Krupņikova izteiciens Latvijas televīzijas 5. programmā nedēļās apskatā 2004. gada maijā, ka “Konvencija ir tukšs papīrītis”, pauž viņa personisko viedokli, viņš to paziņoja, kā partijas “Jaunais laiks” ģenerālsēkretārs, nevis ebreju kopienas pārstāvis. Paziņojums izskanēja sakarā ar to, ka Konvencijas apspriešana Saeimā kārtējo reizi tika atcelta.

No aptaujātajiem 22 ebreju biedrību aktīvistiem tikai viens uzskatīja, ka Konvencijas ratifikācijai nebūs liela nozīme, tādu nostāju pauž arī pieci skolēni (no 25 skolēniem). Tātad no 47 aptaujātajiem 41 aptaujātais atbalsta Konvencijas ratifikācijas prasību, turklāt 17 biedrību aktīvistu un septiņi skolēni dēvē ratifikāciju par ļoti svarīgu notikumu, kas turpmāk var būtiski ietekmēt visu etnopolitisko gaisotni Latvijā un sabiedrības integrācijas procesu.

Taču neviena Latvijas ebreju biedrība un apvienība, arī apvienotā Draudžu un kopienu padome nav oficiāli prasījusi Konvencijas ratifikāciju vai atbalstījusi šo prasību. Tomēr krievu sabiedriskās organizācijas Latvijā vairākkārt atsaucās uz citu tautību, arī ebreju, atbalstu ratifikācijai un uzstājās kā visu minoritāšu pārstāvji šajā jautājumā.

Uzskatām, ka Latvijas ebreju kopienai jānāk klajā ar sava viedokļa izklāstu un jāinformē sabiedrību par savām prasībām. Nedrīkst atdot Konvencijas ratifikācijas piekritēju pārstāvja lomu tikai krievu organizācijām, kuras turklāt ir opozīcijā pret nacionālu Latvijas valsti un prasa divkopienu valsts nodibināšanu.

3. Secinājumi

Eiropas Padomes Informācijas biroja uzdevumā dr. soc. Aivars Tabuns 2002. gadā veica pētījumu par tematu “Sabiedrības attieksme pret Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par minoritāšu aizsardzību”. Pētījuma atskaitē autors argumentēti noraida priekšstatu, ka Konvencijas ratifikācijas aizkavēšana Latvijā ir politiskās elites iekšējo cīņu sekas. A. Tabuns parādīja, ka kompetenti sabiedrības dzīves eksperti, izpētot problēmu, savos secinājumos akcentē latviešu un nelatviešu dažādos priekšstatus par Konvencijas saturu un nozīmi, pauž uzskatus, kurus šķir latviešu vairākuma un Latvijā dzīvojošo krievu vairākuma atšķirīgās intereses valodas un izglītības jautājumos.

“Visi intervētie nelatvieši uzskatīja, ka Konvencijas ratifikācija ļaus paplašināt krievu valodas tiesības...”, bet par “citu minoritāšu valodas tiesībām viņi ne reizi neieņinājās”.

“Vairums latviešu ekspertu uzskatīja, ka diskusijas par minoritāšu tiesībām faktiski tiek izmantotas, lai nostiprinātu krievu valodas statusu... , lai panāktu, ka krievu valoda tiek atzīta par otru valsts valodu.” Vairums latviešu ekspertu uzskatīja, ka Konvencija „var veicināt šķelšanos sabiedrībā ...”, t.i. var stimulēt “minoritāšu segregācijas tendences (sākumā lingvistiskās, bet vēlāk ekonomiskās un politiskās”, tādējādi izjaucot sabiedrības integrācijas procesu.⁶

Mūsu projekta uzdevums nebija latviešu sabiedrības attieksmes izpēte. Taču jāatzīst, ka 2003.-2004. gada spriedze etnisko attiecību jomā ir palielinājusī to latviešu skaitu, kuri pret Konvencijas ratifikācijas iespēju izturas atturīgi vai noliedzoši.

Toties minoritāšu vidū, īpaši krievu, baltkrievu un ukraiņu vidū, Konvencijas ratifikācijas piekritēju skaits ir noturīgs. Deviņas krievvalodīgo organizācijas paziņojumā Saeimai 2004. gada augustā draudēja, ka ratifikācijas novilcināšanas gadījumā tiks organizētas masveida akcijas (analogas tām, kuras vērstas pret izglītības reformu).⁷ Poļu kopiena nepievienojas šai kampaņai, bet lietuvieši neatbalsta ratifikācijas prasību.

Tādai atšķirībai ir dziļi cēloņi. Cilvēki, kuri ir droši par savu etnisko identitāti un ir nacionāli identificējušies ar Latviju, neuzskata Konvencijas prasības par svarīgu aktualitāti. Turpretī tām minoritātēm piederīgie, kuras nav drošas par savas identitātes nākotni un kurām šķiet, ka viņu etniskā kopa ir tiesībās ierobežota, meklē aizsardzību Konvencijas ietvaros. Šis noskaņojums nerodas Konvencijas prasību ietekmē, bet atspoguļo esošo etnisko attiecību nepilnības, Latvijas etnopolitikas neveiksmes, valsts institūciju nespēju plaši iesaistīt

⁶ Tabuns A. Sabiedrības attieksme pret Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Pētījuma atskaite. – Baltijas studiju centrs. Rīga, 2002, 7.-9. lpp.

⁷ Sk. О срочной и безоговорочной ратификации Рамочной конвенции защиты прав национальных меньшинств//Вести сегодня. – 2004. – 23 авг.

austrumslāvu tautību grupas un citas krievvalodīgās minoritātes sabiedrības integrācijas procesā, pietiekami pārliecinoši veidot Latvijā vienotu politisko nāciju.

Runām par negatīvām sekām, kuras var rasties Konvencijas ratifikācijas gadījumā, pretī stāv negatīvās sekas, kuras jau radušās tāpēc, ka Konvencija nav ratificēta.

Jautājuma risinājumu apgrūtina arī daudzu cilvēku neizpratne par Konvencijas saturu. Konvencija nav kategoriska un neprasa nacionālās valsts tiesību ierobežošanu. Liels trūkums ir tas, ka nav plaši izskaidroti Konvencijas pantu komentāri, ļoti maz par tiem rakstīts presē un runāts citos plašsaziņas līdzekļos.⁸

Konvencijas ratifikācijas pretinieki izplata savu interpretāciju, apgalvojot, ka Konvencija kategoriski prasot obligātu vietvārdu lietojumu minoritāšu valodās, šo valodu oficiālu lietojumu visās tajās pašvaldībās, kurās dzīvo daudz cittautiešu, un tas nenovēršami došot krievu valodai otrās valsts valodas statusu un iezīmēšot divkopies valsts tapšanu Latvijā.

Arī Konvencijas dedzīgākie piekritēji izplata šo pašu maldīgo priekšstatu, taču kā pozitīva risinājuma perspektīvu. Konvencijas patvaļīgie izskaidrojumi ietekmē sabiedrību, veicinot etnisko attiecību saasināšanos.

Latvijas valsts institūcijas diskusijās par Konvencijas nozīmi un saturu līdz šim tikpat kā nav piedalījušās, tās necenšas kļiedēt stereotipus un apgāzt neprecīzos priekšstatus par Konvencijas svarīgākajiem pantiem. Tāda pasivitāte mazina valsts lomu etnisko attiecību regulēšanā un neveicina sabiedrības integrāciju.

Minoritāšu ekspertu pretrunīgais integrācijas vērtējums ir nopietns signāls politiķiem un etnopolitikas realizētājiem un pētniekiem. *Pirmkārt*, redzama integrācijas būtības izkropļota izpratne – kā iekļaušana latviskā vidē – tā tad asimilācija. Politiskā izglītošana, terminu un jēdzienu sistemātiska skaidrošana nepieciešama visai sabiedrībai – kā cittautiešiem, tā arī latviešiem. *Otrkārt*, ekspertu viedoklis par valsts politikas nekonsekvenci integrācijas jautājumā ir pamatots. Valdība ilgi kavējās ar programmas īstenošanas uzsākšanu. Politiskā elite bieži demonstrēja neieinteresētību integrācijas procesā. Integrācijas darbam nopietni kaitēja grūtības sakarā ar izglītības reformu, kā arī tas, ka neveidojās konstruktīvs dialogs ar reformas pretinieku mēreniem pārstāvjiem, lai meklētu kompromisu. *Treškārt*, mūsu pētījumā konstatēta jaunā situācija – minoritāšu etniskās mobilizācijas stāvoklis. Tas prasa citādu – elastīgāku etnopolitiku un nepārtrauktu valsts institūciju dialogu ar minoritātēm visos jautājumos, kas skar viņu intereses. Minoritāšu jaunās identitātes (etniskās mobilizācijas stāvoklis, strukturēšanās, augstāks organizētības līmenis u. tml.) ir signāls Latvijas politiskai elitei. Minoritātes vēlas būt par politisko procesu līdzdalībniekiem, nevis pasīviem politikas objektiem. Pētījums arī parādīja,

⁸ Šie komentāri pārtulkoti kā latviešu, tā krievu valodā, Eiropas Padomes Informācijas birojs tos 2003. gadā plaši izplatīja starp nevalstiskām organizācijām kopā ar Konvencijas teksta precizēto tulkojumu.

ka iluzora ir cerība izstumt krievu valodu no Latvijas sabiedriskās dzīves. *Ceturtkārt*, nepieciešams integrācijas procesa nepārtraukts monitorings dažādās jomās un vidēs. Pati Latvijas sabiedrības integrācijas programma nevar palikt stingusi un nemainīga – kritiskās analīzes gaitā jānodrošina tās satura aktualizācija. *Piektkārt*, Konvencijas ratifikācija Saeimā kļuvusi par aktuālu un neatliekamu uzdevumu.

3.1. Krievi

Demogrāfijas dati liecina, ka krievi ir vienīgā no Latvijas minoritātēm, kura orientējas uz savas etnicitātes demogrāfisko atražošanu. Krievus raksturo endogamās laulības vai laulības citu krievvalodīgo vidū. Demogrāfijas dati liecina, ka Latvijas Republikas pastāvēšanas laikā notiek ļoti svarīgas pārmaiņas, kuras ietekmē krievu nacionālo identitāti.

- Krievu skaita samazināšanās visos Latvijas reģionos. Tomēr krievi paliek vislielākā minoritāte un vairākos Latvijas reģionos veido noteicošu īpatsvaru Latvijas iedzīvotāju vidū.
- Lielākā daļa krievu orientējas uz savas etnicitātes atjaunošanu, tomēr ir jūtama tendence izmantot citu etnicitāšu (vispirms latviešu) vērtības sociālās integrācijas procesā.
- Krievu valoda ir viens no Latvijas krievu iedzīvotāju identitātes pamatelementiem. Var apgalvot, ka Latvijas krievu kolektīvā identitāte ir lingvistiskā identitāte. 95% no visiem krieviem uzskata krievu valodu par savu dzimto valodu.

Socioloģiskā pētījuma materiāli parāda, ka krievu respondentiem dzimtā valoda ir svarīgākā viņu nacionālās identitātes pazīme, kas ir nozīmīgāka par tādām identitātes pazīmēm kā „etniskā izcelšanās”, „Latvija – mana dzimtene (pastāvīga dzīvesvieta)”, „es – Latvijas Republikas pilsonis”, „piederība pie noteiktas kultūras”, „piederība pie noteiktas reliģijas”. Tāpēc Latvijas krievu iedzīvotājiem sava kā nacionālās minoritātes statusa saglabāšana saistās ar krievu valodas sociālo funkciju saglabāšanu sabiedriskajā un privātajā šīs nacionālās grupas dzīvē.

Krievi saista savas identitātes saglabāšanu ar sabiedrības integrācijas politiku Latvijā. Bet tajā pašā laikā respondenti raksturo šo Konvenciju kā dokumentu, kura normas ir dažādas pēc savas būtības. Respondenti uzskata, ka Konvencijā ir normas, kuras ir ļoti aktuālas, lai palīdzētu Latvijas krieviem saglabāt savu identitāti, bet ir arī tādas, kuras nav tik svarīgas. Daļa no respondentiem raksturo Konvenciju kā dokumentu ar „bezpersonisko” raksturu. Pausts uzskats, ka Latvijas apstākļos sakarā ar krievu iedzīvotāju lielo īpatsvaru ļoti grūti apmierināt šīs nacionālās grupas intereses, īpaši tad, kad Konvencija būs ratificēta. Pēc cita ieskata,

Konvencijas normas formulētas ļoti abstrakti, tās nespēj ievērot vietējo krievu iedzīvotāju klātbūtnes savdabību. Respondenti uzskata, ka Latvijā nav izveidota labvēlīga psiholoģiskā un ētiskā attieksme pret vietējiem krieviem, tāpēc Konvencijas normu un rekomendāciju darbība būs apgrūtināta.

Ir arī viedoklis, kas raksturo Konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību kā simbolisko dokumentu. Tiek paustas šaubas, vai konvencijai būs praktiska nozīme. Aptaujā tika izteikts viedoklis, ka Konvencijas ratifikācija pirmām kārtām atbilst atsevišķu vecumgrupu interesēm. Saskaņā ar šo viedokli Konvencijas ratifikācija uzlabos dzīvi krievu pensionāriem, kuri nespēj kvalitatīvā līmenī apgūt latviešu valodu.

Tomēr respondenti ir pārliecināti, ka Konvencijas ratifikācija paplašinās krievu valodas sociālo funkciju Latvijas sabiedrībā. Respondenti uzskata, ka krievu valoda var pretendēt uz komunikatīvā līdzekļa lomu municipālajā dzīvē, kur krievu iedzīvotāju īpatsvars ir lielāks. Neviens no krievu respondentiem nav norādījis uz nepieciešamību piešķirt krievu valodai otras valsts valodas statusu.

Krievu iedzīvotāju piedalīšanās nacionālās kultūras biedrībās raksturo viņu etniskās mobilizēšanās pakāpi. Latvijā kopš pagājušā gadsimta astoņdesmito gadu beigām darbojas daudzas krievu biedrības un organizācijas, kuru mērķis ir saglabāt un attīstīt krievu identitāti Latvijas apstākļos, proti, Latvijas Krievu kultūras biedrība, Latvijas Krievu valodas un literatūras pasniedzēju asociācija, Krievu kultūras centrs „Meļetija Kaļistratova nams ” (Daugavpils), Latvijas Krievu kopiena, Latvijas Krievu mācību valodas skolu atbalsta asociācija, Latvijas Krievu kopienu asociācija, Latvijas krievu kopienas apvienotais kongress, Liepājas krievu kopiena u.c.

Latvijā dzīvojošo krievu biedrības uzsver Konvencijas ratifikācijas nepieciešamību. Latvijas Krievu kopiena kopā ar citām krievu organizācijām (Latvijas cilvēktiesību komiteju, Krievu sabiedrību Latvijā, Krievu jaunatnes Latvijas asociāciju, asociāciju „DVINA”, Jelgavas Krievu biedrību, Latvijas jaunatnes klubu, Latvijas un Krievijas sadarbības asociāciju, Krievu kultūras atbalsta reģionālo sabiedrisko fondu) publiskoja aicinājumu Latvijas Saeimai „Par Vispārējās nacionālo minoritāšu tiesību aizsardzības konvencijas ātru un bezatrunu ratifikāciju” 2004. gada 23. augustā. LKK uzskata, ka Konvencijas ratifikācija pirmām kārtām ir svarīga krievu minoritātes skolām. LKK un citas krievu organizācijas pauda viedokli, ka ratifikācija pārvarēs juridiskos ierobežojumus minoritāšu valodu lietošanā valsts iestādēs, veicinās vēsturisko toponīmu un personvārdu rakstību minoritāšu valodās. Latvijas Krievu kopiena uzskata, ka Konvencijas objekts ir Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji.

3.2. Baltkrievi

Šaubas par ekspertu atlases pareizību izteica viena no ekspertiem Natālija Cimahoviča rakstā “Kā baltkrievi jūtās Latvijā” (“Latvijas Vēstnesis”, 2004, 18. aug.). Viņa pretstata etniskos baltkrievis, kuri dzīvojuši Latvijā pirms Otrā pasaules kara, tiem baltkrievis, kuri ieceļoja šeit pēc kara un kuri ir saglabājuši padomisko domāšanu. Tomēr tādu etnisko baltkrievis, kuri Latvijā dzīvojuši pirms kara, ir samērā maz, un viņu ietekme baltkrievis kultūras dzīvē nav manāma. Tāpēc ir jāņem vērā reālais stāvoklis. Eksperti un respondenti pārstāvēja šo kontingentu.

Baltkrievis etniskā atdzimšana ir pārsteidzoša, ja ņem vērā, ka viņu labilā pašapziņa ir vēsturiski veidojusies, baltkrievis tautai attīstoties uz vairāku kultūru robežas: etnoģenēzes pamatā ir slāvu un baltu komponenti. Pārrāvumu baltkrievis valodas lietošanā pašu dzimtenē – Baltkrievisjā izraisīja padomju nacionālā politika, kuras rezultātā izveidojās pašu baltkrievis nihilistiska attieksme pret savas tautas etniskajām vērtībām. Baltkrievis etniskā atdzimšana Latvijā varētu būt precedents ar starptautisku nozīmi.

Izglītības iestādēm un pašvaldībām vēlams visnotaļ sekmēt baltkrievis skolu saglabāšanu un tālāku attīstību. Tieši baltkrievis skolas veicina jaunatnes iesaistīšanos biedrībās, stimulē ievērot baltkrievis tradīcijas. Rīgas Baltkrievis skolā mācās neliels baltkrievis bērnu skaits. Absolūtais vairākums apmeklē skolas ar krievu mācībvalodu. Baltkrievis asimilāciju līdz ar to grūti apturēt. Tāpēc skolās, kurās ir prāvs baltkrievis bērnu skaits, vajadzētu pievērst lielāku uzmanību baltkrievis valodas un kultūras apgūšanai. To arī paredz Konvencija, kuras ratifikāciju Latvijā dzīvojošie baltkrievis atbalsta.

Latvijā dzīvojošie baltkrievis izjūt bažas (draudus) par savas etniskās identitātes saglabāšanu. Rīgā un Daugavpilī pastāv krievvalodīgās vides spiediens, kam baltkrievis samērā viegli pakļaujas. Pašu baltkrievis izteiktie viedokļi liecina, ka netiek saskatīti īstie draudu cēloņi un avoti.

Īstenībā draudi etniskai identitātei ir iekšējās iedabas. Tā ir minoritātes nenoturība, neuzticība savām tradīcijām, vājš iekšējais potenciāls: līderu neuzņēmība, jaunatnes nevēlēšanās iekļauties biedrību darbā, arī vecāku izvēle – vairākumā gadījumos nesūtot bērnu baltkrievis skolā. Etniskās identitātes saglabāšana visupirms ir pašu baltkrievis ziņā.

Citādi ir ar baltkrievis nacionālās (pilsoniskās) identitātes attīstību. Tā ir atkarīga no Latvijas valsts likumiem, ilglaicīgas etnopolitikas un etnopolitiskās atmosfēras valstī. Šajā ziņā ir saprotama baltkrievis ekspertu cerība sajūst lielāku pretimnākšanu no valsts puses, likumu pilnveidošanu un lielāku latviešu atsaucību.

Taču objektīvi raugoties, nacionālā (pilsoniskā) identitāte nemitīgi nostiprinās, pat pašiem respondentiem to nemanot. Cittauniešu noskaņu 2004. gada pavasarī, kad notika diskusijas un aptaujas, ietekmēja dramatisētā situācija ar krievu skolām un krievu valodā izdoto

preses izdevumu agresivitāte. Objektīvie rādītāji par baltkrievu nacionālās identitātes pieaugumu ir viņu pašu atzinums, ka tieši Latvijas Republika ļāvusi izvērsties minoritāšu aktivitātēm. Arī latviešu valodas zināšanas baltkrievu vidū progresē (50% to pārvalda un lietoja arī diskusiju un pārrunu laikā), kā arī veidojās lielāka interese par Latvijas pilsonību.

Baltkrievi saprot savas minoritātes ierobežotās iespējas attīstīt savas kultūras elementus diasporas apstākļos un atrautībā no etniskās dzimtenes. Baltkrievu biedrībām raksturīga pakāpeniska sava potenciāla attīstība.

3.3. Ukraiņi

Pašu ukraiņu līdzšinējie nesenie pētījumi par Ukraiņu kopienas un mūsu pētījums liecina, ka ukraiņi Latvijā atjauno savu etnisko identitāti un sāk pievērsties nacionālajai identifikācijai. Šis process skar ap 55% no Latvijā dzīvojošajiem ukraiņiem, kuriem ir pilnīga vai daļēja ukraiņu identitāte. Ukraiņi Latvijā ir atsevišķs etnisko minoritāšu tiesību objekts. Apmēram 35% no tiem ukraiņiem Latvijā, kuriem ir raksturīga ukrainiska identitāte, ieguvuši Latvijas pilsonību. Naturalizācijas apjoms pieaug. Tādēļ var uzskatīt, ka Latvijā top ukraiņu nacionālā minoritāte, uz kuru varēs attiecināt Konvencijas pantus par nacionālo minoritāšu aizsardzību.

70% ukraiņu piederība krievu valodas lingvistiskajai grupai te nevar būt par šķērslī. Cilvēka lingvistiskā piesaiste ne vienmēr nosaka viņa etnisko un nacionālo piederību. Eiropā īru lielais vairākums pat ģimenē galvenokārt lieto angļu valodu, bet tas netraucē viņiem paust savu īrisko etnisko un nacionālo identitāti, vairojot tās vērtības. (Protams, etnosa valodas zināšana šo tieksmi ievērojami stiprina.)

Var prognozēt, ka Latvijā dzīvojošajiem ukraiņiem radīsies lielāka vēlme nodibināt ciešākus sakarus ar etnisko dzimteni Ukrainu. Tas mazinātu krieviskuma ietekmi Latvijā dzīvojošo ukraiņu vidū un stiprinātu viņu ukrainiskumu, analogi procesam, kas pašlaik notiek Ukrainā. Šādu tendenci ievērojami traucē vietējās ukraiņu jaunatnes piesaiste krievvalodīgām skolām. Vēlams, lai skolās, kurās ir daudz ukraiņu skolēnu, izvēlētos fakultatīvi mācīties ukraiņu valodu un literatūru. To varētu veicināt Konvencijas ratifikācija, jo tā paredz etnisko valodu mācīšanu vispārizglītojošās skolās.

Konvencija nav domāta lingvistiskām grupām. Šo grupu tiesības atspoguļo Eiropas Padomes 1992. gada Eiropas reģionālo vai mazākumgrupu valodu harta. Tomēr tā vairāk piemērota Rietumeiropas un Dienvideiropas valstīm, nevis Latvijas apstākļiem.

Konvencijas stāšanās spēkā ir svarīga Latvijas ukraiņiem ne tikai kā ukraiņiem, bet arī kā krievvalodīgiem iedzīvotājiem. Vecākās un daļēji arī vidējās paaudzes ukraiņi ir ieinteresēti, lai tiktu pieļauts krievu valodas lietojums satiksmē ar pašvaldību un valdības iestāžu darbiniekiem,

kārtojot savas personiskās lietas. Turpretī šī ieinteresētība neskar ukraiņu īpašnieku saimniecisko darījumu jomu ar valsti, viņi piekrīt savas attiecības ar valsts institūcijām kārtot valsts valodā.

Ukraiņu vairākums neprasa, lai topogrāfiskie nosaukumi Latvijā būtu divās valodās. Viņi ir par vienu valsts valodu. Latvijas ukraiņu kopiena neatbalsta divkopienu valsts izveidošanu Latvijā, meklē kompromisa risinājumus ar Latvijas nacionālo valsti. Ukraiņu sabiedrība atbalsta vienotas politiskās nācijas ideju.

Konvencijas ratifikācijas novilcināšana izraisa ukraiņos zināmu vilšanos un rada neuzticību valsts etnopolitiskiem mērķiem. To izmanto PCTVL, Krievu kongresa un citu apvienību aktīvisti, cenšoties piesaistīt ukraiņu sabiedrību savai opozicionārajai darbībai. Konvencijas ratifikācija sekmētu ukraiņu patstāvīgās minoritātes neatkarību no krievvalodīgo līderu politiskajiem centieniem un veicinātu ukraiņu integrēšanos vienotā Latvijas nacionālā sabiedrībā.

3.4. Poļi

Kopumā jāsecina, ka Latvijas Poļu savienība un tās darbības raksturs pati par sevi zināmā mērā ir Latvijā dzīvojošo poļu kopības apziņas un sevis kā mūsu valsts vēsturiskas minoritātes apzināšanās skaidra izpausme. Ļoti labvēlīgi šo izpausmi ietekmē arī atbalsts, ko Latvijā dzīvojošajiem poļiem sniedz Polijas valstiskās un nevalstiskās organizācijas, kā arī sabiedrība. Tā visa rezultātā Latvijas poļi ir viena no visaktīvākajām Latvijas nacionālajām minoritātēm sabiedriskās darbības laukā. Poļu kopienu raksturo izteikts atbalsts Latvijas valsts neatkarībai un latviešu tautas centieniem nostiprināt latviešu valodas lomu sabiedrībā. Cieņa un lojalitāte pret Latviju ir līdzvērtīga jūtām pret Poliju, jo poļi sevi pilnībā identificē ar Latviju.

Arī poļu skolu skaits (trīs vidusskolas un divas pamatskolas) liecina par šīs minoritātes etniskās identitātes atdzimšanu un attīstību. Poļu skolas ir izveidojušās ne tikai par izglītības, bet arī sabiedriskās darbības centriem Rīgā, Daugavpilī, Rēzeknē, Krāslavā un Jēkabpilī. Tās dod nozīmīgu ieguldījumu, pirmkārt, Latvijā dzīvojošo poļu etniskās identitātes stiprināšanā un, daudzos gadījumos, arī pilnīgā atjaunošanā tādās ģimenēs, kurās līdz šim tā bija zudusi vai ievērojami mazinājusies. Otrkārt, skolēniem šajās izglītības iestādēs ir visas iespējas iegūt Latvijas nacionālo identitāti. Jautājumā par Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību poļu minoritātes pārstāvju viedoklis pārsvarā ir atturīgs, norādot uz Latvijas mazākumtautību īpatnējo situāciju un uz to, ka Latvijas valsts likumdošanas un iestāžu nodrošinātie poļu minoritātes darbības apstākļi ir visai apmierinoši. Tāpēc viņi samērā mazu interesi izrāda par Konvenciju un tās ratifikāciju Latvijā, vienlaikus atzīstot, ka pati

par sevi Konvencija ir ļoti nozīmīga un vērtējama pozitīvi. Tomēr ir arī poļi (sevišķi Daugavpilī), kuri atzīst Konvencijas ratifikācijas nepieciešamību.

3.5. Lietuvieši

Lietuviešu organizācijas Latvijā, pateicoties savai daudzpusīgajai darbībai un sakariem ar etnisko dzimteni, veic savu galveno mērķi – konsolidēt Latvijas lietuviešu minoritāti un attīstīt tās darbību. Zināmā mērā traucē lietuviešu organizāciju starpā pastāvošās domstarpības, taču tās vērojamas tikai noteiktos konceptuālos un programmatiskos jautājumos, kas kopumā netraucē veikt daudzpusīgu darbību kultūras un izglītības jomā. Par to liecina plašais lietuviešu organizāciju tīkls, kā arī daudzo pašdarbības un sporta kolektīvu darbība, pasākumi, kas saistīti gan ar Latvijas, gan Lietuvas valsts svētkiem un atceres dienām. Šo pasākumu raksturs, kā arī lietuviešu organizāciju biedru vairākuma pilnīgi lojālā un solidārā attieksme pret Latvijas valsti un latviešu tautu (to savukārt nosaka abu tautu radniecība, ļoti līdzīgā vēsturiskā pieredze, kā arī ļoti līdzīgā situācija mūsdienās) liecina par Latvijā dzīvojošo lietuviešu etniskās un nacionālās identitātes pieaugumu. Rīgas Lietuviešu vidusskola ir kļuvusi par centru, kas veicina skolēnu un viņu vecāku etniskās un nacionālās identitātes stiprināšanu. Ievērojamu ieguldījumu etniskās un nacionālās identitātes stiprināšanā dod arī lietuviešu svētdienas skolas, jo daudzu pārkrieivotu vai pārlatviskoto lietuviešu atgriešanās pie savas etniskās identitātes arī veicina Latvijas sabiedrības integrāciju. Lietuviešu etniskās un nacionālās identitātes izaugsmi veicina arī Latvijā dzīvojošo lietuviešu izglītības iestāžu daudzpusīgie sakari ar Lietuvu.

Lietuviešu nacionālās minoritātes sabiedriskā aktivitāte, vispusīgie sakari ar etnisko dzimteni Lietuvu, kā arī ciešās visu veidu saites ar Latvijas pamatnāciju Latvijā dzīvojošajiem lietuviešiem paver lielisku iespēju integrēties Latvijas sabiedrībā, vienlaikus nezaudējot sakarus ar Lietuvu.

Saskaņā ar ekspertu pausto viedokli galvenais traucējošais faktors un vienlaikus sekas noteiktiem vēsturiskajiem procesiem ir lietuviešu valodā runājošo skaita samazināšanās padomju varas gados un arī pēc Latvijas neatkarības atgūšanas, jo daudzi lietuvieši pārkrievojās vai pārlatviskojās. Tomēr eksperti samērā vienprātīgi atzīst, ka daudziem lietuviešiem ir divas identitātes – gan etniskā, gan pilsoniskā (nacionālā), turklāt pilsoniskās identitātes pamatā daudziem no viņiem ir lietuviešu tautai radniecīgā latviešu valoda un kultūra (latviešu valodas pieņemšana par pirmo vai otro dzimto valodu), kā arī sevis identificēšana ar Latvijas valsti un tās vēsturi, kultūru, tradīcijām. Daži eksperti intervijās izteikuši samērā viennozīmīgu atbalstu latviešu labējo politisko spēku paustajām nostādnēm attiecībā uz nacionālajām minoritātēm. Daļēji tas izpaužas arī ekspertu un aptaujāto uzskatos par nepieciešamību Latvijai ratificēt

Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Neviens eksperts nepauž noteiktu viedokli par nepieciešamību ratificēt Konvenciju, bet iesaka atteikties no ratifikācijas un pieņemt īpašu likumu par Latvijas minoritāšu aizsardzību. Tomēr papildus veiktajā aptaujā zināma daļa no aptaujātajiem lietuviešiem izsakās par Konvencijas ratifikāciju, taču ar konkrētiem nosacījumiem (latviešu valodas dominantes saglabāšanās u.c.). Kopumā jāizdara secinājums, ka lietuviešiem Konvencijas ratifikācija nav sevišķi aktuāla, un galvenie iemesli tam ir solidaritāte ar latviešiem, ko izraisa latviešiem padomju varas laikā nodarītā etnodemogrāfiskā kaitējuma apjoma apzināšanās, kā arī gandarījums par savas minoritātes darbības apstākļiem Latvijā.

* * *

Lietuvieši (tāpat kā poļi) ir izteikti vēsturiskas Latvijas nacionālās minoritātes, kas atjaunojušas savu sabiedrisko darbību jau Latvijas neatkarības atgūšanas gaitā un turpina to pilnvērtīgi attīstīt, balstoties uz savu aktivitāti, uz Latvijas kā demokrātiskas valsts varas iestāžu atbalstu, kā arī uz zināmu palīdzību un atbalstu, ko Latvijā dzīvojošajiem poļiem un lietuviešiem sniedz vēsturiskā dzimtene. Dažādu apstākļu iespaidā ievērojama lietuviešu identificē sevi ar Latvijas valsti, ir tai pilnībā lojāli un dažkārt atbalsta pat citās minoritātēs ne tik populārus valdības pasākumus (piemēram, izglītības reformu). Līdz ar to jāsecina, ka līdztekus etniskajai identitātei viņiem ir izveidojusies ļoti stabila pilsoniskā identitāte, turklāt daudziem ir vairākas etniskās identitātes (galvenokārt – sava un latviešu). Viens no galvenajiem instrumentiem, kas ļauj lietuviešiem saglabāt un attīstīt savu etnisko un pilsonisko identitāti neapšaubāmi ir viņu organizācijas un izglītības iestādes.

3.6. Ebreji

Projekta pētījuma rezultāti rāda zināmu pretrunu starp Latvijas ebreju visumā lojālo attieksmi pret Latvijas nacionālo valsti un viņu neapmierinātību ar šīs valsts etnopolitiku, bažām par savas identitātes turpmākās attīstības iespējām. Šo pretrunu, mūsuprāt, ir izraisījuši divi cēloņi.

Pirmkārt, sakarā ar lielākās daļas Latvijā dzīvojošo ebreju lingvistisko kopsaistību ar krievu valodu, ir radusies viņu interese par šīs valodas lietošanas saglabāšanu līdzšinējā mērogā. Lietuvā vietējie ebreji pāriet uz lietuviešu valodu, arī Igaunijā šis pārejas process ir aizsācies, turpretī Latvijā saglabājas ebreju krievvalodīgums. Sarunās ar pētnieku L. Dribinu ebreji atzīst, ka viņiem vieglāk kontaktēties ar citiem krievvalodīgiem nekā ar latviešiem, jo latvieši esot atturīgāki. Mentalitāšu atšķirības dēļ viņu bērniem esot vieglāk mācīties krievu skolās. Taču

ebrejiem īsti piemērota esot tikai ebreju skola, kaut arī krievvalodīgā. Vairākums ebreju uzskata, ka Konvencijas ratifikācija pavērs plašākas iespējas šīs prasības īstenošanai.

Otrkārt, sakarā ar antisemitisma recidīviem Latvijā, kuri izpaužas atsevišķu netolerantu grupu un personu darbībā. Ebreji atzīst, ka Latvijas valsts iejūtīgi izturas pret ebrejiem, ciena un respektē viņu īpašās intereses. Taču antisemitiski uzskati netiekot asi nosodīti un likumdošanā tie neesot aizliegti. Netolerance sabiedrībā nemazinoties, un tas aizskarot arī ebrejus, palielinot viņu bažas. Turklāt antisemitismu recidivējot kā latviešu, tā krievu ekstrēmās grupas. Tā, piemēram, Daugavpilī no 12. septembra līdz 19. septembrim rajona padomes ēku “greznoja” uzraksti “Bei židov, spasai Dvinsk”, “Sieg Heil” u.c. Tos “nebija ievērojuši” ne padomes darbinieki, ne drošības policija. Četras reizes norauta nosaukuma izkārtne pie Ebreju kopienas nama. Pilsētas ebreju kopienas priekšsēdētāja S. Mejerova atzīst, ka arī viņu pārņem bailes par kopienas nākotni. Radnieki no Izraēlas, ASV un Vācijas aicinot Daugavpils ebrejus “kravāt čemodānus” un izceļot uz turieni. Ebreju sabiedrība ļoti negatīvi vērtē A. Gardas nacionālistiskās grupas un avīzes “DDD” respektēšanu Saeimas kuluāros, “Cionas gudro” protokolu atkārtotu publicēšanu. Ebreji uzskata, ka Konvencijas ratifikācija palielinās viņu drošību Latvijā.

Ebrejus satrauc arī kopējā etnopolitiskā situācija Latvijā, un tās saasinājums rada priekšstatu par valsts institūciju nespēju tuvākajā laikā rast racionālu risinājumu. Tas, viņuprāt, kavēšot arī Latvijas ekonomisko attīstību un integrāciju Eiropas Savienībā. Pēc ebreju ieskata Konvencijas ratifikācija stiprinātu valsts spēju mazināt etnisko attiecību spriedzi un veicinātu Latvijas iesaistīšanos Eiropas tiesību telpā.

Latvijas ebreju kopienas un draudzes neatbalsta ebreju izcelsmes personu dalību PCTVL, Krievu kongresa un Krievu skolu aizstāvēšanas štāba darbībā, neatzīst to tiesības runāt ebreju vārdā, bet atbalsta šo personu iniciatīvas Konvencijas ratifikācijas sakarā. Ebrejus negatīvi noskaņo latviešu politisko partiju noraidošā vai atturīgā attieksme pret ratifikāciju. Konvencijas ratifikācija un likuma par tolerances nostiprināšanu Latvijas sabiedrībā pieņemšana stiprinātu ebreju iekļaušanos Latvijas valstī, viņu pilsonisko identifikāciju.

4. Rekomendācijas

- Lai veicinātu Konvencijas ratifikācijas sagatavošanu, sarīkot 2005. gadā nevalstisko organizāciju pārstāvju konferenci, uzaicinot piedalīties arī visu lielāko minoritāšu biedrību un apvienību vadītājus. Sagatavot konferences priekšlikumus, kurus iesniegt Saeimai un valdībai, publicēt tos presē.
- Ieteikt Eiropas Padomes Informācijas birojam Latvijā vērsties pie Latvijas televīzijas ar priekšlikumu veltīt vienu no pārraidēm “Kas notiek Latvijā?” Konvencijas ratifikācijas tematam.
- Lai paātrinātu Konvencijas ratificēšanas procesu, nepieciešamas diskusijas dažādos līmeņos un vidēs. Tās varētu rosināt IUMSIL vai EP birojs Latvijā.
- Ieteikt Sabiedrības integrācijas lietu ministra sekretariātam sagatavot nelielu informatīvu brošūru par Konvenciju, iekļaujot tajā arī informāciju par to, kādas piebildes un atrunas ir citu valstu ratifikācijas aktos.
- Atjaunot jauna Latvijas minoritāšu likuma sagatavošanas grupas sanāksmes, izvirzot diskusijai arī jautājumu par nacionālās minoritātes definīcijas formulējumu un Konvencijas subjektiem Latvijā.
- Komandēt uz Igauniju ekspertus, kas izpētītu tās pieredzi Konvencijas īstenošanā un informētu Latvijas sabiedrību par to.
- Oficiālajā laikrakstā „Latvijas Vēstnesis” publicēt rakstus par Konvencijas saturu un nozīmi.
- Vēlams, lai latviešu inteliģences pārstāvji uzstātos (presē, TV) un izteiktu viedokli par Konvencijas ratificēšanu. Minoritāšu biedrības uzskata, ka latviešu inteliģence rezervēti izturas pret sabiedrības integrāciju un Konvencijas ratificēšanu. Šāda publiska akcija tiktu uztverta kā pretimnākšana no latviešu sabiedrības.
- Veikt Latvijas iedzīvotāju socioloģisku aptauju par Konvencijas ratifikācijas nepieciešamību.
- Veicināt etniskās un nacionālās identitātes nostiprināšanu ar valsts, pašvaldības, nevalstisko organizāciju rīcībā esošajiem līdzekļiem.

5. Pielikumi

5.1. Fokusdiskusiju ekspertu aptauju rezultāti

Sabiedrības integrācija

1. Cik pieņemama ir Latvijas sabiedrības integrācijas politika (vidējais vērtējums, ja 5 nozīmē pilnīgi pieņemama, bet 1 – pilnīgi nepieņemama)

Poļi	Lietuvieši	Ebreji	Ukraiņi	Baltkrievi	Krievi1	Krievi2
3,0	3,8	3,6	2,5	2,2	2,0	2,4

2. Latvijas sabiedrības integrācijas pašreizējās norises vērtējums (vidējais vērtējums, ja 5 nozīmē sekmīga, bet 1 – nesekmīga)

Poļi	Lietuvieši	Ebreji	Ukraiņi	Baltkrievi	Krievi1	Krievi2
2,5	3,0	2,8	2,2	1,8	2,0	2,5

3. Kā Latvijas iekļaušanās ES ietekmēs sabiedrības integrāciju Latvijā (ja 5 – pozitīvi, 1 – negatīvi)

Poļi	Lietuvieši	Ebreji	Ukraiņi	Baltkrievi	Krievi1	Krievi2
1,3	3,1	3,2	3,1	4,4	3,0	3,4

4. Kā Latvijas Republikas likumi garantē minoritāšu aizsardzību (ja 5 – pietiekami, 1 – nepietiekami)

Poļi	Lietuvieši	Ebreji	Ukraiņi	Baltkrievi	Krievi1	Krievi2
3,5	3,1	3,3	1,3	2,1	1,5	1,6

5. Attieksme pret atsevišķiem Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību ratifikācijas aspektiem (piekrītošo atbilžu skaits)

	Poļi	Lietuvieši	Ebreji	Ukraiņi	Baltkrievi	Krievi1	Krievi2
Tas jādara tuvākajā laikā	6	5	7	8	5	7	6
Tas jāatliek uz vēlāku laiku	2	2	2	-	2	-	-
Visas minoritāšu tiesības ir attiecināmas tikai uz cittautiešiem – pilsoņiem	1	2	3	1	2	1	-
Nav obligāta vietvārdu lietošana minoritāšu valodās	4	5	4	5	2	3	-
Jāatsakās no ratificēšanas un jāpieņem likums par Latvijas minoritāšu tiesībām	1	5	2	2	2	-	-

6. Attieksme pret atsevišķiem Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību ratifikācijas aspektiem (nepiekrītošo atbilžu skaits)

	Poļi	Lietu- Vieši	Ebreji	Ukraiņi	Balt- krievi	Krievi1	Krievi2
Tas jādara tuvākajā laikā	-	4	2	1	1	-	-
Tas jāatliek uz vēlāku laiku	4	5	4	7	3	7	3
Visas minoritāšu tiesības ir attiecināmas tikai uz cittautiešiem – pilsoņiem	6	6	6	7	3	6	3
Nav obligāta vietvārdu lietošana minoritāšu valodās	3	3	3	4	3	4	3
Jāatsakās no ratificēšanas un jāpieņem likums par Latvijas minoritāšu tiesībām	5	2	5	7	3	7	1

5.2. Publikācijas par EP Vispārējās konvencijas ratifikācijas tematu 2003.-2004. gadā

Publikācijas presē

2003.

1. *Kuzmina I.* Muižnieks runā „bilingvāli”//Lauku Avīze. – 2003. – 11. febr.
2. *Arāja D.* Nesasteigs mazākumtautību konvenciju//Diena. – 2003. – 15. febr.
3. *Straume J.* Pret Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību ratifikāciju//Lauku Avīze. – 2003. – 5. martā.
4. *Kuzmina I.* Vai Latvijai vajadzīga konvencija?//Lauku Avīze. – 2003. – 24. jūl.
5. *Лебедева Н.* Нацменьшинствам дали выпустить пар//Час. – 2003. – 8 февр.
6. *Игнатьев О.* Конвенция не пугало, но и не панацея//Телеграф. – 2003. – 10 февр.
7. *Герасимова Т.* Каждое лицо имеет право... //Образование и карьера. – 2003. – 19 февр. – 4 марта.
8. *Каменев А.* Кто боится Рамочной конвенции?//Час. – 2003. – 30 окт.

2004.

9. *Kuzmina I.* Minoritāšu konvencija nedod miera//Latvijas Avīze. – 2004. – 6. jūl.
10. *Элкин А.* «Мы были гуманны к оккупантам!»//Вести сегодня. – 2004. – 26 февр.
11. *Осинская И.* Пабрик и Друвиете – против конвенции//Час. – 2004. – 17 авг.

12. Сейму Латвийской Республики. О срочной и безоговорочной ратификации Рамочной конвенции защиты прав национальных меньшинств//Вести сегодня. – 2004. – 23.авг.

Publikācijas internetā

1. *Dribins L.* Etnopolitiskā situācija Latvijā un EP Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību ratifikācijas iespējas. – www.politika.lv – 2003. – 11. febr.
2. *Zankovska-Odiņa S.* Minoritāšu konvencija – glābiņš pret asimilāciju? – www.politika.lv – 2003. – 18. febr.
3. *Druviete I.* Minoritāšu konvencija: ratificēsim pēc vispārīgas izvērtēšanas. – www.politika.lv – 2003. – 5. maijā.
4. *Krastiņš U.* Jāarstē bailes no minoritāšu konvencijas. – www.politika.lv – 2004. – 7. maijā.
5. *Dribins L.* Minoritāšu aizsardzības konvencija – vai pretinieku vairāk? – www.politika.lv – 2004. – 11. maijā.
6. *Apine I., Dribins L., Jēkabsons Ē., Šņitņikovs A., Vēbers E., Volkovs V.* Mainīgās identitātes: etnisko grupu mobilizēšanās un sabiedrības etniskās struktūras ietekme uz sabiedrības integrāciju. Projekta vadītājs un pārskata redaktors E. Vēbers. – Rīga. – www.politika.lv - 2004. – 29. sept.